

GLASILO HRVATSKOG DRUŠTVA POLITIČKIH ZATVORENIKA (HDPZ)

ISSN 1331-4688

politički
ZATVORENIK

Godina XXV. - travanj/svibanj/lipanj 2016.

BROJ **267**

REPUBLIKA HRVATSKA

25

POLITIČKI ZATVORENIK

politički **ZATVORENIK**

**GLASILO HRVATSKOG
DRUŠTVA POLITIČKIH
ZATVORENIKA**

PREDSEDJEDNIK DRUŠTVA
Mr. sc. Marko Grubišić

UREDNIČKI ODBOR GLASILA
Josip Ljubomir Brdar, Ivan Gabelica,
Andelko Mijatović, Alfred Obranić,
Andrija Vučemil

GLAVNI UREDNIK
Tomislav Jonjić

UREDNIŠTVO I UPRAVA
10000 Zagreb
Masarykova 22/IV
tel: 01/ 487 2433

e-mail: hdpz.podruzница.zagreb@zg.ht.hr

PRIJELOM I TISAK
MINI-PRINT-LOGO d.o.o. Varaždin

Godišnja pretplata za Hrvatsku 140 kn
za inozemstvo: **Europa** 300 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valuti;
prekomorske zemlje: 500 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valuti

IBAN HR0525030071100009317 kod
SBERBANK d.d.Zagreb, a za devizne
uplate isti IBAN i BIC VBCRHR22
također kod SBERBANK d.d. Zagreb

Rukopisi se ne vraćaju,
list uređuje Urednički odbor, sva prava pridržava
Hrvatsko društvo političkih zatvorenika.

Uredništvo ne odgovara za navode
i gledišta iznesena u pojedinim prilozima

Za sve informacije i kontakte u svezi sa
suradnjom i preplatom tel.: 01/ 48 72 433
srijedom od 9.00 do 13.00 sati.

ISSN 1331-4688

Cijena oglasnog prostora:
posljednja stranica u boji: 4.000,00 kn
predposljednja stranica u boji: 3.500,00 kn
unutarnja crno-bijela stranica: 2.500,00 kn
1/2 crno bijelo: 1.250,00 kn
1/4 crno bijelo 700,00 kn

OPET NA IZBORE...

Ne treba biti posebno pametan, visokouman, geostrateg ili politički analitičar, da bi se prosudilo kako se Hrvatska nalazi u „dirigiranom kaosu“ skoro od 2000. do danas.

Svemu sam se čudio (i pitao se kako je to moguće): od Račana-premijera, Mesića dva puta izabranog za predsjednika, Sanadera, Kosorice, Josipovića, pa sve do „slučajnog“ Milanovića, ali da će vlada koja je izabrana sama sebe svrgnuti s vlasti, to nisam mogao zamisliti ni u najgoremu političkom scenariju.

Partneri unutar „Domoljubne koalicije“ jasno su postavili svoje uvjete i kategorički se izjasnili protiv čega su i protiv koga su! No, do današnjeg dana oni se nisu izjasnili za što su, tako da su odradili najveći i najučinkovitiji dio kampanje za SDP i njegove partnere!

Po svemu što nam se događa daje se naslutiti da je „daljinac“ za upravljanje našom sudbinom izvan granica Lijepe naše, tako da u izboru novog predsjednika Hrvatske demokratske zajednice bez ustezanja postoji samo jedan kriterij za predsjednika, a on glasi: birat ćemo onoga tko će biti „prihvaćen prema vani“, zanemarimo što žele naši birači! U tom je kontekstu svakako jedan od najprihvatljivijih kandidata koji ima prihvatljiv vanjskopolitički imidž Andrej Plenković. Treba se nadati da će biti prihvatljiv Efraimu Zuroffu i Alainu Finkelkrautu, a konačnu suglasnost bi trebao dobiti od Urše Raukar!

Što se tiče sučeljavanja, ne treba se nadati, ne će ga ni biti, jer je SDP shvatio da kad šute oni, a naročito Milanović, da tada najviše profitiraju! Svatko je od nas određen ne samo onim što misli sam o sebi, već i onim što drugi vide u njemu. Zato Milanovića treba pustiti da što više govori! Sve će biti jasno!

Ne mogu ne dotaknuti se jedne riječi koju više nitko niti ne spominje. Riječ *lustracija* svela se na ideološku floskulu, isključivo kao retorički mamac za dobivanje glasova s jedne strane, dok je druga strana koristi kao retoričko strašilo za podizanje panike kod društveno-političke elite koja je prešutno amnestirana, a uglavnom sastavljena od udbaških (i KOS-ovih) kadrova! Kad se potakne to pitanje, odmah stupa na snagu obrana da je nastupila „fašizacija“ Hrvatske!

Teza o fašizaciji društva je toliko isforsirana i imat će za posljedicu upravo raskrinkavanje onih koji su stvorili toliku podijeljenost u hrvatskom društvu! Hajka na „fašista“ ministra kulture, koji je rođen 1973., izazvala je napokon onaj pozitivan efekt kod svih onih koji ne pripadaju novom valu „lige antifašista“, a podsjeća me na „moj proces“ kad su me etiketirali kao „kleronacionalista“ samo zato što sam išao u crkvu i igrao nogomet u Dinamovu dresu s hrvatskim grbom!

Bez obzira što se događalo na političkoj sceni u budućnosti, naš projekt (HDPZ) ide dalje, projekt *Memorijalnog centra komunističkih zločina* bit će „okrenut budućnosti“, tj. neka mlade generacije vide što je bio jugokomunistički sustav u kojem smo živjeli, s jednom jedinom željom: da se ne zaboravi!

**Mr. sc. Marko GRUBIŠIĆ, predsjednik
Hrvatskog društva političkih zatvorenika**

KAD UJEDA UJDI

Bjesomučna hajka zbog tobožnje *fašizacije Hrvatske* koja se vodi posljednjih mjeseci, samo je potvrdila ono što je poodavno jasno svakom ozbilnjem promatraču prilika u ovome dijelu Europe: one snage i interesi koji su bili protivni stvaranju hrvatske države, nisu se pomirili i nikad se ne će pomiriti s njezinim postojanjem, nego će i dalje činiti sve da je oslabe, kompromitiraju i uniše.

Prvi borbeni red, a donekle i intelektualnu okosnicu te protuhrvatske rekonkviste i dalje tradicionalno čine pojedinci i skupine koji su koncem osamdesetih godina pret-hodnog stoljeća – suočeni sa slomom bipolarnog svijeta i svjetskim slomom komunističke ideologije – pokušali spasiti jugoslavensku *nakazu od države* osnivanjem UJDIJA, Udruženja za jugoslavensku demokratsku inicijativu. Komunističkim aparatčicima, plaćenicima obavještajnih službi i namještenicima kojekakvih komiteta i partijskih celija, režimskim batinašima i svjedocima optužbe na političkim procesima, i kvazidemokratska je retorika postala prihvatljivom onda kad se učinilo da ju se, osloncem na takozvanu međunarodnu zajednicu, dade upregnuti u spašavanje Jugoslavije.

No, ta se je demokratska retorika, puna slatkorječivih fraza o ljudskim pravima, zaustavljala tamo gdje je počinjalo pravo hrvatskog naroda na slobodu i državnu neovisnost, i njegovo nastojanje da to pravo preči u stvarnost: na tome su mjestu Hrvati ne-povratno postajali zagriženi šovinisti, primitivni natražnjaci i vječni baštinici fašističke ideologije; tu su Hrvati počinjali sijati strah i tu su od njih počeli strahovati *srpska nejač*, davne židovske žrtve, eskimski podmladak i australski urođenici, a nije svejedno bilo ni tihooceanskim kitovima i meduzama iz Sargaškoga mora.

Navlas iste prizore gledamo posljednjih mjeseci, pa i godina: nakon prvih proplamsaja iznova probuđenoga nacionalnog dostojanstva i samosvijesti, nekadašnji apostoli jedne zločinačke, totalitarne ideologije, iznova optužuju Hrvatsku zbog tobožnjih protudemokratskih tendencija, prizivajući u pomoć kojekakve protuhe i probisvjete, sitne lupeže, kokošare i osudene ubojice; s njima se rote diplomatski predstavnici država koje dijele demokratske lekcije i podjeljuju odgovarajuće svjedožbe, makar su njihova javnost i njihove političke strukture preplavljenе ambicijom da se ograniče ljudska, vjerska i kulturna prava raznih manjina, i makar se radi o državama u kojima su na rubu vlasti – ili u njoj čak snažno participiraju – otvoreni pristaše masovnog getoiziranja, pa čak i protjerivanja nepoćudnih skupina ili propovjednici novoeugeničkog nastojanja da se stvari soj izabranih, soj novoga Nadčovjeka.

Takvi bi, dakle, imali presudno odlučivati o tome, tko će voditi hrvatske političke stranke i tko će – kao u jugoslavensko ili u Sanaderovo doba – sjediti u hrvatskoj vladi? Takvi, koji Hrvatsku proglašavaju malom, zatucanom i klerikaliziranom državom, iako je u njoj za sasvim kratko vrijeme najpopularniji ministar i najobjubljeniji političar u najvećoj stranci postao Hrvat koji nije katolik i koji svoju pripadnost islamu i svoju privrženost davnjašnjoj Starčevićevoj nadkonfesionalnoj koncepciji hrvatskoga naroda ističe na svakom koraku?

Takve bismo se Hrvatske trebali sramiti i odricati? Hrvatske u kojoj su posljednji mjeseci političkog života – usprkos svim poteskoćama, djetinjarijama i promašajima – bili prvi mjeseci optimizma i samopouzdanja nakon dugog vremena? I trebali bismo sami sebe sakatiti baš u vrijeme kad britanski izlazak iz Europske unije (s nagovještajem odcepljenja Škotske, možda i Sjeverne Irske), skupa s predstojećim katalonskim osamostaljenjem, nije samo dokaz onoga što je na ovome mjestu ponovljeno toliko puta: da ni današnji oblik europskih integracija, ma koliko se on još i dalje batrgao, ipak, usprkos zelotizmu i sljepilu svojih podanika i slugu, nije ništa doli jedan od brojnih sličnih i prolaznih pokušaja, i da Europa može postojati samo kao kontinent slobodnih naroda i neovisnih država. To je prostor u kojem Hrvati žive toliko stoljeća; to je prostor u kojem Hrvatska ima živjeti u budućnosti, braneći svoj identitet i svoju neovisnost, i težeći životu u miru, slobodi i blagostanju.

Tomislav JONJIĆ

IZ SADRŽAJA

KONZULTANTICA	3
Josip Ljubomir BRDAR	
KAD NEZNALICE SOLE PAMET.....	5
Tomislav JONJIĆ	
IMA PITANJA KOJA SE NE MOGU ODGOVORITI ŠUTNJOM, I PROBLEMA KOJI SE NE MOGU RIJEŠITI PREŠUĆIVANJEM... (II.).....	8
Tomislav JONJIĆ	
NAŠ NUTARNJI SVIJET (29.)	10
Maja RUNJE, prof.	
SAVJET LIJEČNIKA	10
Dr. med. Drina BLAŽEKOVIC SOJČIĆ	
PRILOG RAZGOVORU O NAŠEM KRŠĆANSTVU DANAS I SUTRA.....	13
Dr. Vjeko Božo JARAK	
NA MJESTU POGIBIJE VELIMIRA ĐEREKA – SOKOLA	20
Rajka MIKULIĆ rođ. ĐEREK	
IVO MAŠINA: SVJEDOČENJE O TORTURI U POLITIČKIM PROCESIMA U KOMUNISTIČKOJ JUGOSLAVIJI.....	22
Dr. sc. Andelko MIJATOVIĆ	
MOJ DOČEK NOVE 1976. GODINE U ZATVORU	30
Dr. Šimun KRIŽANAC	
UZ 70. OBLJETNICU UBOJSTVA KULJIĆA DICE	33
Prof. dr. sc. Mile LASIĆ	
I NEBO JE PROPLAKALO	37
Tereza SALAJPAL	
MIT O DJECI POBIJENOJ U JASENOVCU.....	39
Dr. sc. Vladimir GEIGER,	
SJEĆANJA NA KAJU PEREKOVIĆ – ŠEST GODINA POSLIJE	41
mr. sc. Zorka ZANE	
U SPOMEN VIŠNJI SEVER	45
Alfred OBRANIĆ	
IN DIESER AUSGABE	55
IN THIS ISSUE	56

PIPL MAST TRAST AS!

Da je Ustavni sud tradicionalno odla-galište priučenih pravnika koji su тамо uskladišteni za potrebe aktualnog (što hoće reći: svakog) režima, poznato je sva-komu tko je imao nesreću susretati se s tom institucijom.

Znadu to hrvatski politički uznici koji su nešto više od pet godina – umirući kao muhe – čekali da se odluči o prijedlogu za pokretanje postupka ojcene ustavnosti *novembarske* novele Zakona o pravima bivših političkih zatvorenika iz 2001. go-dine; znadu to oni koji su – uzaludno sve do danas – tražili da se odluči o ustavnosti Ustavnog zakona o suradnji s Međunarod-nim kaznenim sudom; znadu to i oni koji su tražili očitovanje o povredi ustavnoga članka 141. st. 2. kojim se zabranjuje sva-ki pokušaj institucionalizacije balkanske suradnje u bilo kojem obliku.

Ustavni sud Republike Hrvatske

Mara Antičević Marinović zv. Ingrid

Ništa od tega nije bilo realno očekiva-ti, jer ne treba očekivati dostojanstvo od partijskih slugi i ljudi kojima novac nije imovina, od pravnih nazovi stručnjaka koji su se jedva provlačili na ispitima i radili po kojekakvim komitetima, od pro-fesionalnih utajivača poreza i priučenih elektrozavarivača; od nezgrapnih plagija-tora i praznoglavih koketa zbog čijeg su izbora mijenjani i propisi o izboru sudaca; od kukavica i kukavelji koji su, dakako, nasuprot tomu znali ekspresno udovoljiti interesima krupnoga kapitala i gaziti rad-nike prisiljene raditi nedjeljom i državnim blagdanom; od bezočnika koji su za re-žimske i tuđinske račune kresali pravo na referendum.

Šljam do šljama, šljam do šljama, šljam je sudba naša. Ali, evo nam svjetla na mračnim stazama: novom se garniturom ustavnih sudaca doista svjetla obraz Hrvatske. Apsolutno dosljednim poštivanjem visokih kriterija pri izboru, Hrvatski je sabor u Ustavni sud instalirao **Davorina Mlakara** koji nam je inteligentno objasnio da se je u jednoj banci predsta-vio lažno samo zato što su mu dokumenti ostali u automobilu (što bi tek bilo da su mu ostali u vlaku?), a uza nj još i **Maru Antičević Marinović zv. Ingrid**. Treba li jasnijeg dokaza da Ustavni sud može s pravom domahnuti svijetu: *Pipl mast trast as!* Neka mu je Bog na pomoći. Svjetu. Nama pomoći, izgleda, nema. (**K. Z.**)

KONZULTANTICA

Nedavno, kad sam kupovao povrće na tržnici i usput upitao „kumicu“ za zdravlje i „kako je“, odgovorila mi je kako je „loše kak‘ i svi“. I uzvratila pitanjem, jesam li gledao prosvjed u Zagrebu protiv vlasti jer „djeci ne daju da se vučiju“. Eto, tako je gospođa shvatila poruku medija s prosvjednoga skupa „Hrvatska može bolje“.

Idemo dalje. Vlada je pala. Sabor se raspustio. Gospodarska situacija grozna. Tko je za sve to kriv? Trebamo li pogadati, ili je bolje tražiti odgovor od npr. **Peđe Grbina?** Pa, **Tomislav Karamarko**, tko drugi? Nije li, kako je obrazložio drug Grbin, Povjerenstvo za sukob interesa donijelo pravovrijek da je Karamarko kriv. Pravomoćnost te odluke odnosno njezino preispitivanje pred upravnim sudom ne treba čekati: prvi stupanj je dovoljan, jer su u prvome stupnju bili osuđeni i generali **Gotovina** i **Markač**. Za Partiju dovoljno.

A obrazloženje „presude“ jasno govori da je Karamarko na jednoj neformalnoj sjednici Savjeta za međistranačku suradnju rekao kako bi bilo dobro da Hrvatska uz arbitražu pokrene i proces političkog dogovaranja s Mađarima, da bi se uštedjeli milijuni dolara koje Hrvatska plaća u arbitražnom postupku. Drugi Karamarkov „krimen“ je u činjenici da je on u prijateljskom odnosu s **Jozom Petrovićem**, a Petrović je lobist MOL-a, i k tome je Karamarkova supruga bila u poslovnom odnosu s Petrovićevom firmom. U dokumentaciji Povjerenstva, doduše, ne postoje dokazi, pa čak ni spomen nekakve poveznice između tvrtke gospođe Karamarko s INA-om i MOL-om. No, ostaje sumnja na Karamarku jer je njegova supruga imala poslovne odnose s Petrovićem.

Iz svega proizlazi, u toj interpretaciji, da je Karamarko namjerno izgradio prijateljstvo s Petrovićem još davno, planirajući da će ovaj jednog dana postati lobist MOL-a, a istodobno je planirao kako će se upoznati s gospođom Šarić koja se bavi biznisom, zaljubiti se u nju i oženiti je, usporedno s time gradeći političku karijeru u HDZ-u i ciljajući na čelno mjesto u

Piše:

Josip Ljubomir BRDAR

vladi Republike Hrvatske. I – taj plan se ostvario.

Tako bi se dao interpretirati Karamarkov uspon od ideje do realizacije onoga što se „mudro“ naziva „sukobom interesova“. Jer, kako bi npr. „obrazložio“ Grbin,

čaću, a ti imaš.“ „Ali, druže“, vapi ovaj dalje, „moj čaća nije bio neprijatelj, on je umro 1939. godine.“ „Znamo mi, druže, kada je tvoj čaća umro, ali znamo i to što bi on bija da nije umro“.

Dakle: nema dokaza da je Karamarko bio u sukobu interesa, ali Peđa Grbin i SDP-ovo Povjerenstvo „znanju“ da Karamarko spava s vlastitom ženom i prijateljuje s Jozom Petrovićem, što pobuđuje

Petrov – Karamarko – Orešković: komu je danas do smijeha?

da je Karamarko imao poštene namjere prema Hrvatskoj, onda bi ponudio brak npr. curama poput **Nadice Zgrebec** ili **Milanke Opačić**, curama koje su ideološki čiste k'o sunce i pri tome se ne bave konzultantskim niti kojim drugim sumnjivim poslovima.

Povjerenstvo je zato ispravno zaključilo, usprkos nedostatku pisanog dokaza da se Karamarko i njegova supruga međusobno povjeraju i konzultiraju, da je to onda opasnost za državu, s obzirom na funkciju koju Karamarko obnaša.

„Krivica“ Tomislava Karamarka u predmetnom slučaju korespondira s pričom odnosno vicem iz vremena druga **Tita**. Dakle: došao čovjek na Udbu u Splitu zapitati odgovornoga druga, zašto se na njegove molbe za putovnicu neprekidno odgovara odbijenicama? „Pasoš ne možeš dobiti“, kaže odgovorni drug, „zato što si iz neprijateljske familije.“ „Pa, druže“, vapi čovjek, „svaki mulac u Splitu može dobiti putovnicu, a meni je ne date.“ „Mulac može“, kaže drug, „jer mulac nema

sumnju na sukob interesa, jer bi Karamarko mogao kad-tad plan Vlade u svezi s INA-om odati supruzi, a ona bi tu informaciju mogla prenijeti lobistu MOL-a Jozu Petroviću.

A nakon što je politička bajka pod naslovom „Konzultantica“ odigrala svoju ulogu i polučila željeni rezultat – pad vlade i prijevremene izbore (s neizvjesnim raspletom unutar HDZ-a), ona već sada tone u zaborav. A to je u stvari dobro za ovaj siroti, neuki i, mogu slobodno reći, naivni narod, jer samo naivni puk može gutati podmetanja koja nam se serviraju iz dana u dan, gdje se devastacije i totalno urušavanje svih institucija koje sačinjavaju državu kao životni okvir, predstavljaju kao dobrobit i put u ljepšu budućnost.

Za rušenje vlade u dobro organiziranoj državi moraju postojati krupni razlozi. Hrvatska odstupa od tog kriterija. Kao što vidimo, kod nas je haranga počela jednom režiranom, lažnom trivijalnom bajkom. Paralelno s „Konzultanticom“, revolucionarna falanga tukla je iz svih oružja.

Ana Karamarko u društvu Mira Kovača i predsjednice Republike

Vladi je imputirano ustaštvo, neofašizam, diskriminacija nacionalnih manjina, opstrukcija reforme školstva, zatiranje udruga civilnih društva, nesposobnost itd. Taj revolucionarni pohod koji je poduzeala i organizirala crvena falanga ostvario se njihovom privremenom pobjedom, zahvaljujući zaista čudnoj vlasti, koja se doimala rogovima u vreći, vlasti koja se unutar sebe izjedala, sama sebi bila oporba i konačno samovoljno počinila suicid.

Ključne figure koje su već sad postale simboli tog samouništenja su Karamarko i Božo Petrov. Taj je dvojac od početka njihova politička braka pokazivao elemente nesnošljivosti. No, Karamarko je kao predsjednik HDZ-a i relativni pobjednik na parlamentarnim izborima zauzeo položaj primarne mete medijske i crvene falange. Sva zla ovog svijeta trpana su u njegovu osobu. Navijestili su i ostvarili njegovu političku egzekuciju. Drugi akter ove priče, Božo Petrov, koji je odigrao zaista prljavu rabotu rušenja vlastite vlaste, sklonio se u seosku idilu svoga zavičaja i čeka mirno rasplet dogadaja. Čeka nove izbore. A novi izbori, po svemu sudeći, neće donijeti ništa nova. Doći će možda do neznatne rekonstrukcije likova koje smo imali priliku gledati ovih šest mjeseci. Za pretpostaviti je da se izborni trijumf Mosta ne će ponoviti, jer je on na prošlim izborima bio izraz nade naroda u nešto bolje nego što nude HDZ i SDP. Kako smo se sada uvjerili da je lista Mosta bila izraz težnje za foteljama, mislim da će Most kao i Živi zid ostati zapamćeni

kao efermerna pojava hrvatske politike. Doživjet će sudbinu ORAH-a, laburista ili možda ostati životariti u tragovima.

A nama kao narodu, samo dragi Bog može pomoći. Naime, treba nam prosvijetliti pamet da konačno zapamtimo kako s crvenima i njihovim priljepcima nema prosperiteta, nema budućnosti. Komunizam, koji je izmisnila i konstituirala Sotona u prošlom stoljeću, nije ostvaren u svrhu prosperiteta, napretka i sreće naroda, nego suprotno: u svrhu potčinjenja i robovanja ljudi. Taj isti komunizam u različitim formama živi i danas. Na nama je da to zlo prepoznamo i odbacimo.

HDZ kao stranka koja je imala presudnu ulogu u utemeljenju suvremene hrvatske države, mora konačno obračunati najprije sama sa sobom. Mora se otresti likova koji su partijske knjižice zamijenili HDZ-ovom iskaznicom, a čud i strast za vlašću zadržali. HDZ-u je imperativ sudbinska obnova. Istinski obnovljeni HDZ, potaknut strašću domoljublja, mladosti i sposobnosti može i mora izvesti ovaj učmali narod iz ove kaljuže beznađa koju nam je ostavila u nasljeđe crvena revolucionarna falanga. Ako ne uspije projekt obnove domoljubne Hrvatske, predstoji nam turobna budućnost, u kojoj će nas likovi poput Milanovića, Stazića, Grbina, Marasa i slični, s TV-ekrana toviti da smo s njima na čelu sretan narod. Ne daj, Bože!•

Mnogi se sjećaju kako nas je pulski gradonačelnik **Boris Miletić** – u jednoj od brojnih svojih lebdećih faza – godinama poučavao da Pula i Istra moraju posebno njegovati „antifašizam”, jer da su taj grad i cijeli poluotok ustaše 1941. prepustile Italiji, pa samo jugoslavenskim partizanima i Komunističkoj partiji Jugoslavije valja zahvaliti da danas nisu u Italiji. Siroti je Miletić rođen 1975., pa su i on i njegovi roditelji dobar dio školovanja prošli po šuvarici. Zato nije čudo da nemaju pojma kako su Pula i Istra (bez Kastva) bili u sastavu Kraljevine Italije prije ikakvih ustaša, pa je uzaludan pothvat *miletićima* išta govoriti o povijesti Istre u prvoj polovici 20. stoljeća, a slijedom toga i o Rimskim ugovorima iz 1941., o **Ernestu Radetiću**, **Josipu Rogliću** ili o **Boži Milanoviću** i hrvatskim katoličkim svećenicima uopće.

Riječki gradonačelnik Vojko Obersnel

A da neznalice i inače odlukuje potreba da svisoka sole pamet, nedavno nam je opet pokazao riječki gradonačelnik **Vojko Obersnel**, udružen s legendarnom članicom Centralnoga komiteta, **Jelenom Lovrićem von Lazanski**. Raspravljao se Obersnel u razgovoru s Jelenom Lovrićem o koječemu, pa ona to objavila u *Magazinu* (br. 895/XVIII), subotnjem prilogu *Jutarnjega lista* (br. 6223/XVIII) od 19. ožujka 2016. godine. Uoči stranačkih izbora u SDP(k), ona je čitavim dvjem stranicama počastila struju protivnu **Zoranu Milanoviću**, još jednom iz plejade pričenih polihistora kakvi se geometrijskom progresijom množe u toj partiji. Pametni kakvima ih je dragi Bog dao i učeni kakvi su se sami potrudili biti, poučili su, dakle, Obersnel i Lovrić hrvatski puk o povijesti grada na Rječini:

„Ne možemo zaboraviti da je u velikom dijelu svoje povijesti naš grad bio moneta za potkusiivanje u igrama svjetskih moćnika pa je odlukama takozvane NDH prepusten Italiji i tek je partizanskom borbom i odlukama ZAVNOH-a u vrijeme Drugog svjetskog rata vraćen u okrilje Hrvatske.

KAD NEZNALICE SOLE PAMET...

Zato za nas antifašizam ne može biti floskula."

Eh, sad, trebalo bi nešto truda da bi se ustanovilo, jesu li žitelji Rijeke svoga gradonačelnika birali po neznanju i gluposti, ili je on baš zbog toga svojedobno postao kandidat za ulazak u Savez komunista Jugoslavije, potom i član te demokratske i humanističke partije, kasnije brižno njeđujući i tu svoju osobinu i svoj podvoljak.

Jer, od gradonačelnika bi valjalo zahtijevati da znade bar elementarne činjenice iz povijesti svoga grada. Kad bi tako bilo, onda bi Obersnel – slično kao Miletić u slučaju Pule – znao da je na razvalinama Austro-Ugarske Monarhije, Rapaljskim ugovorom iz 1920. godine (dakle, više od dva desetljeća prije proglašenja Nezavisne Države Hrvatske) bila stvorena Riječka država, i da je taj provizorij nepune četiri godine kasnije ušao u sastav Kraljevine Italije sporazumom između Rima i Beograda. Nije se tada pitalo nikoga u Zagrebu, niti je Zagreb u to doba imao ikakvu vlast ili kakve mogućnosti utjecaja na to sakačenje hrvatskih zemalja.

Nažalost, Obersnel o tome nema pojma, a da pojma nema ni Jelena Lovrić, jasno se vidi iz toga što je tu glupost objavila u svome tekstu, ne upozorivši sugovornika da će ispasti smiješan. Onaj tko ima obraz, znao bi zaključiti: činjenica da je hrvatska Rijeka i 1920. i 1924. godine žrtvovana na jednom te istom, jugoslavenskom oltaru, trebala bi svakom Riječaninu biti jedan od argumenata protiv svakog Beograda i svake Jugoslavije, pa time, dakle, i protiv Saveza komunista Jugoslavije. No, kad se mala boljševička i jugoslavenska srca slože, za Beograd mrijet se može. I doista nas trebaju dirati moralno-političke pouke te i takve „antifašističke” klateži...

A koliko je mudra ona pouka Paula Taborija, koji je u završnim rečenicama svoje *Povijesti ljudske gluposti* poručio da smo, eto, došli do kraja njegove knjige, ali se čitatelj nema zašto bojati, budući da je ljudska glupost beskrajna, pokazala nam je i predsjednica Republike Hrvatske **Kolinda Grabar Kitarović**. I ona je – opet u razgovoru sa znamenitom Jelenom Lovrić v. Lazanski – u prvosvibanjskome broju *Jutarnjega lista* izjavila: „Ponavljam, tzv. NDH nije bila nezavisna niti je bila u interesu hrvatskog naroda. Osim toga, kakva je to hrvatska država bez Dalmacije, Istre, Rijeke, Međimurja i Baranje. Te stvari moraju biti jasne...“

Piše:

Tomislav JONJIĆ

Može predsjednica imati svoje poglede o koječemu – pa i o načinu funkcioniranja države i o načinu obavljanja veleposlaničke dužnosti, a kamoli o složenim povjesno-pravnim i historiografskim pitanjima – ali bi bilo dobro kad bi vladala bar elementarnim povijesnim činjenicama, i kad

bi o povijesti Istre, Rijeke i Dalmacije (a i Baranje, uostalom) znala nešto više od Vojka Obersnela. Mogla bi nam, usput, odgovoriti kakva je Hrvatska koje se je odrekla Bosne i Hercegovine, istočnoga Srijema, Boke Kotorske, i dala da se ostatak rascijepi kod Neuma i Kleka. Ali, očito previše očekujemo. Valjda joj neznanje treba oprostiti: predsjednica je pohađala tude škole. I bila i ostala dobrom učenicom...•

PIŠE JELENA LOVRIĆ SNIMIO DARKOTO

ski grb. Da, Rijeka je crvena po sva tri aspekta. Riječani su vrlo jasno pokazali što misle o Hrvatskoj kao svojoj domovini i odazivom na referendum o državnoj samostalnosti, kao i sudjelovanjem u njenoj obrani. Nikome ne dozvoljavamo da nam u tom pogledu drži lekcije. Ne možemo zaboraviti da je u velikom dijelu svoje povijesti naš grad bio moneta za potkusurivanje u igramu svjetskih moćnika pa je odlukama takozvane NDH prepušten Italiji i tek je partizanskom borbom i odlukama ZAVNOH-a u vrijeme Drugog svjetskog rata vraćen u okrilje Hrvatske. Zato za nas antifašizam zaista ne može biti floskula. Antifašizam je omogućio da danas živimo u Republici Hrvatskoj. To je pitanje našeg hrvatskog pri-padanja.

● **Nedavno ste na svom blogu objavili otvoreno pismo jednim dnevnim novinama, upozoravajući da su im se web stranice pretvorile u ‘medijsko okupljalište najgoreg ljudskog šljama’.**

- Nisam protiv slobode govoraniti pluralizma uvjerenja, ali

sam žestoko protiv nesnošljivosti, slobode govora mržnje i pozivanja na linč po liniji nacionalnih, političkih, svjetonazorskih ili bilo kojih drugih razlika, što je u posljednjevrijeme zastrašujuće eskaliralo. Želiosam upozoriti da ne želim živjeti u gradu i državi u kojima se takvi verbalni ispadni, implicitni pozivi na fizičke obraćune, prešutno toleriraju, pa čak sdržavnog vrha faktički i potiču. Svjestan sam da će mi na to netko reći neka si onda tražim drugo mjesto za život. Ali ne, ja nigdje neću otići i dalje ću govoriti što mislim sve dok to budem mogao. Hrvatska je moja domovina i nitko na nju ne može polagati pravo koje bi biloveće od moga ili prava bilo kojeg drugog hrvatskog građanina.

● **Posljednjih dana javnost skandalizira razina retorike u SDP-u. Kako ocjenjujete kampanju za izbor novog šefa stranke, prepunu niskih strasti i međusobnog vrijedanja?**

- Nisam zadovoljan, zapravo sam duboko razočaran. Bojim se da smo na neki način uletjeliuzamku, dozvoljavajući da se izbor predsjednika SDP-a, što

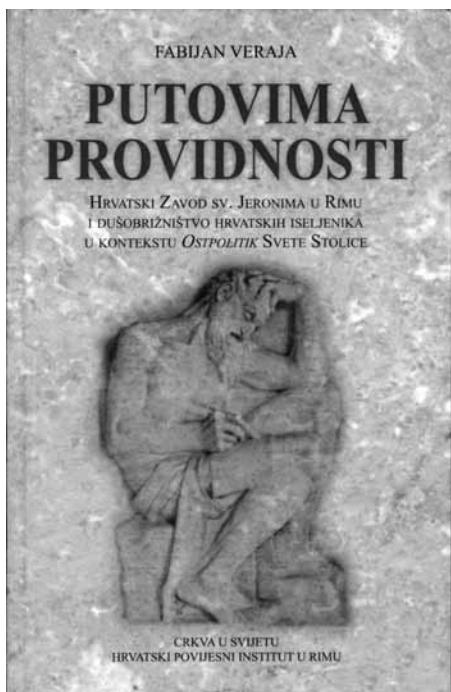
FABIJAN VERAJA I *DELIKATNA PITANJA:* FRAGMENTI JEDNE VAŽNE (I PREŠUĆENE) KNJIGE

Hrvatski katolički svećenik, višedesetljetni službenik Svetе Stolice i znanstveni suradnik u Povijesnom odjelu Svete Kongregacije obreda odnosno Kongregacije za kauze sveti, kasnije dotajnik te Kongregacije, **don Fabijan Veraja** (1923.-2014.) u nakladi splitske Crkve u svijetu i Hrvatskoga povijesnog instituta u Rimu objavio je 2013. važnu knjigu pod naslovom *Putovima Providnosti. Hrvatski zavod sv. Jeronima u Rimu i dušobrižništvo hrvatskih iseljenika u kontekstu Ostpolitik Svete Stolice*. Naslov govori rječito o sadržaju Verajine knjige koja i svojom mjestimič-

nica me je iskreno razveselila, no nitko nije znao kako će se stvari dalje razvijati. Razloga za zabrinutost nije nedostajalo, pogotovo kad su odmah po Uskrsu četnici izvršili prvi pokolj civila na području Čapljine i Gabele, tako da smo i mi u Metkoviću strahovali. [...]

*

„U lipnju 1964. moj kolega **don Srećko Bezić**, prigodom svog posjeta Rimu, priopovijedao mi je kako ga je posjetio u Makarskoj moj nekadašnji rimske kolega **dr. Vjekoslav Bajšić**. ‘Govorio je – reče Bezić – dva sata. Teze su mu bile: hrvatstvo je propalo, emigracija to ne vidi. U zvijezde kuje dr. **Kokšu**.’ Onda sam zabilježio u Dnevniku: ‘Interesantno, opetuje Kokšine teze...’ Nije onda drukčije mislio ni nadbiskup **Šeper**, koji je još prije navodno rekao: ‘Kad ne možemo spasiti hrvatstvo, nastojimo spasiti katoličanstvo.’ U ono je vrijeme hrvatsko ime bilo sistematski prešuvano i sa strane Svetе Stolice, i to još od 1953. Prešutio ga je **Pio XII.** u govoru prigodom imenovanja nadbiskupa Stepinca kardinalom, kao i General Družbe Isusove na akademiji koja je bila upriličena na Gregoriani u počast novih kardinala. General je, pozdravljajući kardinale, spominjao njihovu domovinu, koja da se veseli njihovu imenovanju, a za Stepinčevo

nom polemičnošću pokazuje zašto je točna ona **Hugoova**, da je čovjek koji se je odrekao svoje domovine loš čovjek, i zašto se o sudbini vlastitoga naroda ne može govoriti ravnodušno. No, naslov dovoljno rječito govori i o tome zašto je ta vrijedna knjiga ostala javnosti skoro nepoznata, i zašto prosječni Hrvat ni o njezinu autoru ne zna ništa. Upravo zbog toga iz nje donosimo nekoliko fragmenata (sa str. 17., 49., 232.-233., 236.), s preporkom: Čitaj i daj drugomu da čita.

*

„Na Veliki četvrtak (10. travnja) pred večer doznao sam da je proglašena Nezavisna Država Hrvatska. Sama ta činje-

Don Fabijan Veraja u privatnoj audijenciji kod pape Ivana Pavla II.
u siječnju 1984. godine

imenovanje je rekao da mu se veseli 'Papinski Zavod Germanicum-Hungaricum i Papinsko sveučilište Gregoriana', kao da nije postojao i narod kojemu je Stepinac pripadao..."

*

[Nadbiskup] **Franić** je došao do zaključka da u savjeti mora upozoriti Papu [Pavla VI.] da hrvatski narod u ogromnoj većini želi svoju državu. Da li je to izvedivo, drugo je pitanje, ali Crkva ne može prejudicirati to naravno pravo hrvatskog naroda. [...] Tko će imati pravo, pokazat će budućnost. Ali sve dotele dok ljubav prema svom narodu bude krepot i dok hrvatski narod bude rob, nijedan hrvatski biskup ili svećenik nema pravo vladati se kao da je hrvatski narod definitivno osuđen da nestane kao narod..."

*

„Biskup [Franić] je Papi izložio točke o kojima je govor u pismu, a o kojima se već u javnosti govori, tj. 1. da bi, prema sporazumu Svetе Stolice s beogradskom Vladom, biskupi trebali polagati zakletvu vjernosti ili dati svećanu izjavu lojalnosti Državi, i 2. da bi biskupi i svećenici imali primati plaću od Države. Papa je rekao da ovo drugo nije istina. Za svaki slučaj, Franić je u pismu unaprijed najavio da on u tom slučaju ne bi mogao dalje vršiti biskupsku službu. Što se tiče prve točke, Papa je priznao da se o tome doista radi, u smislu Biblike: *estote obedientes etiam discolis...*, ali *sicut decet episcopos catholicos*. Franić je onda primijetio kako se ne smije učiniti ništa protiv dubokih aspiracija jednoga naroda. Takva izjava lojalnosti bila bi interpretirana kao izdaja naroda. Ja ne znam, napisao je biskup, hoće li hrvatski narod, tako teško i dugo potlačen, uspjeti sačuvati svoju nacionalnost i ostvariti svoje najdublje aspiracije i za političkom neovisnosti, ali je moja dužnost kao biskupa upozoriti Vašu Svetost da te aspiracije postoje i da se sve više osjećaju (čak i unutar same komunističke Partije), stoga treba voditi o tome računa. Papa je rekao da su mu i neki hrvatski emigranti o tome pisali, da on to shvaća: radi se o vrlo delikatnom pitanju.“ (Priredio: T.J.)

PUBLIKACIJE KOJE SE MOGU NABAVITI U HRVATSKOM DRUŠTVU POLITIČKIH ZATVORENIKA

(Zagreb, Masarykova 22/IV, srijedom od 9 do 13 sati)

POLITIČKI ZATVORENIK 2009.-2013. - brojevi 202-255 na CD-u s mogućnošću pretraživanja - 1 CD	25 kn
POLITIČKI ZATVORENIK 2006.-2008. - svi brojevi časopisa (166-201) na CD-u u HTML i PDF formatu, s mogućnošću pretraživanja - 1 CD	25 kn
POLITIČKI ZATVORENIK 1990.-2008. - svi brojevi časopisa (1-201) na CD-u u HTML i PDF formatu, s mogućnošću pretraživanja - 4 CD-a	200 kn
POLITIČKI ZATVORENIK 2003.-2005. - svi brojevi časopisa (brojevi 130-165) na CD-u u HTML i PDF formatu, s mogućnošću pretraživanja (stara izdanje) - 1 CD	30 kn
POLITIČKI ZATVORENIK 1990.-1997. i 1998.-2002. - svi brojevi časopisa (brojevi 1-129) na CD-u u HTML i PDF formatu, s mogućnošću pretraživanja - 2 CD-a	60 kn
Ivo BJELOKOSIĆ: Svečenik matični broj St. Grad. 2019, HDPZ Podružnica Dubrovnik, 2002.	80 kn
Kaja PEREKOVIĆ: Naše robijanje, RINAZ Rijeka, HDPZ Zagreb, 2004.	150 kn
Skupina autora: Hrvatske žene u okovima i pjesmi, Riječki nakladni zavod Rijeka, 1997.	80 kn
Bruno ZORIĆ: Svjetlo i sjene (pjesme), HDPZ Podružnica Zadar, 2000.	40 kn
Slavko MILETIĆ: Za dostojanstvo i slobodu, HDPZ Mostar, 2006.	80 kn
Zatajena grobišta i prešućene žrtve Drugog svjetskog rata i porača u Karlovačkoj županiji, Izd. HDPZ - Podružnica Karlovac, 2007., tvrdi uvez, 450 str.	140 kn
Prešućene žrtve Đakova i Đakovštine u Drugom svjetskom ratu i poraču, Izd. HDPZ - Podružnica Osijek, Ogranak Đakovo, 2007., tvrdi uvez	150 kn
Dr. Augustin FRANIĆ: Dr. Niko Koprivica gradonačelnik Dubrovnika, žrtva i mučenik sa Dakse, HDPZ - Podružnica Dubrovnik, 2009., 72 str.	50 kn
Mijo JURIĆ: Osamnaesto proljeće (Uspomene na godine tamnavanja), HKD sv. Jeronima, Zagreb, 2009., tvrdi uvez, 312 str.	100 kn
Prilozi za povijest Domovinskog rata u Đakovu i Đakovštini, prir. Ivo Tubanović, Igor Švraka, Pero Šola, Dragutin Hajnić, Zorica Balog, Maja Majbaum i Sanja Rogoz-Šola, izd. Hrvatsko društvo logoraša srpskih koncentracijskih logora Ogranak Đakovo i HDPZ Podružnica Osijek, Ogranak Đakovo, tvrdi uvez, 528 stranica	150 kn
Žrtve Drugoga svjetskog rata, porača i Domovinskog rata na području župa Dobretići, Jajce, Koričani, Ključ, Liskovica, Podmilajeći i Varcar Vakuf – Mrkonjić Grad, prir. Ivo Tubanović, Stipo Pilić, Ivo Aščić, Mirko Blažević, Mara Crnoja, Zdravko Žunić i Branko Bungić, izd. 2B multimediaPrint, Nova Bila, 456 stranica, tvrdi uvez	100 kn
Dr. Augustin FRANIĆ: KPD Stara Gradiška: mučilište i gubilište hrvatskih političkih zatvorenika, HDPZ - Podružnica Dubrovnik, broširano, 302 str.	100 kn
Božidar Božo KOVAČEVIĆ: Križni put dugačak pet godina 1945.-1950. (Svjedočenje o vremenu), HDPZ - Podružnica Karlovac, broširano, 103 str.	40 kn
Slavko RADIČEVIĆ: Tri zla dvadesetog stoljeća na tlu Hrvatske, Vlastita naklada – sunakladnici; HDPZ i HDPZ Podružnica Rijeka 2010., tvrdi uvez, 351 str.	100 kn
Dr. Augustin FRANIĆ: KPD Lepoglava, mučilište i gubilište hrvatskih političkih osuđenika, drugo, dop. i proš. izdanje, HDPZ, Dubrovnik, 2010., broširano, 304 str.	100 kn
Mato LUKAČEVIĆ: „Trnava i okolica u prošlosti i sadašnjosti“, Matica Hrvatska – Ogranak Đakovo, tvrdi uvez, 408 str.	100 kn
Damir BOROVČAK: „GOVDANSKO, Hrvatsko velejunaštvo bez svjetskog uzora“, Zagreb 2012.	120 kn
DVD Huda Jama - Rudnik Barbara - komunistički zločin 1945.	20 kn
Mara ČOVIĆ: Sjećanje – Svjedočenje. Rijeka, Riječki nakladni zavod, 1996, 111 str.	40 kn
Branimir DONAT: Društvo žrtvovanih hrvatskih pjesnika, Zagreb, Dora Krupićeva, 358 str.	100 kn
Andrija Radoslav GLAVAŠ: Hrvatska književnost i duhovnost, Zagreb, Dora Krupićeva, 1999., 442 str., tvrdi uvez	100 kn
Jeronim KORNER: Pjesme duhovnika, Zagreb, Dora Krupićeva, 1998., 328 str., tvrdi uvez	80 kn
Tomislav DRŽIĆ: Hladne je v peku, vlastita naklada, Zagreb, 2009.	20 kn
Monografija MACELJ 1945. po promotivnoj cijeni	200 kn
•	

IMA PITANJA KOJA SE NE MOGU ODGOVORITI ŠUTNJOM, I PROBLEMA KOJI SE NE MOGU RIJEŠITI PREŠUĆIVANJEM... (II.)

Ne može se, dakle, niti se smije od rapsrave bježati, jer time se ne pokazuje mudrost, nego se pokazuju kukavština i sljepilo. A da bi bila ozbiljna, ta se rapsrava mora voditi po mjerilima koja su vrijedila u vrijeme kad su se događaji zbili i kad su pojedinci, skupine, stranke i pokreti djelovali, ne po mjerilima današnje političke korektnosti. Mogu se i moraju u njoj primjenjivati svevremenska etička mjerila i Božji zakoni, ali se nitko ozbiljan ne može ravnati ni po vojničkim i političkim kriterijima iz svibnja 1945. odnosno iz vremena i svijeta koji – makar koliko se to, da se *Vlasi ne dosjete*, stalno pokušavalo prešutjeti – također poodavno ne postoje, baš kao što ne postoji ni onaj svijet koji je u to doba zauvijek srušen.

To je ono što ne žele vidjeti kvaziantifašistički brbljivci i historiografska tandrala: plodovi koje su ratni pobednici ubrali 1945., bili su veliki, ali su odavno anulirani, nema ih. Čovječanstvo ne stoji; povijest ne miruje. Nema više saveznštva demokratskog Zapada i boljševičkog Istoka, nema više (bar ne ondašnje i onakve) Željezne zavjese od Baltika do Trsta, nema okupirane i raskomadane Njemačke niti ponijenog Japana, a na razvalinama sovjetskog imperija nastalo je mnoštvo neovisnih država, nema više Čehoslovačke, tisuću devetstove desetih je u krvi, kao i 1941., još jednom razorenog Jugoslaviju.

Europa je, dakle, doživjela ideološku, državno-pravnu i političku reviziju; vrijeme je za historiografsku reviziju ideoloških aksioma i političkih batina.

Ne može se, dakle, više o povijesti XX. stoljeća suditi sjedeći na bajonetima Staljinove Crvene armije što bliješte na cvjetnjacima Schönbrunna ili u berlinskoj Lindenstrasse; ne može se ni hrvatska – kao ni makedonska ili crnogorska – povijest mjeriti jugoslavenskim mjerilima i ravnatim po onomu što je bilo na korist, a što na štetu takozvanog bratstva i jedinstva. Ne može hrvatska povijest biti jedina u kojoj

Piše:

Tomislav JONJIĆ

posljedice prethode uzrocima i u kojoj se događaji zbivaju bez povoda i razloga; ne mogu se iz nje izbrisati ni *Srbobrani* ni Vidovdani, ni Odese ni kundaci, baš kao što se, recimo, iz crnogorske duše i duhovne baštine ne može izbrisati ona znamenita Brkovićeva pjesma „Kad su Zviceri gor-

jeli“, niti Makedonci ili Albanci mogu zaboraviti zvjerstva kojima su bili izloženi.

Ma što htjeli tobožnji pomiriteljski mešetari, ne može se iz hrvatske povijesti izbrisati ni ono „do istrage naše ili vaše“, obijesno podviknuto usred Zagreba, ali ni Stanojevićeva najava „velike kasanice“ kojom se je otvoreno zaprijetilo s naslovnice beogradske Politike u prosincu 1908. godine. A tom je zgodom – kao što iz naših škola i s naših fakulteta ne znamo – taj poznati srpski povjesničar doviknuo Ferdi Šišiću, svomu jugoslavenskom i

slobodnozidarskom prijatelju, apologetu štrosmajerovsko-račkijevskih jugoslavjanskih himera i somnambulija: „Viznate, prijatelju, da sam ja isto kao i Voduševljen pristalica srpsko-hrvatske slogs i zajedničkog rada (...), ali Vam kažem, u ime svih prijatelja srpsko-hrvatske slogs, da po cenu Bosne i Hercegovine među nama ne može biti prijateljstva. (...) Velika borba između Istoka i Zapada, koja se na Balkanu hiljadama godina vodi, svela se sada u borbu za opstanak Srpskoga Naroda. Srpski će Narod možda u toj borbi i podleći, ali će podleći kao što dolikuje narodu, ali Srbi, ni u Srbiji ni u Crnoj Gori ni u Bosni i Hercegovini neće nikada ‘slobodnom voljom uzeti sebi za vladara’ austrijskog cara i ugarskog kralja, kao što su to, po Vašem tvrdjenju, učinili Hrvati pre devet stotina godina. (...) ...naše pravo na Bosnu i Hercegovinu ne osniva se na nekoliko iscedenih i nategnutih reči u starim pergamentima i u slučajnim beleškama pojedinaca, nego se naše pravo na te zemlje osniva na egzistenciji Srpskoga Naroda u Bosni i Hercegovini i na našoj nacionalnoj svesti i snazi.“

I onda dalje sijeva Stanojević: „Kad su jednom prilikom Gali pošli na Rim, Rimljani, pravnički razvijeni i odnegovani, nisu mogli da shvate, kako mogu Gali udariti na Rim kad im nedostaju pravni argumenti za taki postupak. Izaslanik rimskog senata i poslanik Rimskog Naroda pitao je sa patosom vojvodu galskoga: ‘Kakva prava imate vi na Rim?’ – ‘Pravo to, odgovorio mu je galski vojvoda, nosimo mi na vrhovima svojih mačeva’. Taj odgovor galskoga vojvode, to je odgovor što će ga Srbi dati Hrvatima onoga dana, kad dođe do velike borbe oko Bosne i Hercegovine. Naše je pravo naša narodna snaga. A pravo naše narodne snage i pravo naših bajoneta biće važnije od vašeg prava, koje se može na kantar meriti. (...) Vi Hrvati teško ćete moći shvatiti tu veliku borbu celoga jednog naroda za život i opstanak,

jer ima već mnoga stotina godina kako vi niste navikli da ginete i kako prava svoja branite samo recima i ugovorima. Narod koji je, kao što vi sami tvrdite, 'slobodnom voljom uzeo sebi za vladara ugarskog kralja Kolomana', ne može razumeti veliku narodnu borbu za opstanak. A borba Srpskoga naroda za Bosnu i Hercegovinu biće velika nacionalna borba za život i opstanak. Vi i Vaši gospodari ne treba da se varate. Kada naša vojska i naš narod podje u tu veliku svetu borbu, mi nećemo ići na tu veliku kasapnicu za to, da osvajamo zemlje ili da branimo svoja prava. Ne, mi ćemo poći u tu borbu da branimo život svoga naroda. Jer bez Bosne i Hercegovine nema života Srbiji i Crnoj Gori, nema života Srpskom Narodu. Jer Bosna i Hercegovina, to zapamtite dobro i Vi i Vaši gospodari, isto su za Srpski Narod što i Srbija i Crna Gora."

Stanojevićeva poruga „narodu golubine čudi“ bila je neskrivena, baš kao što su i njegove (i *Politikine*) prijetnje bile otvorene i jasne, a prenijeli su ih i drugi srpski listovi, bez ikakve ografe. Moglo ih se, dakle, pročitati, baš kao što su se mogli pročitati **Hitlerov** *Mein Kampf* i njegove zlokobne najave. Zato baš nitko drugi Hrvatima nije kriv što oni – zaglušeni jugoslavenstvujućim talambasima šačice svojih poluinteligenata što su prezivali na jaslama beogradskoga dispozicijskog fonda – te poruge i prijetnje nisu znali ni htjeti čuti; nitko drugi im ni danas nije kriv što se na njih ne podsjeća i što se one – opet za tudi račun i po običaju na račun tuđih fondova – iznova zaboravljuju. No, povi-

jest nas uči da ih nikakav „region“ ipak izbrisati ne može.

Ne može se iz hrvatske povijesti izbrisati ni rasna i rasistička podloga jugoslavensva koju su tako zdušno oblikovali **Jovan Cvijić** i **Ivan Meštrović**, **Jovan Skerlić** i **Milan Marjanović**, **Jovan Dučić** i **Vladimir Čerina**; ne može se iz nje izbrisati ni činjenica da je jugoslavenska država brižno njegovala „rasnu higijenu“, osnivajući odjel pod tim nazivom u Ministarstvu narodnoga zdravlja i pripremajući zakon u kome se državljaninu i državnom pripadniku Jugoslavije zabranjuje sklanjanje braka s osobom crne, žute ili crvene rase, što – treba li uopće reći – nikada ne će zabilježiti baš nijedan školski udžbenik objavljen od 1945. do danas, a na prste jedne ruke mogu se nabrojiti i povjesničari kojima je to poznato ili su tu sramotnu činjenicu bilo kada makar izdaleka nagovijestili. Rijetki su i oni koji su makar riječju spomenuli protužidovske propise Kraljevine Jugoslavije i njezine koncentracijske logore, ili njezine zabrane slušanja stranih radio-postaja. Jasno je i zašto: da bi rasno zakonodavstvo Nezavisne Države Hrvatske izgledalo drastičnije, i da bi njezini ratni propisi o ograničenju elementarnih ljudskih prava izgledali što stravičnijima.

Ali, osim za potrebe političke manipulacije historiografijom, ne može se hrvatska povijest tumačiti tako da se iz nje izbrišu kundačenja i pljačke, nasilja i krvoproljeća koja je 1928. godine – u doba kad je taj sustav terora kulminirao smrtnim ranjavanjem **Stjepana Radića** i ubojstvom hrvatskih zastupnika u beogradskoj Narodnoj skupštini – jedan od prvaka jugoslavenskoga komunističkog pokreta, književnik **Miroslav Krleža**, pod naslovom „Glavnjača kao sistem“ ovjekovječio riječima:

„...Stvaranje Države daje u stvarnosti ovaku sliku: 24 političke smrtne osude, 600 političkih ubijstava, 30.000 političkih uapšenja, 3.000 političkih emigranata i bezbrojnu masu političkih izgona.“

Kada se batinaju politički kažnjenci u masama, kad se siluju uapštene žene, a nepopustljive kad se proglašuju službeno ‘prostitutkama’, kada se djeca zatvaraju s provalnicima, i kada se iskazi pišu krvavim zubalom, onda se to zove – Objavljenje naše rasne Svečovečanstvenosti: *Gesta Dei per Jugoslavennos!*

Pred našim očima ubijaju se politički uapšenici i nestaju netragom iz zatvora; tuberkulozni ljudi zatvaraju se u betonske samice pune vode, vlasti se groze Dunavom, ljudi se dave, biju batinama, vrećama punima pijeska, žilama, kundacima i bokserima, ljudi se vežu naglavce i zatvaraju u dimnjak, po četiri čovjeka žive na prostoru od jednog kvadratnog metra, i sve to traje već punih deset godina, a da se do današnjeg dana nije još našao nitko da napiše sistematski prikaz ovog našeg rasnog, vidovdanskog, clairvoyantskog paklenog misterija.“

A baš u vrijeme kad je Krleža pisao ove riječi, jugoslavenski je kralj **Aleksandar Karadordjević** nakon skupštinskog atentata obilazio svoje zapadnoeuropeiske, tobože demokratske pokrovitelje. Pripremajući proglašenje diktature na temelju onih Krležinih „600 političkih ubijstava, 30.000 političkih uapšenja, 3.000 političkih emigranata i bezbrojnu masu političkih izgona“, Aleksandar je samodopadno i samouvjereno izjavljivao kako usprkos svemu nema bojazni od Hrvata: „Hrvati su pacifisti i stoga nisu opasni. (...) Nema pogibelji da Hrvati proglaše nezavisnost.“ Bilo je to prije šestosiječanske diktature, pa će i posve neuki shvatiti: nije tek diktatura dokazala neprirodnost i nemogućnost Jugoslavije.

No – Hrvati su pacifisti, pa ih se može gaziti do iznemoglosti, ili – što bi rekao onaj Raosov jugoslavenski žandar: *„Joj, što volem pokoran narod i što umem lepo njime da vladam!“* A ako srpsko-jugoslavenski kralj još godinama nije shvaćao da se vara, nakon što je **Eugen Dido Kvaternik**, prema vlastitim riječima, u listopadu 1934. u Marseilleu „otpjevao rekвијem crnom Ciganinu“, shvatit će to njegovi trabanti i skutonoše, batinaši i udvorice. Nasilje je nužno radalo nasiljem, jer bi sve drugo bilo neprirodno i, ne na zadnjemu mjestu – kukavičko. Daljnja bi hrvatska šutnja značila ono što je **Mahatma Gandhi** opisao znamenitom rečenicom: „Tamo gdje se mora birati između kukavičluka i nasilja, ja sam za nasilje!“

(nastavit će se)

NAŠ NUTARNJI SVIJET (29.)

MAJKE I KĆERI

Životna je sreća biti majka i imati kćer, a sigurno je sreća da dijete, kći, ima majku. Istodobno, sam odnos ima svoju složenost, smatra se jednim od složenijih ljudskih odnosa. Započinje velikom bliskošću u osjetljivom vremenu trudnoće i djetetova dolaska na svijet, a tijekom prvih mjeseci djetetova života razvija se u veliku ljubav. Majka i kći provode puno vremena zajedno, očarane su jedna drugom. Djevojčici je majka model za žensku ulogu, u svemu je nastoji oponašati. S lutkom postupa slično kao majka s njom, oblači majčinu odjeću i cipele, želi koristiti majčinu šminku.

Odnos se obično počinje mijenjati u ranoj školskoj dobi, ponekad već i u vrtićkoj dobi. Djevojčice odrastaju ranije negoli dječaci, rano osjeće potrebu za odvajanjem. Majku naravno i dalje vole, ali počinju pokazivati da žele biti uvažavane kao samostalne osobe. U ponekim sluča-

Piše:

Maja RUNJE, prof.

jevima majka im se čak prestaje svidati, pa je se pred prijateljicama i srame.

Borba se majke i kćeri u pubertetu može i zaoštiti. Kći traži prostor za vlastiti identitet, za sve više samostalnosti. Podsvjesno osjeća da mora postati drugačijom od majke. A proces je složeniji negoli je odvajanje sina i majke zato što je sličnost veća. Sin se i majka na mnogim područjima razlikuju na isti način na koji se razlikuju muškarci i žene, osobito na području doživljavanja i izražavanja emocija, a djevojčici razlika nije na raspolaženju. Odvajanje je danas otežano i čestim mладolikim izgledom majki, generacijski nedovoljno različitim od izgleda kćeri. U odnos može unijeti dodatnu količinu konkurenčije i otežati identitetski proces.

Ali, borbu za postizanjem različitosti djevojčice često nastavljaju i u starijim

godinama, kao djevojke i mlade žene – tolika je želja za potpunom samostalnošću. Često i tridesetgodišnjakinje pokazuju uznenirenost, dožive li primjedbu da su u ovome ili onome slične majkama. Muževi ili prijatelji znaju za potencijalnu ubojitost poruke, pa je i šalju zato jer mladu ženu žele povrijediti.

Odnosi majke i kćeri često trajno zadrže manju ili veću komponentu napetosti i onda kada počivaju na povjerenju i ljubavi. Kćerima u odrasloj dobi smeta stalna majčina briga, subjektivno je doživljavaju kritiziranjem. Budu povrijeđene kad im majke predložu da bi trebale češće izlaziti jer, eto, većina prijateljica su se već udale, a imaju i dijete. Ili kada majke komentiraju njihovu tjelesnu težinu, frizuru ili odjeću. Često ih smetaju i obična pitanja o svakodnevici, primjerice pitanje o tome kako su provele vikend. U pitanju doživljavaju oblik kontrole kakvu su iskusile u godinama adolescencije. Razumljivo, i

SAVJET LIJEČNIKA

JEDNA I LJETI HLADNA TEMA – HLADNE NOGE

Piše:

**Dr. med. Drina
BLAŽEKOVIC SOJČIĆ**

kao reakciju na tužnu ili lošu vijest. Stopala, osobito ženska, imaju malo mišića i malo potkožnoga tkiva, a vrlo veliku površinu, osobito svaki pojedini tanki prst. Zbog toga se jako lako hlađe. Ako još postoji i vlaga, jer su noge mokre ili su oznojene, tada se zbog hlapljenja tekućine temperatura dodatno snižava.

Kod osoba koje nagnju pojačanoj reakciji, odnosno grčenju žila, može se ponekad vidjeti tzv. protuslovna situacija: umoće li se ledene noge u vruću vodu, prsti ne porumene kao što bismo očekivali, već pobijele. Slično tomu mnogi u krevetu ne mogu ugrijati noge usprkos dobrim po-kričima te tako satima ne mogu zaspiti. Pojava najčešće popusti pred jutro, san dođe, ali je tada već vrijeme za ustaja-

nje. Za to je odgovorna sama konstitucija, ustrojstvo tijela, kakvu smo naslijedili ili razvili. I sami smo u nekim slučajevima krivi. Npr. ako pušimo! Nikotin vrlo učinkovito izaziva stiskanje i grčenje – spazam žila, u trajanju od 20 do 30 minuta, čak i do mogućnosti srčanog infarkta.

Kod žena su stopala često stisnuta u pretjesnim i tankim cipelama s visokim potpeticama, u neprirodnu položaju i s otežanom prokrvljenosti. Obuća od sintetičkih vlakana i materijala nije prozračna i pojavičava znojenje, s opisanim posljedicama. Noge su ponekad i nedostatno obuvene i zaštićene – zbog mode.

Može li se pomoći? Može, i to na iznenađujuće jednostavan način. Evo nekoliko savjeta: Nakon pranja stopala treba dobro obrisati, posebno prste. U stanu je dobro nositi tople i udobne papuče te kratke čarape od vune ili od pamuka, bez jakih guma na rubovima. Kratke čarape je dobro nositi i u krevetu, pa i ljeti, ako je potrebno. Kad

majke se osjete povrijeđenima. Duboko u sebi nose sliku svoje male zlatne curice, i teško im je prihvatići povišeni ton odrasle žene. Budu razočarane, žalosne i ljute.

U svim su fazama očevi velika pomoć. Tijekom kćerina puberteta opuštenije gle-

daju na normativna pitanja – izlazak, školske ocjene, pušenje, alkohol. Ali i kasnije sukobe doživljavaju s manje napetosti. Na raspolaganju im je vrsta distance, jer s kćerima nisu u tako tjesnoj vezi u kakvoj

su s njima majke. Stoga mogu biti vrsta gromobrana, za gromove s obiju strana.

Naravno, zadatak je i majke i kćeri, osobito u odrasloj dobi, da traže načine da odnos sačuvaju od trajnih šteta. Dobro je nastojati promijeniti perspektivu. Uživi li se kći u majku, razumjet će da se majka brine i savjetom želi pomoći, a uživi li se majka u kćer vidjet će da kći želi potvrdu a ne savjete. U slučaju majke dobro je da se sukoba ne prestraši, da se ne povuče prebrzo. Što se ne može riješiti, treba prihvati – u životu se ne može sve riješiti. U slučaju kćeri, dobro je da reagira što opuštenije, da majčinu pomoći prihvati kad je treba, ali i da otvoreno kaže što ne želi.

Najbolji temelj za smiren odnos majke i kćeri u odrasloj dobi je da svaka ide svojim putem, tražeći puninu svoga života. U međusobnim će susretima teško biti izbjegći po koju iskru, ali iskre često frcaju ondje gdje ljudi jedni za druge mare. Male neugodnosti imaju malo značenja odmjeravamo li ih prema činjenici da je u temelju odnosa dragocjeno životno povjerenje stećeno u prvim zajedničkim godinama, povjerenje svojstveno samo odnosu majke i djeteta. •

je vrijeme hladno i vlažno, treba obuti čvrste cipele s debelim potplatom, zbog izolacije od hladnoga tla. Kod sjedenja

nije dobro prekrižiti noge, jer to ometa cirkulaciju. Osim toga, žile možemo pokušati i trenirati. Dobre su, primjerice,

izmjenične kupke nogu – dvije minute u mlakoj ili hladnoj vodi, zatim petnaest sekundi u hladnoj. Postupak treba ponoviti tri do četiri puta. Pomaže i vježba u kadi s hladnom vodom. U vodi do koljena korачamo na mjestu, tijekom nekoliko minuta, zatim se noge brzo obrišu i ide se smjesta u postelju. Kod tuširanja je pak dobro da se završi s hladnim mlazom, i to u smjeru od periferije prema tijelu. Naravno, kako je važno ne pušiti.

Neovisno o ovoj hladnoj temi želim kratko podsjetiti na nekoliko okolnosti o kojima sam već pisala, a koje su u svezi s nastupajućim ljetom. Prvo, treba misliti na zaštitu kože od sunca, a time i od raka kože i oštećenja očiju. Drugo, treba misliti i na zaštitu od krpelja. Treće, treba voditi računa o zaštiti od komaraca, i to danju i noću. Komarci prenose i vrlo opasne bolesti, poput one koju izaziva virus zika.

Svima želim ugodno ljeto! •

PISMA IZ ISTRE

Lijevo, desno, nigdje mogu stanaaaaa...

„oj, ulico, i ti si pijanaaaa...!“ Ova pijana, kavanska pjesma zapravo je sažetak cijele naše politike. Kako? E pa tako! Tetura ovaj naš narod hrvatski čas lijevo, čas desno, kao pijanac ulicom. Pa tako nekako i bira svake četiri godine. Zlo mu je od sveg tog pijanstva, ali nikako da se otrijezeni. Pa ne može naći ne samo vrata stana, nego ni izlaz iz slijepih ulice.

E, moj narode! Znam da ti je teško, ali mi te uopće nije žao. Ama, baš nimalo! Sto piješ, kad ti škodi! Nekad su govorili da je religija opij za narod. Danas je očito da se ne radi o religiji, nego o ideologiji. Da se ne radi o opiju, nego o alkoholu!

Možda se ovaj narod jednoga dana ipak otrijezeni. Kad shvati da se ne može piti... na prazan želudac! Kad od „kruha i igara“ ostanu samo igre, od čega doista nismo daleko! Pa se onda, kad se oporavi od mamurluka, malko osvrne po toj ulici. I opipa čvoruge i masnice koje je zaradio udarajući pijanom glavom čas u lijevi, čas u desni zid. Jer zidovi su zidovi, bili lijevi ili desni, tvrdi su i neprobojni. A izlaza ne nude. Tek parole koje po njima ispisuju oni trijezni, da bi ih čitali oni pijani. Koji, da nisu pijani, ne bi u njih vjerovali. Kao što ne vjeruju ni oni trijezni koji su ih pisali. I to bi bilo to!

O krepanim magarcima

Svojedobno, tamo 1990-tih, kad su svi složno lupali po komunizmu i komunjarima, Antun Vujić je zavatio: „Pa, dosta je bilo lapanja po krepanom magarcu!“

Došlo je, eto, vrijeme da svi složno lupaju po onome drugom krepanom tovaru. Pa udri svi složno po NDH i ustašama. Samo sad nema nikoga da vikne: „E, pa dosta je toga ritualnog udaranja!“.

Što je paradoksalno, ali istinito: i onda i danas su naši političari mlatili krepane tovare da bi se svijdeli Zapadu!

No, pa da vidimo sad rezultate toga našeg mlaćenja prazne slame, to jest po hrvatskim krepanim magarcima.

Nas Hrvate optužuju da smo genocidani narod. A kako i ne bi! Jugoslavenski partizani su u većini bili Hrvati.

Ustaše su svi bili Hrvati.

Srbi su uglavnom bili četnici, a i oni koji su bili partizani, zapravo su bili četnici. No, za razliku od Srba koji su

uvijek pljuvali na druge, Hrvati zdušno pljuju čas po hrvatskim ustašama, čas po hrvatskim partizanima. Pa su dokazivali da su partizani-Hrvati počinili brojne masovne zločine. Pa su isto tako uspješno dokazivali da su i ustaše-Hrvati počinili brojna zvjerstva. Na kraju je ispalo da su za vrijeme Drugoga svjetskog rata Hrvati, i ustaše i partizani, bili sve sami zločinci! Na radost i veselje četnicima!

Srbi, za razliku od Hrvata, nisu ocrnjivali ni svoje partizane, ni svoje četnike. Čak su rehabilitirali i Dražu Mihajlovića i četnike uvrstili u... „antifaštiste“! U Srbiji nije nikad bilo nikakvih krepanih magaraca, pa ih, dakako, nema ni danas! Tako ni Šešelj nije krepani magarac! Živ, živcat i živahan! I slobodan! Pa može neometano revati i njakati po vasceloj Srbiji, bre!

To je svaka povijest koja se bavi nekakvim tamo „fojbama“ u Istri.

„Povijesni revisionizam“ je kad se netko uopće usudi prekapati po zločinima jugoslavenskih partizana. A, ne daj Bože, i prekopavati masovne grobnice, iskopavati i prebrojavati žrtve!

To je svaka povijest koja ustanovi, da je jama u Jadovnu... prazna!

To je svaka ona povijest koja pokušava braniti ustaškog zločinca Alojzija Stepinca.

To je svaka povijest koja ne potvrđa da je Ante Pavelić na stolu u košari držao iskopane oči „srpske nejači“.

To je svaka povijest koja ne potvrđa da su sve ustaške žrtve bile nevine, a partizanske sve sami pravedno kažnjeni zločinci.

Uglavnom, treba povijest (to jest: istoriju) ostaviti onaku kakva se je pisala od

Ukratko, da zaključimo: Samo magarci lupaju po krepanim magarcima!!! Uz prigodni pozdrav: Iaaaa...iaaaaa...iaaaa...!!!

Što je to „povijesni revisionizam“?

To će vam najbolje objasniti bivši nam i nesuđeni doživotni predsjednik Stipe Mesić. A mogao bih mu i ja pripomoći.

Dakle, što je to „povijesni revisionizam“?

To je svaka ona povijest koju nisu napisali jugo-komunisti!

To je svaka ona povijest koja nastoji utvrditi točan broj žrtava i Jasenovca i križnih putova.

To je svaka povijest koja se drzne posumnjati u to da je u Jasenovcu pobijeno 700.000 Srba, pa makar tvrdila da ih je bilo 699.999!

1945. do 1990., a mijenjanje te povijesti jest „povijesni revisionizam“. Tko drukčije kaže, kleveće i laže, našu osjetit će pest!

Ukratko, jedina prava i istinita povijest može se izraziti parolom: „Tko nam dirne ljubičicu plavu, taj će dobit kundakom u glavu!“

Je li tako, druže Stipe!

No, je li sad jasno, što je to „povijesni revisionizam“?

P. s. Mislim da sam ovim uratkom postao ravan Stipi Mesiću. Trebalo bi i meni dati nekaku vilu, kola i vozača. I mjesecna primanja, naravno, pa da mogu grmiti protiv ustaštva i boriti se za „antifašizam“, do kraja života! Pa da, zašto ne!

Uz drugarski pozdrav: „Smrt fašizmu - slava komunizmu!“

Vaš

Blaž PILJUH

PRILOG RAZGOVORU O NAŠEM KRŠĆANSTVU DANAS I SUTRA

Nakon Drugoga svjetskog rata stanovnici Europe, ljudi koji bijahu preživjeli strahote ratovanja, ojađeni i iscrpljeni, iščekivahu blagodat mirnih dana. Unatoč tomu, bijahu neprestano uznemiravani novim spoznajama o predratnim, ratnim i poratnim zlodjelima. Činilo se kao da im nema mjere – ni u mnoštvu ni zlobnosti kao ni u popratnoj pakosti koja rađa novim zločinima bez kraja.

Te su spoznaje i razgovori o njima vrville raznorodnim prosudbama i osudbama. S vjerskoga gledišta izdvajala su se dva pitanja:

Kad se imaju u vidu počinjeni zločini, osobito oni nad posve nedužnim bićima – kao što su iznemogli starci ili nejaka dječa, kako se može vjerovati u Boga?

Kako je moguće ne vidjeti kako su – u velikoj mjeri – u tom sudjelovali ljudi koji su bili kršćani?

Ni na jedno ni na drugo pitanje nema lakin i lako prihvatljivih odgovora.

Na prvo pitanje moguće je odgovoriti: nikada nije lako vjerovati u Boga. Istinska vjera u Boga traži bezuvjetno povjerenje, a naše – ljudsko – povjerenje je onakvo kakvi smo mi, može biti iskreno i pouzdano, utemeljeno na razumu prihvatljivoj zbilji, ali ono ostaje uvijek ljudsko i može nas iznevjeriti. Uzmimo kao primjer ljubav mladića i djevojke. Ona može biti duboko ljudska, iskrena i pouzdana, blistava u svojoj ljepoti, ali može zatajiti i iznevjeriti, u pojedinim primjerima bolno nas iznenaditi. Pa ipak! Ne možemo je načelno odbaciti. Naprotiv! Ona ostaje divna i poželjna. Nu, ovdje su očito ljudi zatajili, pa se opravdano možemo pitati: kako jedni drugima i nakon groznih izdaja čovječnosti možemo uopće vjerovati? Na to čovjek vjernik odgovara: to nije lako, ali ako čovjek vjeruje u Boga, onda zna da ljudska nevjera nikada nema posljednju riječ. Posljednju riječ ima samo Bog i ona će za čovjeka uvijek biti konačno odlučna.

Odgovor na drugo pitanje znatno je složeniji!

Imamo li u vidu cijelokupnu zbilju ratnih strahota onda nije uputno prozivati ljudе vjernike. Moguće je njih donekle izdvojiti i svrstatih ih u prvi red odgovornih, ali su odgovorni svi koji su činili zlo. Posrijedi

Piše:

Dr. Vjeko Božo JARAK

su, naime *očevidno zla djela* koja prepoznaje svaki normalan čovjek, pa prema tome, ne može nitko pobjeći od svoje odgovornosti ako je u njima sudjelovao.

Promotrimo to na jednom primjeru:

Očevidno su u zlodjelima na području Njemačke i šire od nje nacionalsocijalisti prednjačili u zločinima. Pri svršetku rata splasnula je njemačka obrambena moć. Saveznički avioni mogli su posve nesme-

Ne smije se ipak zanemariti pitanje koliko se istinskim misliocima – onima koji su vođeni čovjekoljubljem – posvećuje pažnja kad pozivaju ljudе da poštuju sami sebe i budu čovječni – svesni svoje odgovornosti za temeljne ljudske vrijednosti?

Kad je pak riječ o kršćanskoj vjeri i vjernicima-kršćanima, onda nikada nije doстатно isticati kako je kršćanstvo prije svega *osobna vjera* koja stvara i njeguje vjersku zajednicu – bratstvo – ljudi kojima je Bog nebeski otac, a oni njegova dječa – međusobno braća i sestre. Kršćanska zajednica ima svoja izražajna obličja – rekli bismo vjerski nauk, moralne zasade i

Križarski ratnik (suvremena freska)

tano razarati i uništavati sve mrtvo i živo. I to su oni činili – kuće i nedužne ljudе, stare i mlade – djecu, iznemogle i gladne – ubijali su i sve sa zemljom sravnjivali. Zašto su to činili? Iz osvete! Nu za to nitko nije odgovarao; optuživani i kažnjavani bijahu samo Njemci! Da njihova nevolja bude još gora, u to doba, neposredno po svršetku rata, Njemci bijahu istjerivani iz drugih država, pa se u porušenu Njemačku silo 15 milijuna izbjeglica. Tako je golema nevolja bila još većom. A ni za to nitko nije pozivan na odgovornost.

bogoslužne obrede, ali sve su to oblici u kojima se zorno očituju *osobni odnosi s Bogom i međusobno*, u kojima vlada samo jedna životna moć – ljubav!

Koliko god bili vrijedni i poželjni *izražajni oblici kršćanske vjere* (kao zajednice ljubavi Boga prema ljudima, ljudi prema Bogu i međusobno) svi oni moraju biti u službi te ljubavi, i vrijede samo onoliko kolika je ta ljubav.

Zastanemo li malo kod te tvrdnje i svratimo li pozornost na zbilju ljudskoga života u svagdašnjici, ne će biti teško

shvatiti kako nas pogadaju po-teškoće, nesporazumi i trzavice, pa naši međusobni odnosi bivaju ugroženi ili se jednostavno raskidaju i gase! S druge pak strane izražajno obliče, zorni znaci našega kršćanstva mogu opstati, trajati i pojačavati se; možemo nesmetano obavljati svoje molitve, odlaziti u crkvu, davati milostinju. To nam redovo i nije teško. I to možemo činiti zaboravivši kako bismo trebali oprostiti drugome uvredu, pružiti mu ruku pomirenja, te tako potvrditi kako je temeljno obilježje naše vjere istinsko kršćansko čovjekoljublje koje je spremno oprostiti i onda kada to nije nimalo lako.

Štoviše! Mi kao opravdanje za svoje odvraćanje od drugog, olako navodimo razloge i mirimo se sa stanjem koje je zapravo posve protivno kršćanskoj vjeri. Ako pak u sebi raspirujemo oganj vjere i ona se širi kao svakodnevno čovjekoljublje, postajemo sposobniji podnosititi tegobe svakodnevnoga života i posvjedočiti vjeru u Boga koji je Bog milosrđa i čovjekoljublja. Sve je drugo varka i prijevara što nas odvraća od Boga i čini sposobnim za djela nečovječnosti.

Ako pritom uzmemu u obzir velike promjene u životu ljudi našega doba i suviše razvijene oblike društvenih navika koji ne pomažu čovjeku razvijanje njegovih najvećih i najljepših svojstava nego ih guše lakomošću i razuzdanošću, omalovažavanje kršćanske vjere bit će sve otvoreniye i sve nasrtljivije, a zdrava otpornost kršćana bivat će sve slabija.

Dodamo li toj pojavi velik napredak u proučavanju Biblije, zatim povijesti i na pose pojedinih grana psihologije, čemu se u kršćanskim zajednicama ne posvećuje dosta pažnja, onda će naviještanje kršćanske vjere gubiti svoju uvjernljivost, zamirat će i nestajati. Još davnih dana, prije pedeset godina, ozbiljni su kršćanski proučavatelji upozoravali kako naš način kršćanskoga življenja i naviještenja propada, te od njega ne će ostati ni kamen na kamenu.

Naše predstavljanje Isusa Krista mora biti visoko uzdignuto i razvijeno na pod-

Sv. Franjo Asiški

lozi današnjih spoznaja o njemu i njegovoj vjeri, o njegovu pogledu na svijet i život, na čovjeka i čovječnost međusobnih odnosa.

A to znači moramo provjeriti opravdanost svojih vjerskih spoznaja, svoga načina predstavljanja kršćanstva i kršćanskih svjedoka. U svemu tome ima mnogo povijesnih naplavina kojih se moramo oslobođiti jer umrtviju naše svjedočanstvo o kršćanskoj vjeri čineći ga bezživotnim – pukim sjećanjem bez živodajne povezanosti s prijepornim pitanjima koja nas danas muče. Mirno ćemo podnosititi da u nekoj našoj kršćanskoj zajednici nedjeljno bogoslužje i propovijed predvodi promašen službenik – „svećenik“, a ne bismo ni prstom maknuli kako bismo pronašli mladu, zdravu, sposobnu i odvažnu osobu koja bi nas trgnula iz našega mrtvila.

U ranom kršćanstvu jedna od najjačih vjerskih zajednica bila je ona u Antiohiji (u Siriji). Što bi ona značila da u njoj glavnu riječ nije vodio mladi Barnaba!? Da nije njega bilo, bi li kršćanstvo imalo apostola Pavla!? On je jedini imao hrabrosti otići u Tarz i dovesti Pavla u Antiohiju!

Današnji proučavatelji rane kršćanske povijesti kažu kako je Pavao sa svojim suradnicima obavio 60 posto zadataka, a svi ostali 40 posto, to je, dakako, mjereno ljudskim mjerilima, ali se ne može mimoći.

Proučavatelji kršćanske povijesti otkrivaju u njoj uspone i padove, a to uglavnom ovisi o pojedincima koji su u jednom razdoblju vodili glavnu riječ u kršćanskim zajednicama. To vrijedi i u jednom i u drugom slučaju – uspon ili pad ovisi o vjernicima u zajednici i njihovu zalaganju, je li ono bilo iznad prosječnosti ili ispod nje. Sukladno tomu, u zaoštrenu obliku ističu se junaci ili izdajnici, ali se nedvojbeno Isus Krist uvijek nalazi na nedostiznu vrhuncu. Tek tada i u odnosu na nj spominju se i drugi junaci – svjedoci kršćanske vjere. Svaki put mjeđu za njihove prosudbe samo je jedna – Isus Krist. Da bismo im dali primjereni mjesto u kršćanskoj povijesti, od odsudne je važnosti stupanj

njihova približavanja Isusu Kristu. Tijekom povijesti bilo je u kršćanstvu velik broj osoba koje su poznavatelji uspoređivali s Kristom ističući njihovu sličnost. U većini slučajeva izdvajano je jedno svojstvo koje izabranu osobu očito približava Kristu. Ako je pak riječ o osobi u cjelini, onda vjerojatno najviše je glasova dobio Franjo Asiški (1182.-1226.).

Kako bismo lik Franje Asiškoga približili sebi i stanju kršćanstva u naše doba valja nešto reći i o prilikama koje bijahu ključno obilježje onoga razdoblja.

Tijekom protekloga procvata raznorodnih grana znanosti često se mogla čuti ili pročitati krilatica „mračni srednji vijek“. Bilo je, zaista, u tom dugom trajanju mnogo mračnih stvari i događaja, ali, u cjelini gledano, bilo je to doba velikih i veličanstvenih ljudi, ljudskih zajednica i njihovih ostvarenja. Nakon velikih seoba naroda i međusobnih susreta, lijepih i ružnih, nastalo je doba kasnoga srednjeg vijeka u kojem su do jačeg izražaja dolazile prednosti unutarnjeg sređivanja u ljudskim zajednicama. Rasla su i razvijala se grad-

ska središta zajedničkoga života, vjerske i gradskе ustanove – biskupije, samostani i župe, građanske uprave, škole i trgovine, sirotišta i bolnice. Dostatno bi bilo spomenuti samo nekoliko primjera: veličanstvene katedrale u Monrealu na Siciliji s prelijepim možnicima, u Pizzi sa svojim krvim tornjem, u crkvi sv. Marka u Veneciji sa svojim 99 metara visokim tornjem... i tako u nedogled: bolnice, sirotišta, škole i sveučilišta, korisni i lijepi obrti, bliže i daleke trgovine. Jednom riječju: razvijale su se društvena zajednice, bujao je u njima osobni i zajednički život; dolazile su do puna izražaja prednosti ljudskoga uma i srca, ali je u tom razvoju bilo i te kako pogubnih pojava, kao na primjer: dok su se razvijali gradovi, zapuštala su se sela; dok se množio broj bogatih ljudi i jačala gospodarsko-društvena moć pojedinih zajednica, rastao je broj siromašnih i bijednih ljudi; u cijelokupnom životu i međuljudskim odnosima sve je veći utjecaj imala sila i prisila, razvijala se borba za što veće bogatstvo i što više visokih mesta u društvenim ustanovama, poglavito onim vjerskim kao i političkim, što je nerijetko dovodilo do otvorena sukoba i uloge potkuljivanja kako bi se postigao veći položaj. U ono doba zlo se na očigledan način događalo i u križarskim pohodima.

Jedno od obilježja kršćanskoga vjeronaučenja bijaše svjesno povećana ljubav prema svetim mjestima u Palestini, posebice onih u Jeruzalemu, među kojima bijaše na prvom mjestu crkva Isusova groba. Kako se neprekidno povećavao broj hodočasnika, tako se i širio glas o njima i privlačio posebnu pažnju. Uglavnom bijuhi to vijesti o dragim doživljajima koji se čuvaju kao svete uspomene. Ponekad je bilo i neugodnih spoznaja; pričale su se i ružne stvari koje su izazivale zlovolju i prijetile osvetom. Kao na primjer: u oštećenoj crkvi pronađeni su uporabni posvećeni predmeti koji bijuhi okaljani izmetima.

Sve su te uspomene i razgovori o njima zaživjeli kad se oglasio rimski papa s pozivom kršćanima diljem Europe da se trgnu, ujedine i pripreme, te oslobole sveta mjesto u Palestini i vjernicima omoguće mirno hodočašće za sva vremena. Taj je poziv nailazio na dobar prijem. Ljudi su počeli više raditi i štedjeti, pripremati se i opskrbljivati potrebnim sredstvima, posebice novcem i oružjem. Najljepše od svega bijaše njihovo međusobno povezivanje i uzajamno hrabrenje! To ih je pratilo tijekom cijelog putovanja u Svetu zemlju!

Dakako, tijekom naporna putovanja bilo je i neugodnih događaja, ali je najgora strana putovanja bio strašan sraz s braniteljima grada. Gubitci bijahu veliki na obje strane. Nakon žestoke bitke križari su 1099. ušli u Jeruzalem, opljačkali ga i pobijiali tisuće muslimana. Time sve prednosti toga pohoda, sve dobre namjere, sva dobra djela i sve molitve bijahu povrijedene. Kad je znatno kasnije egipatsko-sirijski sultan Saladin (1138.-1193.) 1187. godine pobijedio križarsku vojsku i ušao u Jeruzalem, zabranio je pljačku i ubojstva ljudi. U povijest je ušao kao velik, pravedan i velikodušan vojskovođa.

Tom izvješću o prvom križarskom pohodu treba pridodati i prikaz IV. pohoda!

Riječ je ovdje o veoma važnim zbivanjima. Uvid u njih pomaže razumijevanju pojave i poruke koju nam nudi sv. Franjo Asiški. U tom smjeru djeluju i zbivanja vezana uz IV. križarski rat. Sazvao ga je papa Inocent III. godine 1198. Sabirno mjesto bijaše Venecija. Njezini službenici bijahu predviđeni za sve priprave i sve potrebne poslove za opremu i putovanje u Jeruzalem. Vodstvo križara nije imalo dostatno novca za predviđene troškove. Tada su Mlečani postupili lukavo. Predložili su križarima da usput osvoje za njih grad Zadar kojeg bijahu izgubili 1186., te da se ta njihova usluga uračuna u podmirenje dijela njihovih troškova oko opreme i prijevoza križarskih četa. I to je učinjeno, ali je pritom stradao grad Zadar, opljenjen je i pobijiani su brojni njegovi stanovnici. Tada su vodstvo križara posjetili predstavnici s kraljevskog dvora u Carigradu. Predložili su neka križari posreduju u neuglasicama oko nasljednika na prijestolju u Carigradu, a to će biti, uvjerali su predstavnici iz Carigrada, odsudno važna pomoć za ostvarenje jedinstva istočnoga i zapadnog kršćanstva, te će, uz to, svi troškovi križara biti podmireni. Vodstvo križara prihvatile je taj zahtjev, ali se dana obećanja nisu ispunila. Križari su u travnju 1204. osvojili Carigrad, opljenili ga i oštetili, te usmrtili mnoštvo njegovih građana. Zaposjeli su dio istočnoga carstva i na njemu osnovali svoju državu. Carigradsko vodstvo povuklo se u Niceju zadržavši jedan dio carstva. Odatle su 1261. ponovno osvojili Carigrad.

Tom prilikom križari su odustali od svoga pohoda u Jeruzalem. Namjesto kršćanskih osloboditelja, postali su pustolovi – rušitelji, pljačkaši, ubojice i silovatelji.

Sva ta zlodjela ne mogu osporiti velika i plemenita djela kršćanstva toga vremena u Europi i svijetu uopće. Ali se, unatoč tomu i posruća i zlodjela mnogih kršćanskih hodočasnika ne mogu jednostavno proglašavati posljedicama ljudske slabosti! Naprotiv! Ona su znaci dubinskih poremećaja koji i nehotice postaju izdajicom kršćanstva, a pogotovo ako se smisljeno čine.

U svjetlu tih događaja i cjelokupne slike kršćanstva onoga doba, postaje nam lakše promatrati i uvidati izuzetnu pojavu Franje Asiškoga. S tim u svezi možemo se zaustaviti kod nerijetkog isticanja kako je Franjo Asiški i danas najbolji primjer kršćanskoga vjernika koji nam može približiti i dočarati osobu Isusa Krista; pored svih nedostataka ostaje on čovjek koji se cijelim svojim bićem približio Isusu Kristu.

Franjo Asiški (Francesco Bernadone 1182.-1226.), sin jedinac bogatog trgovca u Asizu, nije se u svojoj mladosti vidljivo razlikovao od svojih vršnjaka. U sukobima između Asiza i Peruggie bio je ranjen i u jesen 1202. utamničen. Sljedeće godine vratio se doma i otada je započeo preokret u njegovu životu. 24. veljače 1209. bio je na misi u kapelici zvanoj Porciunkula u Asizu. Bio je to blagdan sv. Matije apostola i čitano je evanđelje u kojem se kaže kako je Krist poslao svoje učenike navješčivati radosnu vijest (evangelje) i pritom izrekao: „Besplatno primiste, besplatno dajte! Ne stječite ni zlata ni srebra ... ni putne torbe, ni dviju haljinu, ni obuće, ni štapa“ (Mt 10, 9-10). Na to je Franjo rekao kako je upravo to ono što on želi. I tako je započelo javno drugo razdoblje njegova života obilježeno onim što se uobičajeno izriče pojmom obraćenje.

Mi bismo zbog kratkoće istaknuli dvije okosnice Franjine duboke promjene: poznavao je ljudi svoje okoline, njihov život i djelovanje, posebice društveno zalaganje i neporecivo vrijedna djela uljudbe. Nu on je svoju pozornost usmjerio na sama sebe, na čovjeka, na vlastitu osobu i shvatio kako je on biće komu je sve što jest on osobno, darovano – on je biće ljubavi. To je temeljna istina i njoj se čovjek treba radovati. Dakako, u začetku i u cjelokupnu životu, na prvom i na posljednjem mjestu posrijedi je Božja ljubav koja nam je u Kristu zajamčena. Kao zoran izraz radosti s te spoznaje, Franjo je na svečan način započeo slaviti dan Isusova rođenja – Bo-

žić (pored ustaljena blagdana Bogojavljenja!).

To se Franjino radosno raspoloženje širilo i obuhvaćalo cijeli svijet – sve stvari, sva bića i sva zbivanja: sunce mu bijaše brat, a smrt sestrica; i vuk mu bijaše brat, ali povrh svega ljudi mu bijahu braća i sestre; svaki je čovjek Bože dijete; svi su ljudi Božja djeca i međusobno braća i sestre, bez izuzetka i bez ikakva ograničenja.

Iz te spoznaje slijedila je druga okosnica Franjina mišljenja i djelovanja: on je živio i radio predan neposredno službi ljudima. To se posebno ističe njegovim odricanjem svega i prihvaćanja siromaštva, veoma radina i oskudna življjenja, u skrajnim potrebama upućena i na prošnju za sebe i za druge.

U tom nije poznavao nikakva ograničenja. U njegovu se životu ističe kako se družio sa svim slojevima ljudskoga društva, s ljudima svih položaja i stanja, pa se navodi kako je volio gubavce, i nije mu bilo teško poljubiti gubava čovjeka. Guba bijaše općenito veoma pogibeljna bolest, zarazna i teška, pa je bio zabranjen svaki dodir s takvim bolesnicima. Franjo je to znao, ali njemu bijahu poznati i nebrojivi drugi razlozi kojima pojedinci opravdavaju svoje odbacivanje ljudi – mnogima je dostatan bilo kakav povod da drugima ne pruže ruku, da ih i ne pogledaju nego im okrenu leđa. A njemu bijaše jasno: usamljenost je smrtonosna, prepustiti čovjeka njegovoj usamljenosti isto je što i sudjelovanje u njegovu umorstvu. Povrh toga Franji bijaše jasno: tko ostavlja čovjeka u njegovoj usamljenosti, taj razara i ubija i sama sebe!

Tek kad se to ima u vidu, može se pravo naslutiti neopisiva Franjina sposobnost susreta s čovjekom, sa svakim čovjekom – onim društveno odbačenim kao i s onim na vrhuncu ljestvice društvenih položaja – s gujavcem i razbojnikom, sa

sultanom ili papom. Franjo nije za sebe tražio ništa, drugima je bio spremam darovati sebe i sve svoje. U svemu tome vladalo je njegovo duboko uvjerenje: svaki je čovjek djete Božje, zato je povrijediti čovjeka isto što i uvrijediti samoga Boga, voljeti čovjeka znači poštivati Boga. Čovjekoljublje Isusa Krista bila je Franjina duhovna snaga i bogatstvo. Upravo onako kako je pisao apostol Pavao: „Ljubav je velikodušna, dobrostiva je ljubav, ne zavidi, ljubav se ne hvali i ne uzdiže sebe ... ne traži svoje, nije razdražljiva, ne pamti zlo ... ona sve ispričava, sve vjeruje, sve mu se nuda, sve podnosi. Ljubav nikad ne prestaje“ (1 Kor 13, 4-8). Tomu protivan svijet prije ili kasnije postaje tamnicom duha i čovjek neminovno gubi svoje ljudsko dostojanstvo.

Franjo je u sebi predstavljao utjelovljenje upravo takve, Kristove ljubavi i zračio radošću gdje god se pojavio. A on je živio trajno u pokretu i uvijek s ljudima. Broj

onih koji su mu prilazili i željeli ostati s njim rastao je iz dana u dan. Dobivši odobrenje pape Inocenta III. i potvrdu pravila pape Honorija II. Franjin se red nezaustavlјivo počeo širiti diljem svijeta. Već polovicom 13. stoljeća Franjevački red dopire sve do Drave. Na području Bosne među prvim franjevačkim samostanima bio je samostan u Srebrenici. Odatle potječe naziv za franjevačku zajednicu u Bosni *Bosna Srebrena*. O njoj će biti govora u narednim napisima ovoga lista. Bit će to govor o nastojanjima kako bi se ostvarilo kršćanstvo sukladno sv. Franji Asiškom; bit će to govor o usponima i padovima tih nastojanja.

*

Franjevcu su bili prisiljeni napustiti Srebrenicu početkom 18. stoljeća. Zadnji koji je u njoj boravio, u njoj je ubijen. Franjevcu su u naše doba na mjestu gdje je nekoć bio njihov samostan sagradili malu kapelu – nije bilo prostora. Za-

misao te kapelice, nažalost, ne pokazuje znak kršćanskoga postojanja u Srebrenici. Pokušaj da to bude, zastao je na razini pojate!

Poželjan je nov pokušaj, i to bez odlaganja.

U naše dane Srebrenica je naglo izbila u središte potresna zanimanja mnogobrojnih očevidaca minula rata na prostorima Hrvatske i Bosne.

To zanimanje raste. Počeće se iz dana u dan. Začudo! U mjestu koje predstavlja žarište zanimanja vlada samo bjelina i tišina grobova. Ni jedne riječi, nikakva znaka prosvjeda ili osudbe.

Samo bjelina i tišina. Njihov glas se ipak odnekud glasi. Mi smo ovdje! Dodite, očekujemo vas!

I ljudi čuju nečujni zov i odazivaju se. Dolaze!

I ne će prestati. Bit će ih svakim danom sve više.

Srebrenica će postati svesto mjesto. Ona to već jest. Hodočasnici će ga razglasiti diljem svijeta. Zauvijek!•

Jajce, središte srednjovjekovne Bosne

KOLIKO JE PRAVOSLAVNIH SVEĆENIKA UBIJENO 1941. U LOGORU JADOVNO?

(Izvadak iz rukopisa knjige V. Geigera, M. Jareba i D. Kovačića,
Jadovno i Šaranova jama. Kontroverze i manipulacije)

Uz mjesto logora Jadovno i kod Šaraneove jame bilo je u socijalističkom razdoblju postavljeno nekoliko kamenih spomen-ploča s uklesanim natpisima. Savez udruženja pravoslavnih svećenika Socijalističke Republike Hrvatske postavio je 1983. mramornu spomen-ploču s uklesanim imenima mitropolita dабro-bosanskog **Petra Zimonjića**, episkopa gornjokarlovackog

karlovačkog **Save Trlajića** i 52 svećenika Srpske pravoslavne crkve.

I na najnovijoj obnovljenoj spomen-ploči, koju su 2012. podigli episkop i svećenstvo Eparhije gornjokarlovacke "arhijerejima, sveštenicima i vjernicima Srpske pravoslavne crkve postradalim na Velebitu u jamama Jadovna 1941.", navedeni su mitropolit Petar Zimonjić i

episkop Sava Trlajić te poimenično i 52 svećenika Srpske pravoslavne crkve.

Prvi opširniji podatci o stradanjima i žrtvama pravoslavnih svećenika u logoru Jadovno objavljeni su u *Spomenici pravoslavnih svećenika – žrtava fašističkog terora i palih u narodnooslobodilačkoj borbi*, u nakladi Saveza udruženja pravoslavnog svećenstva FNRJ (Beograd 1960.), i u kojoj je navedeno da je u logoru Gospic - Jadovno odnosno na Velebitu te na Pagu ubijeno 60 pravoslavnih svećenika.

Spomenica pravoslavnih svećenika – žrtava fašističkog terora i palih u narodnooslobodilačkoj borbi navodi tri verzije smrti mitropolita dабro-bosanskog Petra Zimonjića: "Po jednoj verziji, mitropolita Petra su iz Gospicā odveli u Koprivnicu, odakle je, budući živčano oboleo, prebačen u bolnicu Stjenjevac [Stenjevac], gde mu se gubi svaki trag. Po drugoj verziji, odveden je u logor Jadovno na Velebitu, gde su ga ustaše mučili i izvodili svakodnevno da gleda klanja, ubistva i ostale torture na koje su stavljali nevine žrtve. Najzad su ga odveli nad provaliju izvan logora i pre nego su ga bacili u ponor, prisao je jedan ustaša i udario ga maljem u potiljak i survao u provaliju, koja je прогутala hiljade sinova njegovog naroda. Po trećoj verziji, mitropolit Petar je iz Gospicā odveden u logor Jasenovac, gde je na jednoj ciglani ubijen i bačen u užarenu peć, u kojoj je izgoreo."

Za vrijeme i mjesto smrti episkopa gornjokarlovackog Save Trlajića *Spomenica pravoslavnih svećenika – žrtava fašističkog terora i palih u narodnooslobodilačkoj borbi* navodi također pretpostavku: "Polovinom avgusta [1941.] iz gospičkog kaznenog zatvora izvedeno je oko 2.000 Srba, vezanih žicom sve dva i dva, i odvedeno utez koji vodi prema Velebitu, navodno u Karlobag na moru, odnosno na ostrvo Pag. Među njima viđen je i episkop

Obnovljena spomen-ploča koju su 2012. podigli episkop i svećenstvo Eparhije gornjokarlovacke "arhijerejima, sveštenicima i vjernicima Srpske pravoslavne crkve postradalim na Velebitu u jamama Jadovna 1941.", navodi kao žrtve logora Gospic - Jadovno mitropolita dабro-bosanskog Petra Zimonjića i episkopa gornjokarlovackog Savu Trlajića te poimenično i 52 svećenika Srpske pravoslavne crkve.

Sava. To je posljednje. Pretpostavlja se da je gornjokarlovački episkop podelio času stradanja sa hiljadama pravoslavnih Srba na putu između Brušana i Karlobaga [...].”

Nije zanemarivo, *Spomenica pravoslavnih svećenika – žrtava fašističkog terora i palih u narodnooslobodilačkoj borbi* spominje logor Gospic – Jadovno – Pag kao mjesto smrti i ostalih pravoslavnih svećenika, ali jasno je kao pretpostavku, bez ikakvih vjerodostojnih i utemeljenih potvrda.

Duro Zatezalo u knjizi *Jadovno. Kompleks ustaških logora 1941.* objavljenoj u nakladi Muzeja žrtava genocida (Beograd, 2007.) donosi u mnogočemu dvojben poimenični popis od 10.502 i ničim utemeljenu brojčanu procjenu od 40.123 žrtve logora Gospic – Jadovno – Pag te i popis “pravoslavnih arhijereja, sveštenslužitelja, đakona, monaha, teologa i bogoslova ubijenih u kompleksu Jadovno”, njih ukupno 72. Zatezalo, unatoč tomu što u historiografiji, publicistici i memoarskoj literaturi postoje samo pretpostavke, a koje nije nikakvim vjerodostojnim dokumentima ili svjedočanstvima potvrdio, u životopisima u popisu tvrdi da su njih 31 ubijeni i bačeni u Šaranovu jamu. Za ostale u popisu kao mjesto pogubljenja navodi

većinom jamu na Grinom brijezu, a za po jednog ubijenog i jamu Bliznica i jamu kod Janča ili, pak, za druge kao mjesto pogubljenja spominje samo logor Gospic, logor Jadovno ili logor Slana. Zatezalo sve pretpostavke i nagađanja koje mu se uklapaju, olako prihvaća, pa i svojim izmaštavanjem nadopunjuje i tako *nedvojbeno* utvrđuje i mjesto i nadnevak i okolnosti smrti i mitropolite dабro-bosanskog Zimonića i episkopa gornjokarlovačkog Trlajića te za obojicu navodi da su 5. kolovoza 1941. ubijeni udarcem maljem po glavi i bačeni u Šaranovu jamu. Zatezalo je također *nedvojbeni* i u navođenju i mesta i okolnosti smrti, pa i nadnevka smrti drugih pravoslavnih svećenika u logoru Gospic – Jadovno – Pag.

No neki očito naginju i većim brojkama žrtava pravoslavnih svećenika u logoru Jadovno, pa primjerice **Dane Lastavica** osebujni zagovornik hrvatske genocidnosti u opskurno napisanoj knjizi *Bezdane jame Nezavisne Države Hrvatske ždernjače srpskog naroda 1941-...?*, objavljenoj u nakladi Fonda za istraživanje zločina genocida (Beograd, 2008.), tvrdi da je u Šaranovu jamu bačeno “i preko 80 pravoslavnih svećenika i vladika Petar Zimonjić [Zimonjić].”

Iako nikakvih utemeljenih potvrda o masovnim ubojstvima

pravoslavnih svećenika u Jadovnu nema, neprovjerenu tvrdnju o “sedamdesetak pravoslavnih svećenika” bačenih u Šaranovu jamu, na komemoracijama u Jadovu posljednjih godina izriču i hrvatski političari, primjerice **Milorad Pupovac**. Nedvojbeno, Pupovčeva tvrdnja o “sedamdesetak pravoslavnih svećenika” bačenih u Šaranovu jamu izrečena je *napamet*, ali je očito potaknuta Zatezalovim navodima i tvrdnjama, iznesenima u njegovoj knjizi *Jadovno. Kompleks ustaških logora 1941.*, hvaljenoj u Hrvatskoj od mnogo brojnih neodgovornih neznalica ili “neupućenih”.

Ni srbjanski udžbenici povijesti nisu se udaljili od uporno promicane “pogibeljomanije” i *mitskih* brojki logorskih žrtava u NDH. Neki srbjanski udžbenici povijesti uz Zatezalove brojke žrtava logora Gospic – Jadovno – Pag, navode i “među žrtvama bilo je i 72 arhijereja i bogoslova Srpske pravoslavne crkve iz cele ustaške države.” (usp. Đorđe Đurić, Momčilo Pavlović, *Istorija za osmi razred osnovne škole*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 2010.).

Утврђено је да је од 11. маја до 21. августа у комплекс логора Госпић-Јадовно доведено укупно 42.246 мушкираца, жена и деце из целе НДХ, од којих је убијено 40.123. Од 40.123 жртве било је 38.010 (94,73%) Срба, 1.988 (4,95%) Јевреја и 124 осталих. За 10.502 жртве утврђен је идентитет. Међу 9.663. идентификованих српских жртава било је 1.014 деце млађих од 15 година. Међу жртвама било је и 72 архијереја и богослова Српске православне цркве из целе усташке државе. Међу убијенима били су и митрополит Дабробосански Петар (Зимоњић) и епископ Горњокарловачки Сава (Трлајић).

Dorde Durić, Momčilo Pavlović,
Istorija za osmi razred osnovne škole,
Zavod za udžbenike i nastavna sredstva,
Beograd, 2010.

Koga briga što mnogobrojni i različiti historiografski, publicistički, pa i memoarski prilozi o logoru Gospic – Jadovno ukazuju da nema neposrednih i vjerodostojnih svjedoka likvidacija u Jadovnu i kod Šaranove jame.

Jadovno i Šaranova jama kao mjesto smrti mitropolite dabro-bosanskog Petra Zimonjića i episkopa gornjokarlovачkog Save Trlađića i "sedamdesetak pravoslavnih sveštenika" pretpostavka je, koja je bez valjanih pokazatelja i potvrda, ali upornim ponavljanjem tijekom 1980-ih i napose 1990-ih godina i kasnije do danas za mnogobrojne postala "neupitna" činjenica. •

TEREZA SALAJPAL: DVIE PJESME

SRCA ZAMIRU U ŠUTNJI

Srca Hrvata zamiru u šutnji
A vode Krke, Čikole, Dunava i Drave
Jecaju... jauču... u boli
U srcu romori
Bleiburg... Vukovar... Ovčara...
Škabrnja i Tezno...

Rukopis silnika je isti!

Srca Hrvata zamiru u šutnji
Od tuge, rana i boli
Vapi u Nebo, zemljo Hrvatska
Srce rastvori i moli
Junake svoje, djecu nevinu
U krilo razdrto...
U dušu ranjenu primi.

Svi silnici su bezdušni i isti!

Srca Hrvata zamiru u šutnji
A vode Krke, Čikole, Dunava i Drave
Padaju... krče... romore.
Jauču i jecaju u boli
Pamtite povijest Hrvati!
U srcu romori
Bleiburg... Ovčara... Vukovar...
Škabrnja i Tezno...

Pamtite povijest Hrvati!
Rukopis silnika je bezdušan i isti!

PROBUĐENA PROŠLOST

Jauk nečujni treperi prostorom
Kristali se...
Mukli zvezket veriga
Vuku se, udaraju, odzvanjaju
Zveće i jeće u srcu
Odzvanjaju u duši sjećanja

Prekriti bjelinom zidova
Raspršli tragovi krvi... jecaji i jauk

Plavi nevini pogled uznika
Kuca na vrata srca
Zastrt velom patnje
Treperavom bjelinom

Potmula šutnja neizrecivo skriva
Raspukle naslage zla, straha i krvi

Plavi nevini pogled uznika
Bez križa, imena i groba...

NA MJESTU POGIBIJE VELIMIRA ĐEREKA – SOKOLA

(Vinjani Gornji, Imotski 14. VIII. 1965. – Vukovar, 12. X. 1991.)

Poštovani suborci moga brata Velimira Dereka Sokola! Poštovane obitelji poginulih hrvatskih vitezova! Gospodine građanačelniče Penava, poštovani uzvanici!

Stojim danas ovdje pred vama, na Sajmištu, u Vukovaru, mjestu pogibije moga jednog brata **Velimira Đereka**, jednog

Velimir Đerek zv. Sokol

od zapovjednika obrane Sajmišta, sina jedincu majke udovice, neoženjenog mladića, koji nikoga nikada nije mrzio. Dvadeset i šest godina mu je bilo tek! S njim je poginula i čitava linija njegova neostvarenog potomstva! Njegova žrtva bila je potpuno čista. Sjeme hrvatskog naroda, sebe, žrtvovao je za Hrvatsku, umirući na ovome mjestu, na zdencu (žedan kamen na studencu), dok je umivao od baruta i zemlje svoje umorno i bijelo lice.

Ponosna sam, kao i u ono vrijeme „Dana ponosa i slave“, kad su se Grad i Sokol, jedan i drugi, rame uz rame borili junački znajući da je to Savez dubok k'o Dunav i čvrst k'o Biokovo. Stoga sam zahvalna Sokolovim suborcima, pripadnicima 204. brigade i HOS-a, zatim svim Vukovarkama i Vukovarcima, Gradskom vijeću Vukovara, napose gradonačelniku Ivanu Penavi, kiparu Dubravku Dujiću Dunji, što su založili i dali svoj obol da vukovarski

Piše:

Rajka MIKULIĆ rod. ĐEREK

heroj, Velimir Đerek Sokol, dobije ovaj veličanstveni spomenik, kakav i zaslужuje spomen na njegovu žrtvu.

Nadam se da će u ovome času, ispunjena tugom i ponosom, uspjeti susregnuti suze (jer suze mi ni moj pokojni Sokol ne bi odobrio) i da mi ne ćete zamjeriti što će zbog uzbuđenja koje me također prožima, pročitati ovo što mi leži na srcu, što je krik moje najdublje intime.

Tempus fugit! Vrijeme prolazi! Dvadeset i pet je godina prošlo od onoga poziva, jednoga vrelog ljetnog dana 1991. godine, još tako živog u sjećanju, kada me moj Vele, moj Sokol, a usuđujem se reći da nije samo moj, jer on je bio simbol svih domoljuba, nazvao i rekao: „Sestro, ja

odlazim u Vukovar“! „Vukovar, zašto u Vukovar?“ S jedne strane ostala sam zatečena, a s druge nimalo iznenadena! Ipak sam ga sebično pokušala odgovoriti. A on, onako hrabar, lijep i stasit kakav je bio, reče: „*Sestro, Hrvatska se ne brani na Trgu bana Jelačića, već na njezinim granicama!*“ I dalje ga pokušavajući razuvjetiti da tamo nema „nikog našeg“ (misleći na rodbinu), da će poginuti, rekao mi je: „*Sestro, kako nema? Sve su to moja braća!*“ (Dakako, misleći na sve Hrvate, ma gdje oni bili). „*Neka poginem, što ima veze, netko mora, ali za Hrvatsku!*“

Potpuno svjestan cijene i cilja, iz udobnosti sjaja i luksuza mramornog hotela zagrebačke Esplanade, čovjek ispred vremena, *intelektualac, poliglot, dragovoljac, a ne bojdžija, idealist, hrvatski idealist*, zalupio je vrata lažnom sjaju i hedonizmu metropole, odgurnuo od sebe tzv. urbane kukavice, zaboravio u mah svoju majku,

Đerek (prvi s desna), zapovjednik obrane vukovarskog Sajmišta u predahu između bitaka

svoje sestre, svoje prijatelje i sve lijepe žene koje su ga tako voljele, i vinuo se visoko, iznad svih obzora, na put bez povratka i sletio, s krunicom oko vrata, u pakao Vukovara. Ni od koga tjeran, ni od koga mobiliziran, već od Domovine povezan.

Domovine, čuj – Domovine?! Da, Domovine, dragi prijatelji! Domovine! Kako to danas nestvarno, ali gordo zvuči, baš kao i fra Pavlu Rovinjaninu, kada je prije gotovo četiri stoljeća posjetio Sokolov imotski zavičaj. Na upit jednog subrata u imotskom samostanu na Prološkome blatu, subratu koji inače bijaše vrlo učen i talijanski đak, s mogućnošću uživati u sjaju Rima ili slavi katedre na nekom od talijanskih sveučilišta, zašto se vratio pod nevolju i jaram turski, odgovara na njegovo golemo čuđenje tako jednostavno, s dvije riječi – „Domovina, oče“!

Da, dragi prijatelji – Domovina, Domovina Hrvatska! Na njezin se zov Vele, moj Sokol, bez okolišanja i kalkulacija odazvao i darovao njezinoj opstojnosti. Zašto je tako učinio? Ne iz obijesti i hira, već kako bi rekao još jedan njegov veliki zavičajac, pisac **Ujević**, zbog toga što mu Hrvatska nije bila prazna fraza već „...misao i osjećanje, unutrašnja vrijednost, duša.“ Zbog toga se mogao otisnuti na branik Domovine, u Vukovar i sa svojim sokolovima *hrabro i prkosno* stati pred velikosrpsku aždaju, polomiti joj zube, ugasiti rigajući organj!

No, je li to još uvijek ona ista Domovina u koju je svoju mladost, svoje bivstvo utkao???

Je li to ova Domovina koja prezire svoje najbolje, najhrabrije sinove koji su udarili zlatne temelje i tjera ih da dižu ruku na sebe???

Je li to ova Domovina za koju su oni spremno život dali, a u kojoj se i sama riječ spremam iz rječnika progoni?!

Je li to ova Domovina koju lijevi bespri-zorno rastaču i krčme, a takozvani desni nemilice trže?!

Je li to Domovina u kojoj se njezini tvori-ci bezobzirno blate, a oni koji su je rušili i nisu je htjeli, bahato razmeću i ohole?!

Je li to Domovina koja svoje junake za-boravlja i briše, a oni koji su onda po njoj palili i silovali, sada to ponovno na perfi-dan način čine?!

Je li to, konačno, slučajna država?!

Ne, to nije Domovina za koju je Sokol umro, ni slučajna ona nije, ni bludnica

Razbijena spomen-ploča u Vukovaru: „komšijski“ izraz želje za suživotom

koja se razdaje, već, kako **Drago Ivanišević** pjeva „...Hrvatska nije zemlja, kamien, voda, Hrvatska je riječ koju naučih od majke i ono u riječi mnogo dublje od riječi i ono dublje s Hrvatskom me veže, s Hrvatskom Hrvata...“.

Zato nema mjesa malodušju, niti je upitno, je li sve to imalo smisla, je li vrijedilo za Domovinu mrijeti!?

Da, vrijedilo je, jer njemu **Horacijeva** sentanca *Dulce et decorum est pro patria mori*, slatko je i lijepo za domovinu mrijeti, nije bila tek šupljia fraza, već životno geslo i sigurna sam da bi Sokol, unatoč svemu, opet pod stijeg obrane prvi kao i nekada stao.

Da, vrijedilo je, jer bez obzira što, matičevski rečeno, „Hrvatska već vidje dosta raznih čuda, al ne nađe štrika za toliko Juda“, ipak imamo Hrvatsku!

Da, vrijedilo je i ništa zato što opet „...nad nama pletu neke čudne niti, (i) Hrvat je opet tako teško biti...“!

Bez obzira na sve nesavršenosti i mane, da, vrijedilo je, jer je Sokol imao srce, a dok je srca bit će i Kroacije!

I zato vas danas posebno molim, odajmo počast, ne samo *mome SOKOLU, mome VELI*, već svim *hrabrim ljudima*, zato što su zalog naše slobode, zato što su pronašli

smisao u onome uzvišenome, sublimaciji naših pojedinačnih idea – u DOMOVINI HRVATSKOJ, dragi prijatelji!

I nikada ne umire Sokol i njegovi ideali, ne, nije on mrtav, jer, kako prekrasno sriće pjesnik **Antun Mladen Vranješ**, to „*Ti samo misliš da sam mrtav Majko, Ovo ja samo spavam, Ništa meni nije... Nisam mrtav, Samo sam zemlju zagrljio, i to je moja mjera i moja vjera!*“

Da, dragi prijatelji, zemlja Hrvatska, nju Sokol grli, to je njegova i mjera i vjera, luč u mrkloj noći, dar od Boga dan, cvijet istinit i nepatvoren, krvlju i žrtvom zaliven. Istina je to jedna i jedina i ništa je promijeniti ne može, ni ubiti, samo je zlobnici ocrniti hoće, ali im to *nikada, nikada ne čemo dopustiti, ne samo radi svoga Sokola, moga i našega brata Vele, već zbog svih onih hrabrih domoljuba koji život položiše za jedinu nam HRVATSKU!*

Stoga klonuti ne smijemo, malodušju mjesa nema, ne, ni predaje nema, jer Vele, moj Sokol, naš Sokol i njegovi Sokolovi, s nebesa skupa kliču stihove pjesnika i generala **Tolja**: „...*Jedina Koju se ne zaboravlja: (naš) amanet, oporuka, znamen i Amen*“!

Sajmište, Vukovar, 25. lipnja 2016. •

IVO MAŠINA: SVJEDOČENJE O TORTURI U POLITIČKIM PROCESIMA U KOMUNISTIČKOJ JUGOSLAVIJI

Jugoslavenski komunistički sustav je na razne načine proganjao mnoge pojedince i skupine, koji su dijelili drukčija politička mišljenja ili ih se sumnjičilo kao takve. Jedna od tih žrtava, **Ivo Mašina** (1927. – 1961., apsolvent povijesti na zagrebačkom Sveučilištu, mladić koji je bio uzor u svojim društvenim krugovima, u obrazovanju, znanju i općenito, stjecajem prilika, ostavio je svjedočenje kako su koncem 1950-ih godina Udbini istražitelji u Zagrebu vrlo perfidno primjenjivali metode mučenja i prisile u istražnim radnjama nad skupinom fra **Rudija Jeraka** i družine. Te su mjere, ako je trebalo, primjenjivane na žrtvama za čitavo vrijeme postojanja komunističke Jugoslavije (1945. – 1990.).

Rodom iz Preka na otoku Ugljanu kraj Zadra, Mašina se je, kao i mnogi drugi, tijekom osnovnoga i srednjeg školovanja družio s franjevcima trećoredcima s obližnjega otočića Galevca (Školjića), a druženje je s istim franjevcima nastavio i u Zagrebu na Ksaveru, nakon što je u jesen 1948. upisao studij povijesti na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu.

I svoje studentske praznike Ivo je provodio u rodnom Preku, tu se je družio sa svojim kolegama i kolegicama, zajednički su se veselili i radovali svakodnevnom životu, naravno i budućnosti. Posebno su se sastajali, veselili, pjevali i plesali na gatu zv. Parapet po čemu su se prozvali „Parapetašima“. Čak je nekoliko njih, na Mašinu inicijativu, radi boljega povezivanja, 1950. pokrenulo, uređivalo i izdavalо glasilo *Parapet*, kojega je objavljeno svega osam brojeva (četiri broja i dva dvobroja). Iste je godine na Mašinu inicijativu u Preku organiziran vaterpolski klub kojega je rad, držeći ga „reakcionarnim“, 1952. onemogućila komunistička vlast. Pod Mašinim utjecajem je 1953. u Preku formiran plivački klub „Galeb“. Vlast je i u tome vidjela „neprijateljsko djelovanje“ među mladeži i smatrala ga oporbenim. Udba je pojedince pozivala na saslušavanja, zbog čega su neki pobegli izvan Hrvatske, a drugi su se u takvim prilikama razišli.

I na studiju Ivo Mašina živi puninom svoga života, savjesno uči, druži se s ko-

Piše:

Dr. sc. Andelko MIJATOVIĆ

legama i kolegicama, veseli se životu, ali i doživljava uvijek nova iznenadenja. Još u osmome razredu gimnazije, u rujnu 1947., u svezi s ubojstvom **Frane Kuštire** iz Preka, povratnika iz Amerike koji je bio simpatizer Partije i sudionik jugoslavenskog pokreta, ali se je u nj u novoj jugoslavenskoj državi razočarao i odlučio se vratiti u Ameriku, Ivo Mašina je oko mje-

Ivo Mašina 1955. godine

sec dana proveo u Udbini zatvoru u Zadru. Udba ga i dalje prati. Tako su ga 24. lipnja 1952., nakon gledanja opere „Nikola Šubić Zrinjski“ u HNK, u zagrebačkoj Masarykovoj ulici uhitila trojica udbasa koji su ga, dok su ga vodili u zatvor u Petrinjskoj ulici, na Zrinjevcu počeli tući, ali na njegovo zapomaganje, radi drugih ljudi, ostavili su ga i pobegli. Takva premlaćivanja, a i policijsko-sudska zatvaranja pratila su ga zapravo čitava života.

Nakon što je apsolvirao, 1954. se je zaposlio u Povijesnom arhivu u Zadru. Međutim, ubrzo je i uhićen, 28. lipnja 1954., i pritvoren. U tadašnjoj istraži pripisivalo mu se da je čitao emigrantski tisak i davao ga drugima na čitanje te da je s bratom

Veljkom, nakon što su 8. ožujka 1954., s još 14 kolega, posjetili grob **dr. Ante Starčevića** u Sestinama, u podstanarskoj sobi u Mlinarskoj 12, s trojicom kolega pjevao „ustaške“ pjesme. U studenom iste godine braća su osuđena: Ivo na 18 mjeseci strogoga zatvora, a Veljko na 7 mjeseci iste kazne. Ostatak zatvorske kazne Ivo Mašina je izdržao u kaznionici u Staroj Gradiški iz koje je otpušten 28. prosinca 1955. godine.

Od veljače 1956. do kolovoza 1957. odslužio je vojnu obvezu, a potom je nastavio pripremama i polaganjem ispita na Filozofskom fakultetu, uglavnom boraveći u Preku i u Zagrebu. Kao što je spomenuto, svoje prijateljstvo s franjevcima trećoredcima na Školjiću, Ivo Mašina je nastavio i u Zagrebu, na Ksaveru, gdje su se tih godina uglavnom sveučilištarci i mladići iz Preka, ali i drugi, okupljali oko fra Rudija Jeraka. Ivo se je dopisivao sa svojom braćom, tada emigrantima – s bratom **Veljkom** u Rimu i s bratom **Krunom** u Parizu. Budući da se je dopisivao „potajno“ s braćom emigrantima, pa i djelovao u smislu hrvatske državotvornosti, kao i drugi iz te skupine, bio je to povod da su mnogi u ljeto 1959. uhićeni, a njih šesnaestorica u početku 1960., s prvooptuženim fra Rudijem Jerakom, zbog toga što su „u cilju rušenja postojećih političkih i ekonomskih odnosa u FNRJ i uspostave ‘Nacionalne, slobodne države Hrvatske’“, u dobrim dijelom montiranome procesu osuđeni u većini na teške zatvorske kazne. Ivo Mašina je osuđen na 11 godina teškoga zatvora.

Očekujući pravomoćnost osude Ivo Mašina je noću 22. svibnja 1960. u 23,15 sati, s još četvericom zatvorenika, pobjegao iz čelije br. 40 Okružnog suda u Zagrebu, prokopavši strop, te se je kroz potkrovљe spustio u prostorije Katastra u Amruševoj 2 i kroz prozor iskočio na ulicu. To je njemu i njegovim prijateljima donijelo nove dramatičnosti, pa i nova stradanja. Po bijegu iz zatvora kratko se je zadržao u Zagrebu, a potom je izbjegao u Ogulin. Tu je kratko boravio u tamošnjem samostanu franjevaca trećoredaca. Potom je do 10. kolovoza boravio u Žegaru kraj Ogulina, a onda se je sklonio u selo Veli-

ki Jadrč, danas općina Vrbovsko. Tamo je ostao sve do konca listopada 1960. Odatle je oko 1. studenoga 1960. pokušao s vodičem prijeći austrijsko-jugoslavensku granicu. Međutim, kad je vodič slomio nogu, Mašina se je vratio u Veliki Jadrč, gdje je oko pola noći 3./4. studenoga 1960. uhićen i 5. studenoga 1960. doveden u zatvor Okružnog suda Zagreb, Petrinjska 12, odakle je 7. prosinca 1960. prebačen u Staru Gradišku. U starogradiškoj kaznionici Mašina je, kao i ostali suosuđenici, 8. ožujka 1961. stavljen u izolaciju – samicu br. 17 u VIII. odjelu, odnosno u zgradu koja je prvenstveno služila za osamljenje i izolaciju zatvorenika. U toj je samici, nakon višemjesečnih teških maltretiranja, i umoren 20. studenoga 1961. Sutradan po umorstvu pokopan je na starogradiškome groblju u susjednim Uskocima.

Što je sve istinito u vezi s tim procesom teško je sada s posvemašnjom sigurnošću utvrditi. O istrazi u tom procesu najbolje svjedoči Ivo Mašina u „specijalnoj žalbi“, bez oznake mjesta i nadnevka, upućenoj Vrhovnom судu NRH, nakon što je pobegao iz zatvora.

*

Prijepis

PREDMET:

Ivo Mašina, dodatak žalbi na presudu
Okr. suda u Zgb br.
Ko-1160/59-40 od 27.I.1960.

VRHOVNOM SUDU NRH
u Zagrebu

ŽALBA

Na presudu Okružnog suda u Zagrebu br. Ko-1160/59-40 od 27. I. 1960. sloboden sam da Vrhovnom судu kao dodatak svojoj žalbi uputim ovu specijalnu žalbu.

Žalim se naime na postupak ovlaštenih istražnih organa u istrazi, koji su vodili nad mnom, kao i na postupak prvostepenog suda, koji je pomagao, da tolerira otvoreno kršenje osnovnih načela ZKP-a sa strane istražnih organa.

Obrázloženie

Budući da se nisam osjećao siguran u to, da se prema meni ne bi primijenile zatvorske represivne mjere, ako bih žalbu na postupak u istrazi podnio iz samog istražnog zatvora, bio sam prisiljen da pobegnem iz zatvora, kako bih ovu žalbu mogao podnjeti Vrhovnom судu.

- 111 -
Prepis

PREDMET: Ivo Mašina, dodatak žalbi na presudu Okr. suda u Zgb br. Ko-1160/59-40 od 27.I.1960.

VRHOVNOM SUDU NRH
u Zagrebu

ŽALBA

Na presudu Okružnog suda u Zagrebu br. Ko-1160/59-40 od 27.I.1960. sloboden sam da Vrhovnom судu kao dodatak uvojaj žalbi uputim još i ovu specijalnu žalbu.

Žalim se naime na postupak ovlaštenih istražnih organa u istrazi, koji su vodili nad mnom, kao i na postupak prvostepenog suda, koji je pomagao, da tolerira otvoreno kršenje osnovnih načela ZKP-a sa strane istražnih organa.

Obrázloženie

Budući da se nisam osjećao siguran u to, da se prema meni ne bi primijenile zatvorske represivne mjere, ako bih žalbu na postupak u istrazi podnio iz samog istražnog zatvora, bio sam prisiljen da pobegnem iz zatvora, kako bih ovu žalbu mogao podnjeti Vrhovnom судu.

Molim Vrhovni суд da ovo uvaži.

U uvojaj završnoj riječi na kraju glavne rasprave pred prvostepenim sudom rekao sam između ostalog i ovo:

Tok ovog procesa iznio je na vidjelo mnogo laži, kontradikcije i konstrukcije i zato mi se čini, da je i moja građanska dužnost da protestiram protiv protuzakonitih postupaka, koji su vršeni u toku istrage, jer je

Početna stranica prijepisa Mašinine žalbe

bjegnem iz zatvora, kako bih ovu žalbu mogao podnijeti Vrhovnom судu.

Molim Vrhovni суд da ovo uvaži.

U uvojaj završnoj riječi na kraju glavne rasprave pred prvostepenim sudom rekao sam između ostalog i ovo:

Tok ovog procesa iznio je na vidjelo mnogo laži, kontradikcije i konstrukcije i zato mi se čini, da je i moja građanska dužnost da protestiram protiv protuzakonitih postupaka, koji su vršeni u toku istrage, jer je samo takova istraga, koja je (kao u mojem slučaju) primjenjivala sva nedozvoljena sredstva počevši od pilula za proljev, preko drogiranja hrane, drogiranih crnih kava, koje su mi se ljubazno

servirale, samice, zabrane primanja paketa, pa sve do otvorenih prijetnji fizičkim maltretiranjem, a i samog fizičkog maltretiranja – jer je samo takova, dakle, istraga mogla da iznese takovo obilje laži.

Jasno je, na pr. i Zvonko Jerkušić izjavio pred prvostepenim sudom, da su mu se isljednici prijetili batinama i da je pod tim prijetnjama davao neistinite izjave, iako su i Josip i Tomislav Antićev izjavili, da su bili maltretirani u toku istrage, prvostepeni sud nije našao za shodno, da sve optužene na licu mjesta ispita o postupku u toku istrage, te da pozove na sud i organe koji su vodili istragu. Naprotiv, u svojoj presudi prvostepeni sud se obilno i bez rezerve poziva na iskaze, koje su

okrivljeni davali u prethodnom postupku ovlaštenim organima.

Smatram, dakle, da je potrebno, da Vrhovni sud rješavajući žalbe u krivičnom predmetu Rudija Jeraka i dr., sa moje strane bude detaljnije upoznat s onim protuzakonitim aktima, koji su na mene vršeni, a koje sam prvostepenom судu uspio samo sumarno nabrojiti, što je sve – uostalom – za taj sud bilo toliko nevažno (ili nedužno) da se na to uopće nije osvrnuo.

Uhapšen sam 15. VII. 1959. godine. Nakon što je istraga tekla uglavnom normalnim tokom kakvih mjesec dana, postupak prema meni, sasvim bezrazložno i bez ikakova povoda s moje strane, naglo se izmijenio. Moram odmah upozoriti, da su svi protuzakoniti postupci, koje su od tada istražni organi na mene vršili aplicirani s kolosalnom rafiniranostu i rutinom. Vjerujem, da ih zbog toga nisam mogao sve ni uočiti. Ovo napominjem stoga, što su sve sudske komisije, kojima sam se tužio na postupak, kao i sam prvostepeni sud na gl. raspravi, postavljali pitanje: da li vas je netko tukao? – kao da su batine jedini ili najgori vid zlostavljanja. Naprotiv, meni se poslije svega čini, da je srednjevjekovno batinanje humanije od – recimo – si-stematskog trovanja ljudskog organizma.

Dne 24. VIII. 1959. dežurni ključar u zatvoru na Savskoj cesti donio mi je u čeliju neki lijek – tablete. Rekao sam mu, da se osjećam zdrav i da mi liječnik nije propisao nikakav lijek. On me je na to upitao: „Koji je ovo broj sobe?“ „Ovo je soba br. 16“ – rekao sam. Tada je izšao: biva – zabunio se. Na ovu „zabunu“ ja sam odmah upozorio svog istražitelja Tomu Renca. Usprkos toga, dva dana kasnije, 26. VIII. iza večere otvorio je vrata moje sobe stržar, koji je bio dežuran tada u hodniku i bez riječi pružio mi neku zelenkastu pilulu, veličine običnog aspirina. Prvo, bilo mi je čudno, da lijek dijeli običan stržar, kad to redovito čini samo dežurni ključar. Zavirio sam zato malo iza vrata i video upravitelja zatvora, koji je upravo držao u rukama neki lijek i koji se, očito, nije želio preda mnom pokazati, jer je stržar ušao u sobu i zatvorio iza sebe vrata. Rekao sam, dakle, stržaru, da sam – hvala Bogu – potpuno zdrav i da mi liječnik (koji me upravo taj dan posjetio) nije pripisao nikakav lijek. On je na to odgovorio, da to nije nikakav lijek, nego vitamske tablete, pa sam uzdahnuo: „Hvala Crvenom Križu“ i popio tabletu. Stražar me je za to vrijeme s velikom pažnjom promatrao da bi konstatirao, da li sam zaista progutao pilulu.

Na to je izšao i zaključao sobu. Djelovanje ovog „vitamina“ nije bilo neposredno, te sam tu noć mirno spavao. Njegovo djelovanje počinje 24 sata po uzimanju. Dakle, 27. VIII. na večer spopali su me strašni grčevi u želucu koji su trajali cijelu noć. Istodobno osjećao sam jaku glavobolju i neobičnu uznemirenost živaca, kao i pojačan rad srca. Izmrcvaren bolovima, grčevima i nespavanjem – u jutro sam konstatirao, da imam proljev. Tražio sam liječničku pomoć, ali je nisam dobio. Kada sam, međutim, iz daljnjih postupaka koji su uslijedili, shvatio da je ova „vitaminska“ tableta i taj proljev samo jedno od sredstava, da me se fizički i psihički dotuče, prestao sam, naravno, tražiti liječničku pomoć, jer uz takvu rafiniranost maltretiranja više nisam mogao imati povjerenja ni u kakvu liječničku pomoć. Istražitelju Tomi Rencu ispričao sam ovaj slučaj s

Ivo Mašina 1960.

pilulom, a on se navodno odmah raspitao o tom slučaju i rekao mi, da se radi o zabuni liječnika, koji je na kutiji s tim pilulama napisao broj moje sobe umjesto neke druge, a da je taj lijek bio namijenjen nekome, tko ga prima zbog – čira na želucu! Ali je iza ovakvog „objašnjenja“ ovaj ovlašteni organ nestao, a istragu nadomnom prepustio jednoj grupi od desetak policajaca – fanatika, koji su me počeli danonoćno maltretirati tobožnjim saslušanjima i na drugi način.

Osim toga, treba imati u vidu, da se kod prve zabune s lijekom dne 24. VIII. „zabunu“ sam ključar, koji je tobože pogriješio broj sobe, pa ušao u moju sobu, umjesto

u neku drugu. Kod druge „zabune“ dva dana iza toga, radilo se tobože o zabuni liječnika, koji da je krivo napisao broj moje sobe na dotičnom lijeku. Međutim, i dne 28. VIII. i treći put je došlo do „zabune“, te mi je drugi ključar donio neki lijek, naivno me pitajući uzimam li ga ja. Nažalost, nisam mogao utvrditi, tko se je ovaj treći put „zabunio“.

Premda sam bio bolestan i iscrpen bolovima u želucu i proljevom, kao i nespavanjem prethodne noći, tako da je jedan istražni funkcijonjer, koji je obično svakog petka obilazio zatvorenike u tom zatvoru, ušavši taj dan u moju sobu uskliknuo: „Kako loše izgledate? Da niste bolesni?“, ja sam bez obzira na sve to cijeli taj dan bio na saslušanju trčeći svako malo na klozet. Šta više, i nakon završenih dnevnih saslušanja, koja su završila toga dana oko 9 sati na večer, kad je ovlašten organ Tomo Renac poslao me na spavanje, tek jedan sat iza toga, dakle oko 10 sati, ključar me je bučno otključavajući vrata moje samice ponovno pozvao na saslušanje. Pomislio sam prvi čas, da me to zove moj istražitelj, ali sam u sobi u kojoj do tada još nisam bio, našao ne znam da li ovlaštenog ili neovlaštenog organa, ali sva-kako organa, koji mi je prstom bez riječi pokazao jednu stolicu bez naslona, koja je stajala na sredini sobe, metar i pol udaljena od stola za kojim je sjedio taj isti organ. Ovaj službenik SUP-a zvao se navodno Ivan Bistrički. Ali saslušanja nije bilo. To je bila najordinarnija tortura, koja se nad bolesnim čovjekom vršila cijelu noć do 5 sati u jutro. Trebalо me je do kraja iscrpiti nespavanjem i dugotrajnim sjedenjem na stolici bez naslona. Kada sam se oko 3 sati u jutro potužio na grčeve u želucu, Bistrički se ustao i rekao mi, da je za to jako dobra crna kava. Na čas je izšao iz sobe i malo zatim se vratio: „Odmah će doći kava“ – ponavljao je ljubazno. I zai-sta, kavu je doskora donio dežurni ključar. Vrijedno je ovdje upozoriti na način kako je ta kava bila servirana. Na jednom istom poslužavniku bile su četiri (4) šoljice s crnom kavom. Šoljice su bile na samom poslužavniku tako postavljene, da su dvije bile na jednom kraju poslužavnika, a druge dvije na drugom kraju. Ključar je opet postavio poslužavnik na stol tako da nije moglo biti zabune kome od nas dvije pripada koja šolja. Pa ipak, drug Bistrički je (za svaku eventualnost) napadno brzo ispio svoje crne kave redom, jednu za drugom, bojeći se, da ga ne dovedem u nepriliku, ako slučajno ja posegnem za

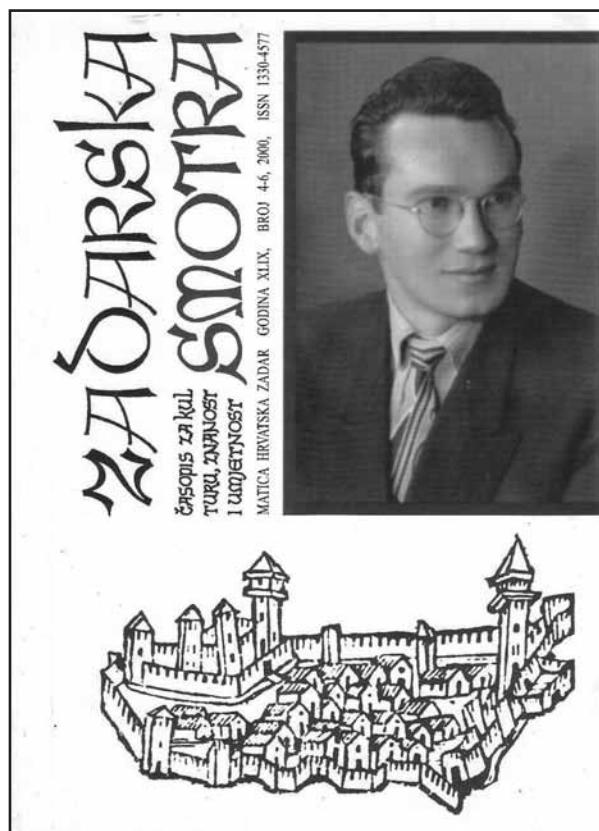
njegovim šoljama. Ali sam ja tako bio još prenaivan, a da bih – usprkos slučaju s pilulom – prozreo ovu perfidiju i barbarsku beskrupuloznost organa izvjesne uprave. Što više i kad sam popio kavu i osjetio da se sa mnom i s mojim živećima nešto čudno zbiva, ja nisam htio vjerovati, da bi kava mogla biti drogirana. Međutim, sama kava kao takva nije bila odviše jaka, pa je ona napr. na druga Bističkog djelovala sasvim drugačije nego na mene. Primijetio sam kako se bori sa snom, pa me je konačno oko 5 sati u jutro poslao u ćeliju. Ja sam naprotiv bio u nekoj izvanrednoj nervnoj ekstazi i razdraženosti osjećajući istodobno strahovito velik humor od nekog psihofizičkog napora, te mi se na časove činilo kao da se sa Hilaryjem penjem na vrh Chomolungme. Na mahove sam drhtao cijelim tijelom. U takvom stanju, naravno, nisam se mogao ni odmoriti ni sabrati do slijedećeg takvog saslušanja, koje je počelo u 8 sati u jutro, dakle, 3 sata nakon što je završilo prethodno saslušanje. Doveden sam u istu sobu i sjeo opet na istu stolicu, samo je za stolom sjedio nov organ – Milan Kajganić, dobro ispanan i nasmijan. Odmah sam ga upozorio, da je moje zadnje saslušanje prekinuto tek pred tri sata, pa da po propisu ZKP-a sada ne može biti nikakovo saslušanje. On je na to odgovorio, da on nije obaviješten o tome, da je moje saslušanje prekinuto tek pred tri sata, pa pošto on „nije obaviješten“, onda je jedino moguće – rekao je – da sam to ja noćas sanjao, da me se saslušava i da sjedim na toj stolici. Takove fatamorgane – tumačio mi je – nisu ništa neobično u zatvorskoj psihozi. Kako zaista nisam više bio siguran u granice između sna i jave, zapitao sam ga na to, da li bih mogao bar tu stolicu bez naslona primaknuti do stola ili do zida, tako da se mogu o nešto osloniti. (Mislim u sebi: ako već i ovo sanjam, a ne ležim, nek se bar naslonim.) On je to odbio s motivacijom, da se on striktno drži propisa po kome okrivljenik mora sjediti 2 metra udaljen od istražitelja. Tražio sam da mi pokaže taj propis, ali mi ga nije pokazao. Pa ipak, ovo „striktno pridržavanje propisa“ Kajganiću nije smetalo, da me oko 10 sati „ljubazno“ ponudi crnom kavom. „Ja jako volim crnu kavu, redovito je pijem u ovaj sat – rekao je i nadodao: „A biste li je i vi popili?“. Pristao sam, pomišljajući kako će mi crna kava bar na čas ublaži-

ti bolove u želucu i proljev koji mi je još uvijek trajao. Kajganić je na čas izašao iz sobe kako bi naručio kavu, a nakon malo vremena jedna činovnica (Zora Lukin ili Marija Radić) donijela je na poslužavniku dvije šalice crne kave. Sad bi trebalo – prirodno – očekivati da „domaćin“ pozove „gosta“ za stol da popije kavu ili barem, da mu prinese poslužavnik, pa da sam uzme šolju s kavom. Kajganić, međutim, uzima sa stola jednu šolju (izvan svake sumnje – upravo onu određenu za mene) i servira mi je tako, da mi je daje u ruku, odnosno na koljeno. U tako neudobnom i nezgodnom položaju bio sam, dakle, prisiljen da popijem tu kavu, kako se taj saslušni organ – domaćin ne bi „ogniješio“ o

na meni pretres, oduzeo mi cigarete, šibice i hranu, naredio da uzmem dvije deke i odveo me je u sobu br. 7. To je mračna kaznena samica u zatvorskem podrumu za koju – vjerujem – Vrhovni sud NRH-a i ne zna da postoji na području njegova sudskega djelokruga. Međutim, Okružni sud u Zagrebu zna za postojanje takove zatvorske izbe preko komisija, koje je taj sud slao u zatvor na Savskoj cesti, ali sam ja na očigled tih istih komisija ležao u toj ćeliji ravno 56 dana, od 29. VIII. do 23. X. 1959. Na moje pritužbe, komisije su izjavljivale, da je pitanje mog smještaja stvar istražnih organa, odnosno uprave zatvora, pa da one u to ne mogu da ulaze. Ta izba imala je umjesto prozora jedan malen otvor, kroz koji nije mogao dolaziti ni zrak, ni svjetlo, jer je bio potpuno zatvoren daskama. Bio sam prisiljen, da rukama po mramoru napipavam kiblu, da bih mogao izvršiti nuždu, a stražar je za vrijeme primanja jela palio električnu žarulju i držao je upaljenu dok bih pojeo obrok.

Jedan sat nakon što sam ušao u ovu samicu, ključar me je ponovo pozvao na saslušanje. Sada je za ovim istim stolom sjedio treći službenik SUP-a, koji me je saslušavao do 5 h poslije podne. Ovaj me, međutim, nije ni zapitao hoću li crnu kavu, nego je jedna činovnica jednostavno donjela opet na poslužavniku dvije šolje kave i stavila ih na stol. Jedna od tih šolja bila je do vrha puna kave, druga je bila nedopunjena. Ovaj treći organ, kao pravi domaćin, prepustio je gostu, tj. meni, šolju, u kojoj je bilo više kave, a sam je brzo uzeo onu prazniju i povukao je sebi govorčić: „Eto, ja ču ovu, gdje ima manje ...“.

Ne čini li se, dakle, Vrhovnom судu, kao što se meni čini, da je ova prevelika ljubeznost s čašćenjem crnom kavom u jednoj policijskoj ustanovi ne samo pretjerana, nego i sumnjiva, a kad se ima u vidu da ta pretjerana ljubaznost ide u korak sa svim ostalim postupcima o kojima upravo govorim, a koje vrše baš ti isti organi – može li onda uopće biti sumnje o čemu se radi? Čak i da ta kava – recimo – nije bila drogirana, kao što je uistinu bila, ostaje izvan svake sumnje, da mi se ona u ovako ubrzanim tempu servirala, kako bi djelovanje kofeina pospješilo slom živaca.

Tematski broj Zadarske smotre posvećen Ivi Mašini

propise ZKP-a. Nakon što sam popio ovu kavu primijetio sam, kako postepeno sve više postajem na neki poseban način pijan. Na momente gubio sam kontrolu nad sobom, ni sam ne znajući, što se to sa mnom zbiva. Moglo je biti oko jedan sat popodne, kad je u sobu ušao upravitelj zatvora i dao neki znak Kajganiću. Ovaj mi je na to rekao: „Možete ići“. S upraviteljem zatvora i s dežurnim ključarom ušao sam u svoju sobu br. 16. Tu je upravitelj zatvora bez ikakova obrazloženja osobno izvršio

Ivo Mašina

Jedan i po sat nakon što sam se vratio s ovog saslušanja u svoju samicu, dakle oko 18.30 sati, ponovno sam predveden u istu sobu pred četvrtog službenika SUP-a. Na moj protest zbog kršenja propisa ZKP-a, kao i izjavu da će u znak protesta šutjeti, ovaj četvrti organ predstavio mi se kao pomoćnik istražitelja Tome Renca, koji da ga je ovlastio da me saslušava. Smatrući da ovom organu ni položaj pomoćnika moga istražitelja ne daje nikakovo pravo, da tako flagrantno krši odredbe ZKP-a, ja sam uporno šutio, a on je uporno postavljaо pitanja. Povremeno bi se ustajao, stao do mene i naginjući se nad mojom glavom u taktu ponavljaо na pr. po desetak puta jedno za drugim pitanje: „Kada ste zadnji put bili u Preku – kada ste zadnji put bili u Preku?...“ itd. Oko 20.00 sati (vjerojatno i sam umoran od silnih pitanja) doveo je napokon u pomoć još neke organe, te su sad svi zajednički i složno nastavili s torturom. Oni su oko mene galamili, postavljali razne primjedbe, koje je trebalo da na mene zastrašujući djeluju, smijali se, te mi postavljali i ovakva pitanja: „Jeste li po Zagrebu trčali za muhamama ili muhicama?“ i sl. Jednome od ovih organa, koji je imao sasvim dječačku fizionomiju, zagledao sam se u oči i rekao mu, zaista se čudeći: „Zaboga, pa čovjek vam po izgledu ne bi rekao da ste sadista“. Primjetio sam, da se ovaj mladić prije od ostalih udaljio iz sobe i da se više nikad nije pojavljivao na ovakvim „saslušanjima“.

Ovi, (jer sam ipak prisiljen da stvari nazovem svojim imenima) ovi, dakle,

sadisti poslali su me oko 23.00 sata u samicu. Ali nije prošao ni jedan pun sat, a oko ponoći ključar me je ponovo pozvao na saslušanje. Za stolom je sjedio Ivan Bistrički. Pošto dakako nisam htio na pitanja odgovarati, Bistrički je uzeo novine pa ih čitao, a od mene je tražio, da sjedim uspravno na stolici bez naslona. Kad sam se, ne mogući više izdržati fizičku bol od dugotrajnog sjedenja, pokušao ustati sa stolice, Bistrički je ispaо iz koncepta i stao na mene vikati, naređujući mi da sjedjem. „Vi ćete ovdje sjediti – rekao je – dokle god to bude nas volja“. Ovaj isti organ, kasnije, jednom drugom prilikom, na jednom od ovakovih saslušanja izvolio se i ovako izraziti: „Što mislite, da ćemo vas perom gladiti?!“. I zaista me nije gladio perom, a ni postupao po propisima ZKP-a, pa me je tako na toj stolici držao do tri sata u jutro, a onda je otišao, dok sam ja ostao i dalje sjediti. „Saslušanje“ je nastavio nov organ do 6 sati u jutro. Taj je bio marljiviji od Bistričkog, nije čitao „Borbu“ nego je cijelo to vrijeme vodio dugotrajan i dramatičan monolog. Predajući me (u epilogu) dežurnom ključaru, naredio mu je, da mi ne dopusti da spavam ili ležim. Ja sam ipak čim sam ušao u samicu napisao u mraku pričnu i legao. Tek što sam to svetogrđe učinio, stražar je upalio žarulju i kad me je video da ležim, stao je bijesno lupati o vrata i vikati: „Ustaj, ne smiješ ležati!“. Kako sam ja od umora slabo za to mario, te ostao i dalje ležati, on je otvorio vrata, ušao u ćeliju i pokušao me zbaciti s pričine. Kad u tome nije uspio, zaprijetio mi se, da će mi odnijeti dasku (pričnu), jedinu koja je u toj samicu bila, na što sam mu odvratio da mu to nije rješenje, jer će u tom slučaju leći na beton, budući da ne mogu ni sjediti ni stajati od boli i umora. Tada je izašao i ugasio svjetlo ali samo na minutu-dvije. Onda je opet zapalio svjetlo i stao nogama lupati o vrata. To je ovaj stražar ponavljao sve dok mu nije došla smjena u dežurstvu kad me je predao u amanet novom stražaru. Novi stražar je vrlo revno nastavio s torturom. Dovodio je u pomoć i druge stražare. Tako je ovo paljenje i gašenje svjetla, lupanje o vrata, zaključavanje i otključavanje vrata, te ulaženje stražara u sobu uz viku da ustanem i ne ležim trajalo neprekidno do 8 sati u jutro. (Ovdje usput moram napomenuti, da sam pri povratku sa ovog posljednjeg saslušanja, dakle, 30. VIII. 1959. oko 6 sati u jutro primjetio, kako je stražar upravo ugurao u sobu br. 6 jednog na smrt umornog zatvorenika, koji

se vraćao sa saslušanja, iz čega se vidi, da se ove policijske metode mučenja nisu vršile samo na meni. Ovog zatvorenika nisam mogao jasno prepoznati, jer je bio sav deformiran, no – ako se ne varam – to je mogao biti Šime Dujmović.)

Oko 8 sati u jutro pozvao me je dežurni ključar ponovno na saslušanje. Ja sam naravno odbio da idem na saslušanje, jer nisam mogao od umora sa prične. Za pola sata došao je k meni jedan službenik SUP-a koga do tada nisam vidio i zatražio od mene da dođem na saslušanje ili da će biti prisilno predveden. „Razumijem – rekao sam – bit će prisilno predveden“. Ali nisam bio prisilno predveden, nego je nastavljeno sve opisanom torturom, te je svako malo, čas ključar, čas stražar otvarao vrata moje ćelije i pitao me: jesam li se predomislio i hoću li ići na saslušanje. To je tako trajalo cijelo jutro, sve do dva sata poslije podne. Naravno, da se nisam mogao na taj način odmoriti i niti oka stisnuti. U 14.00 sati došao je ponovno onaj isti službenik SUP-a u moju sobu i zatražio da idem na saslušanje. Odgovorio sam, da na saslušanja ne ću ići, jer se ona vrše protuzakonito i da ne će davati nikakve izjave dok sudskoj komisiji ne izložim pritužbu na postupak. On je na to napisao zapisničku zabilješku, koju sam ja potpisao u 14.15 sati, a u kojoj se konstatiра, da ja odbijam da dođem na saslušanje. Ova zapisnička zabilješka nalazi se u spisu s ostalim zapisnicima u mojoj istrazi. Međutim, ovo pisanje i potpisivanje tog zapisničkog dokumenta s potpisima ključara i dvojice stražara kao svjedoka, imalo je samo tu svrhu da kod mene podrži eventualnu iluziju o zakonitosti policijske torture, koja se na meni vršila. Drugim riječima, i ova prividna službenost i zakonitost, trebala je poslužiti efikasnijem provođenju nezakonitih postupaka prema meni. Nakon 15 minuta po potpisivanju ove zapisničke zabilješke, ključar me je, po svim propisima ZKP-a pozvao na saslušanje. Nemajući naravno, iluziju o zakonitosti ovakovoga postupka, odbio sam da idem na saslušanje izjavljujući, da tražim prije svega sudsku komisiju. Koliko mi je poznato, po odredbama ZKP-a sad bi trebalo da budem prisilno predveden na saslušanje, ali to nije učinjeno. Ne bih – međutim – rekao, da su ovi sadisti imali samilosti prema meni ili skrupulu pred zakonom, jer su kasnije ti isti ljudi (?) (kao što će o tom još govoriti) u više navrata prisilno me odvlačili iz samicu do stolice bez naslona na saslušanje i to bez ikako-

vih zapisničkih zabilježbi, a sada, uza svu zapisničku zabilješku, to ne rade, nego me uznemiruju sve do večeri otvaranjem i zatvaranjem vrata i pitanjima, jesam li se „predomislio“, uz različite prijetnje, kao napr.: „Imamo mi i gorih mjestra za vas!“ – kako mi se prijetio dež. ključar valjda nekom još strašnjom samicom.

Sutradan u jutro 31. VIII. 59. odmah se nastavilo s mučenjem (mislim, da ne treba da posebno ističem, da tu cijelu noć, iako sam ležao na prični, nisam mogao zaspati, dakle, ni odmoriti se, uslijed bolesti i svih tih uzbudjenja). Oko 8 sati u jutro pozvao me ključar na saslušanje. U sobi me je čekao Milan Kajganić. Odmah sam mu izjavio, da se osjećam bolestan, da sam premoren i neispavan, da trpim od glavobolje i proljeva, pa da sada odgodi svako preslušanje, dok se ne odmorim i ne ozdravim. On je to odbio bez ikakve motivacije. Na to sam izjavio, da hitno tražim sudsku komisiju, da je upoznam s ovakvim postupkom, a dotle da ne ću davati nikakove izjave. No, od sada pa nadalje ni Kajganiću kao ni ostalim organima, koji su me ovako „saslušavali“ nije uopće ni bilo stalo do mojih izjava, nego jedino i samo do njihova sadističkog izživljavanja. Ovakva saslušanja – naine – nastavljena su permanentno danju i noću, a pošto više nisam mogao i nisam htio ići na ta saslušanja, stražari su me prisilno dovodili bez ikakovih zapisničkih zabilješki. Nije dolazila nikakova sudska komisija i nikakav funkcioner kome bih se mogao žaliti. Međutim, ja sam uslijed ove neprekidne torture gubio na časove svijest i samo znam, da sam ponekad našao sam sebe na prični u mraku svoje samice, a ponekad opet (na svoje čudežne) – na stolici u sobi za preslušanje. To je vjerojatno i razlog što mi se sada čini tehnički nemoguće da opišem u detalje sve ono što se samnom radilo. Možda bi to bolje i vjernije učinio netko tko bi ovu torturu sa strane promatrao. Neka mi ipak bude dopušteno, da ovdje prikažem, kako

- 189 -

s dvostrukom oštalicom, ocjeniti moju krivičnu odgovornost i svesti visinu kazne na svoju pravu i odgovarajuću mjeru. Ne tražim milost, tražim pravdu. Ako Vrhovni sud donese odluku o reviziji procesa, ja ću se njego – voj odluci pokoriti, a ako mi smanji visinu kazne na mjeru kakvom se u dosadašnjoj sudskoj praksi u NRH-a u ovim krivičnim predmetima mjerilo – ja ću se prijaviti sudskim vlastima na izdržavanje kazne. Nemam namjere da se bavim nikakvim neprijateljskim radom, nego da izdržim kaznu, koju sam zasluzio i da se vratim normalnom životu.

U nadi povoljnog rješenja ove moje žalbe izražavam Vrhovnom суду NRH-a svoju građansku poslušnost i svoje štovanje.

Ivo Mašina

HDA, udjeli dojje o Šri Mesiću, 61. 30/14/11

Posljednja stranica Mašinine žalbe

je izgledalo samo jedno od takvih saslušanja, koje mogu opisati, jer sam tada bio pri potpunoj svijesti.

Mislim da je to bilo noću od 3. na 4. rujna 1959. Oko 20.00 sati završilo je večernje „saslušanje“ toga dana, a oko 23.00 sata pozvao me je ključar ponovno na saslušanje. Odbio sam da idem. Na to je ključar izašao i domalo se vratio s dvjicom stražara. Opet me pozvao da idem s njim, opet sam tražio zapisničku zabilješku o slučaju. Na to je ključar bez riječi dao mig stražarima, koji su me isti čas pograbili i zbacili s prične na kojoj sam ležao. Bio sam bos, u gaćama i potkošulji. Takvog su me kao vreću, dovukli u kancelariju. Tu je sjedio za stolom onaj treći organ, koji me je već ranije „saslušavao“. Taj je službenik mogao imati i neki viši policijski čin, jer sam ga kasnije viđao kako prati neke komisije koje su obilazile zatvorenike (!). Kada su me stražari posjeli na već poznatu stolicu, posljednjim sna-

gama izgovorio sam riječ „protestiram“. Otpuhavajući nonšalantno dim cigarete i rastežući svaki slog, on je cinički zapitao: „A što pro-te-sti-raš?“. Ovo je pitanje uvijek u istom tonu i nakon malih pauza ponavlja neprestano kroz jedan sat. Kad bi popusio cigaretu, onda bi nadodao još i ovo: „Ja još uvijek čekam odgovor: što pro-te-sti-raš?“. Za cijelo to vrijeme, on je duboko naslonjen u stolici gledao sad u jednu točku na plafonu, pa onda u cipele (svoje). Kad je tako poslije jednog sata bacio najednom pogled i na mene, ustanovio je, da sam se podbočio rukama na koljeno, bolje reći – iskrivio se sav od boli i muke ko žalosna vrba nad potokom, pa je rekao: „Ivo, sjedi fino!“. Kako se odmah nisam mogao uspraviti, ustao je i pošao prema vratima: „A što ćeš! Moram zvati stražare, da te usprave“. Ja sam držeći se rukama za stolicu s mukom pokušavao uspraviti. Tada se vratio i sjeo ponovno za stol. Ovo se ponavljalo nekoliko puta.

Ovdje moram napomenuti,

da mi je tu večer stavljena u hranu neka droga, pa iako sam od te večere pojao samo tri do četiri žlice, droga je djelovala nevjerojatno snažno, te mi se činilo, kao da mi netko trga sve živce iz kičmene moždine. Drhtao sam cijelim tijelom, a usta su mi se sama od sebe iskriviljavala po nekom refleksu, sada na jednu, sada na drugu stranu. Ovaj službenik je, međutim, nastavio s pitanjem: „Što protestiras?“ još 1 sat. Zatim je počeo u jednom istom taktu udarati nogama o pod. Ovaj takt je trajao kakvih pola sata. Onda je uzeo drugi takt i nepromijenjeno ga udarao kroz dalnjih pola sata upaljačem po stolu. Odsviravši tako ova dva takta ustao je i dao se u šetnju po sobi. Najednom je tobože u čudu zastao ispred mene: „O, pa ti si gol ... gle, ti si i bos! Ja to nisam ni primijetio ovako sjedeći za stolom, a je li ti zima? ... Da kažem stražaru, da ti donese kaput?... Hm, još ćeš reći, da sam te na saslušanju držao

golog i bosog“. Pozvao je stražara i naredio mu, da mi doneše cipele i odijelo, ovaj je to donio i ja sam se obuo i obukao. Vjerujem, dakle, da će mu i Gospod Bog na svom strašnom суду ovu humanu gestu uzeti kao olakotnu okolnost. Inače osobu ovog policijskog službenika karakterizira još – kako sam iz ranijih „saslušanja“ od njega imao prilike saznati – i poznavanje engleskog Common law-a, Magne Charte i suvremenog engleskog kaznenog sustava, što upućuje na to, da je pravnik, pa da bez sumnje i za naš Vinodolski zakonik iz 13. st. zna, koji zabranjuje svaku torturu u istrazi, a da ne govorim o ZKP-u jedne socijalističke zemlje, negdje iz sredine XX. stoljeća.

Paralelno sa ovim novim, a pošto sam jednom odbio da pijem drogirane crne kave od, pa nadalje sve do kraja istražnog postupka, povremeno mi se drogirala hrana. A da bi tu hranu bio prisiljen i jesti, bilo mi je zabranjeno kroz više od mjesec dana primanje paketa s hranom. Ovdje napominjem, da nisam ni tada, kao ni za cijelo vrijeme istražnog zatvora počinio nikakav disciplinski prekršaj, koji bi motivirao ovakvu zabranu. Zbog drogiranja hrane, žalio sam se i referentu Tomi Rencu i liječniku i sudskim komisijama, ali se hrana usprkos toga, ne uvijek, nego povremeno, i to onda, kad sam to najmanje očekivao, drogirala sve do kraja istražnog postupka u zatvoru na Savskoj cesti, tj. do 25. XI. 1959. Uzalud sam zbog toga štrajkao glađu, uzalud sam nekoliko puta prekidaо istragu tražeći, da se sastavi zaključni zapisnik u kome ћu iznjeti razloge zbog čega sam prisiljen da bojkotiram istragu – ništa nije pomoglo: hrana se poslije kraćih ili dužih pauza sistematski drogirala. A da se hrana zaista drogirala, direktni mi je dokaz, prije svega sam učinak droge na moj organizam, koji se redovito očitovao u inače bezrazložnoj, abnormalnoj uzbudjenosti nervnog sistema, pojačanom radu srca i 48-satnom nespavanju. Indirektni dokazi su među ostalim ovi:

Ključar je više puta nastojeći, da ja to ne primijetim kontrolirao da li ja jedem drogiranu hranu, pažljivo vireći kroz sitnu rupicu na „buši“. To nikad ne bi činio kad hrana nije bila drogirana.

Kad sam jednom odbio da jedem hranu, koju sam našao u porciji u svojoj sobi, vrativši se sa saslušanja, stražaru koji je bez sumnje znao da mi se hrana drogira, jer mi je upravo taj isti stražar i dao onu „vitaminsku“ tabletu, izmakle su mu i ove riječi: „Vi mislite, da ćete od toga umrijeti? Ne, nećete umrijeti“. (Kakva divna utjeha!)

Drogirana hrana uvijek mi se servirala kad ja nisam bio u svojoj sobi nego na saslušanju, te me je porcija s hranom čekala na prični. Međutim. Da se ne bih „dosjetio jadu“, ta praksa je postala redovita, pa sam obično za vrijeme dijeljenja ručka ili večere bio na saslušanju i onda, kad hrana doista nije bila drogirana. Štoviše, kadkada je trebalo da se hrana drogira, ali referent Tomo Renac nije imao vremena za saslušanje, pa bi me pozvao k sebi na kakav sasvim bezznačajan razgovor pola

sata prije dijeljenja obroka. Taj nevažni razgovor završio bi odmah, kako bi obrok bio podjeljen (T. Renac: „Ah, idite, da vam se ne ohladi ručak!“).

Kada sam protestirajući zbog drogiranja hrane Tomi Rencu rekao jednom prilikom, da bih ja želio da se jedan primjerak ove drogirane hrane što sam ga bio sačuvao, dade na kemijsku analizu, on je to odbio s motivacijom, da to ništa ne bi pokazalo, budući da je hrana sama po sebi kvarljiva, pa da to može biti i – pokvarena, a ne drogirana.

U pronaoci, gdje su svi zatvorenici iz zatvorskog podruma vršili jutarnju toaletu, osvanuo je jednog jutra ovakav napis na zidu: „Pazi! Hrana zatrovana. Jedi hranu suhu, a ne pij ni kavu ni juhu“. Ovo pokazuje, da se i drugim zatvorenicima trovala hrana i da u tome nisam bio iznimni slučaj.

Konačno – pilula za proljev od 26. VIII. 1959. i crne kave upućuju, da je drogiranje hrane kraj takove perfidije i sasvim logično. Takovo je drogiranje naime najmanje upadno, najbolje kamufirano i neizbjježno, jer se jesti ipak mora, (pogotovo kad se zabrane paketi, koje se ionako moglo primati samo dva puta tjedno).

Kao što sam već spomenuo i prema drugim zatvorenicima u zatvoru u Savskoj cesti u razdoblju od 15. VII. do 25. XI. 1959. vršili su se ovakvi protuzakoniti postupci i torture. Po noći su stražari gotovo neprekidno otvarali i zatvarali vrata celija, izvodeći pojedine zatvorene na noćna saslušanja. Neko vrijeme čulo se urlanje i zapomaganje onih, koji su vjerojatno uslijed tortura dobivali živčane napadaje. Tako je Miljenko Petranović ludački urlao čitavo jedno popodne i tek pred večer je bio otpovljen u Duševnu bolnicu u Vrapče. Zlatko Sloboda, kome su se također servirale droge u hrani i crnim kavama, morao je biti poslan na liječenje u Duševnu bolnicu u Vrapče, a Okružni ga sud u Zagrebu nije mogao suditi u mjesecu prosincu 1959. zbog duševne poremećenosti.

Po mom mišljenju, duševno poremećen, kako za vrijeme

*veli, tej slaveni, alle da je to sljepina
jro hrvatske FNRJ-e nismo se ni zadržali
stois, jer sam vidio, da mi drogira
pozadinskim, je čest u miliciji. Pokušao
sam venus kavu, da vidim kavu je
izmislila, jer mi je izgledao ē u milo vrom
simpatična. Taman da cu ući u miju,
ned uglodan, da jutro nije pogodi.
Spomenik Starčević. Da to je on! Ja sam
velo zaposlen. Šestine! Hrte Starčević!
Počeo sam grobo. Kavos jednoslovn, a
kavos veli čestven! A tamo u Vredini,
kavos je velo venijestivo kubis
smrili se oblici. Neko je smrčilo. Prvi
je legendno rođen. Moje zimis, moje
duge Hrvatske žimis! Molio sam, ali
nije moglo niko bilo reći – to je
dio uzbudit. Jednom sam očemu nisu
šliččino reba inimo u miju. Životinjka*

728 -

Na Starčevićevu grobu (iz Mašinina Dnevnika)

Grob Ive Mašine na groblju u Uskocima

istrage, tako i za vrijeme same rasprave pred prvostepenim sudom bio je i o. Rudi Jerak, te je trebalo da prvostepeni sud prije svega utvrdi liječničkim nalazom nje-govo zdravstveno stanje, a tek onda, da ga sasluša. Njegova je, naime, duševna poremećenost bila toliko očevidna, da je i predsjednik prvostepenog suda bio u ne-prilici, kad bi mu Jerak u jednoj istoj rečenici dao tri kontradiktorna iskaza. Mislim, da je ovdje na mjestu pitanje: Kakve su se sve rafinirane policijske metode upotrebljavale, da bi se Jeraka „uvjerilo“, da je on dao spaliti vijence na grobu Narodnih heroja, nedjelo koje su – uostalom – počinili ljudi, koji su zbog toga davno prije Jeraka osuđeni. Kad bi nadležni sudske organ naredio u toj stvari istragu, duboko sam uvjeren, da bi se mnogo toga u ovom krivičnom predmetu objasnilo.

Smatram, da je vrijedno navesti i činjenicu, da su se napr. sva suočenja za vrijeme istražnog postupka vršila nepropisno. Umjesto da okrivljenici kažu jedan drugome u lice ono u vezi čega ih se suočava, prakticiralo se, da jedan okrivljenik pred drugim, ali tako da ga ne vidi i ne gleda, odgovori na pitanje istražitelja, potpiše zapisnik o suočenju i odmah napusti sobu u kojoj se vršilo suočenje. Istom tada, mogao je drugi okrivljenik dati svoj iskaz. Prema tome, to nisu bila ni po propisima ni po logici same stvari nikakova suočenja. Tomislav Antićev je pred prvostepenim sudom izjavio, da je protestirao zbog načina na koji se vrši suočenje, ali da mu je istražitelj odgovorio: „Što ćeš ti mene učiti kako se vrše suočenja?“. Sva suoče-

nja, koja sam imao za vrijeme istražnog postupka, izvršena su na gore opisan način.

Kao što sam već naveo, Zvonko Jerkušić je pred prvostepenim sudom izjavio, da su mu isljednici prijetili batinama, Tomislav Antićev, da su mu prijetili, da će ga objesiti, a Josip Antićev, da je pod najgrubljim maltretiranjem davao lažne iskaze u nadi, da će ga tako prestati mučiti. Ne usuđujem se, Vrhovni sude, da ovdje komentiram ovakove postupke, niti da kažem na koga ni na što oni podsjećaju, pa sam zato sloboden, da navedem ono, što mi je jedan od organa SUP-a, kome prezime ne znam, a ime mu je navodno Ivan, rekao u toku sa-slušanja, dne 3. kolovoza 1959.: „Mi smo komunisti bili po svim zatvorima Evrope i od svakud smo nešto naučili, a najviše od ustaša, Njemaca i Talijana za vrijeme rata, pa nema toga čovjeka, koji bi nam pao u ruke, a da ga mi ne bismo slomili i stavili u kakav god hoćemo kalup“.

Da bi se sve do početka same glavne rasprave nad okrivljenim zadržale sve teže psihičke posljedice jedne ovakove istrage, svi optuženi iz grupe Jerak i dr., pa i ja sam, zadržani smo i poslije završenog istražnog postupka u zatvoru UDB-e za grad Zagreb, Petrinjska br. 18, sve do 13. I. 1960. na večer, kad smo prebačeni u sudske zatvor u Petrinjskoj br. 12, dakle, svega 12 sati prije početka glavne rasprave pred prvostepenim sudom. Na taj način, razumije se, nisam mogao, da se psihički oporavim, ni da slobodno i bez straha razgovaram sa svojim braniteljem, pa mu

tako nisam ni prikazao napr. kakve su se sve malverzacije i torture vršile na meni za vrijeme istrage. Vrlo je nesigurno, naime, govoriti o takvim stvarima u prostoriji tih istih organa, koji su takova nedjela vršili. Iako sam molbom tražio na temelju postojećih propisa od prvostepenog suda, da me se premjesti u sudske zatvore prije rasprave, toj molbi nije bilo udovoljeno.

Smatrajući, da su gore navedeni postupci istražnih organa i prvostepenog suda apriori onemogućili, da se na glavnoj raspravi, kao i pred Vrhovni sud iznese stvarno činjenično stanje ovog krivičnog predmeta i u njegovom pravom svjetlu, predlažem:

reviziju procesa pred Vrhovnim sudom NRH

istragu o policijskoj torturi nad okrivljenicima u istražnom postupku u istom kriv. predmetu.

Na kraju, budući da se sticajem prilika nalazim ubjegstvu, izjavljujem i ističem, da ne želim, da se suprotstavljam zakonu, te da nisam pobjegao iz zatvora, kako bih izbjegao izvršenje jedne bar približno razumne i pravedne kazne, adekvatne kriv. djelima, koje sam počinio. Naprotiv, spremam sam, da takovu kaznu za počinjeno kriv. djelo odmah i do kraja izdržim. Više je, međutim, nego očigledno, da kazna koju mi je izrekao prvostepeni sud nema takve kvalitete, te izražavam nadu, da će Vrhovni sud pravednije, objektivnije i bez težnje za žurnalističko-propagandnim efektima, koji su uvijek bili mač s dvostrukom oštricom, ocijeniti moju krivičnu odgovornost i svesti visinu kazne na svoju pravu i odgovarajuću mjeru. Ne tražim milost, tražim pravdu. Ako Vrhovni sud donese odluku o reviziji procesa, ja ću se njegovoj odluci pokoriti, a ako mi smanji visinu kazne na mjeru kakvom se u dosadašnjoj sudskej praksi u NRH-a u ovim krivičnim predmetima mjerilo – ja ću se prijaviti sudske vlastima na izdržavanje kazne. Nemam namjere da se bavim nikakvim neprijateljskim radom, nego da izdržim kaznu, koju sam zasluzio i da se vratim normalnom životu.

U nadi povoljnog rješenja ove moje žalbe izražavam Vrhovnom sudu NRH-a svoju građansku poslušnost i svoje štovanje.

Ivo Mašina

MOJ DOČEK NOVE 1976. GODINE U ZATVORU

U Političkom zatvoreniku br 266, dr. **Andelko Mijatović** opisao je neka politička represivna zbivanja u 1975. godini i doček nove 1976. godine u zatvorskim prostorijama Stanice javne sigurnosti Petrinjska 18 u Zagrebu. Jedan od tih novogodišnjih „slavljenika“ bio sam i ja.

Ja sam mjesec dana prije Nove 1976. godine, kada sam uhićen i priveden u Petrinjsku 18, došao iz Vinkovaca na specijalizaciju iz patologije u Zagreb. Nedjeljom sam običavao otići na misu u 11 sati u crkvu sv. Petra i Pavla u Vlaškoj ulici, a potom na objed u ženinih roditelja u Mandrovićevu 12, pa sam tako učinio i u nedjelju 28. prosinca 1975. Budući da sam u gostima do kasno gledao TV, odlučio sam tu i prespavati, jer mi je odatle bilo znatno bliže otići na posao u bolnicu na Rebru, nego iz Ulice platana br. 8 u Retkovcu, gdje sam imao stan.

U rano jutro, oko pet sati u ponedjeljak 29. prosinca, netko je bjesomučno zvonio na vratima. Bili su to jedan uniformirani milicionar i dva agenta u civilu. Moj je punac otvorio vrata, a ja sam upitao, je li već vrijeme za ustajanje, na što je jedan od agenata odgovorio: „Mi već odavna radimo.“ Potom je uslijedilo njihovo predstavljanje i rekoše razlog dolaska. Jedan se obraća meni kao da me već poznaje: „Jesi li ti Šimun Križanac?“ „Da, ja sam.“ „Mi imamo nalog za pregled ovoga stana.“ Potom su površno proučili po sobi u kojoj sam spavao. Nisu ništa našli, a očito nisu ni očekivali da će naći. Uslijedila je komanda: „Spremi se, ideš s nama u svoj stan!“

Kad smo došli u Ulicu platana br. 8., susjedi su još spavalni, pa nikoga od njih nisam vidio. Pred vratima svoga stana opazio sam puno opušaka, što znači da me je netko dulje vremena čekao i nervozno pušio. Nakon ulaska uslijedila je naredba: „Sad ćeš nam pomoći pregledati stan!“ Nisam ni pitao, imaju li nalog za pretraživanje, jer sam mislio da se radi o nekoj zabuni, da traže nešto što ne mogu naći. Počelo je dosta precizno pretraživanje. Protresali su svaku košulju, majicu, gaće. Ja sam pomislio: možda traže drogu ili nešto slično. Čak su pregledali i kuhinju, podizali zdjele i tanjure, ali nisu našli ništa. U kuhinji na jednoj fotelji bili su svi brojevi „Hrvatskoga književnog lista“, ali kako po prirodi nisam uredan, na tu fotelju je stavljena druga fotelja i to nisu dirali. Da su to našli, to bi za njih bio velik dokazni materijal o neprijateljskoj

Piše:

Dr. Šimun KRIŽANAC

djelatnosti. Među tim primjercima bio je i zabranjeni broj HKL. Kako nisu ništa našli, očekivao sam da će me ostaviti na miru. Međutim, uslijedila je nova naredba: „Ideš s nama!“ Pomislio sam da će me vratiti u Mandrovićevu 12, odakle je započelo naše putovanje.

Umjesto u Mandrovićevu 12, završio sam u prostorijama stanice javne sigurnosti u Petrinjskoj 18. Uslijedilo je besmisleno ispitivanje o svemu i svačemu. Nakon proteka četrdeset godina od toga vremena jedino se mogu sjetiti da su me pitali za brojna imena, koga sve znam i s kim se družim. Jedno od upućenih mi pitanja bilo je: „Ideš li u Borinice?“ (voćnjak kod Vinkovaca). Odgovorio sam: „Da.“ „A zašto ideš u Borinice?“ „Kupiti voće“, odgovorio sam. „Znam ja zašto ti ideš tamo!“ odvratio je agent. Potom me je pitao za neka imena koja ja uistinu nisam poznavao. Kasnije sam saznao da su to ljudi koji su „htjeli“ eksplozivom, koji je „potjecao“ od protuzračne obrane iz Borinaca, ubiti zlottvora **Tita** kojeg je većina komunista smatrala svojim božanstvom. Potom me je počeo uvjeravati da ja nisam nikakav doktor, nego da sam samo završio Medicinski fakultet, a da to i nije bogznašto. Na rastanku mi je agent rekao, ako se nečega sjetim, da mu se slobodno javim te da mi to može dobro doći. Niti sam se čega „važnog“ sjetio, niti sam mu sejavljao.

Odatle su me odveli u jednu veliku ćeliju, gdje sam zatekao braću **Derek, Srećka Mandića, Ivana Gabelicu, Andelka Mijatovića** i brojne druge meni poznate i nepoznate „narodne neprijatelje“. U to vrijeme bio sam pušač, ali ne znam iz kojih mi razloga nisu oduzeli cigarete pa sam, ušavši u ćeliju, počeo ljude nuditi cigaretama, što su mnogi jedva dočekali.

Tako počinje teći moj zatvorski staž i doček Nove 1976. godine. Soba je bila, blago rečeno, smrdljiva jer je u kutu blizu vrata bio otvoreni zahod čučavac. I napokon saznajem zašto sam u Petrinjskoj 18, jer „najveći sin naših naroda“ dolazi u Zagreb čekati Novu 1976. godinu. Možete pomisliti kakav me je „osjećaj sreće“ obuzeo kad sam saznao da ćemo u istom gradu on, ja, moji prijatelji i istomišljenici čekati novu 1976. godinu!

Nakon kratkog zadržavanja i razgovora s prijateljima odvode me sudcu za prekršaje. Njegova bih se imena lako mogao sjetiti s obzirom na to da je taj gospodin slovio kao „najbolji“ sudac za prekršaje, jer je izričao najveće kazne. Osim toga, taj me je gospodin već jednom osudio na najveću moguću prekršajnu kaznu, jer sam bio jedan od onih koji su u veljači 1970., predvođeni Ivanom Gabelicom, prekinuli predstavu u HNK-u u kojoj se na posprdan način govorilo o hrvatskom velikanu Nikoli Zrinskom. Međutim, ovoga puta pokazao se kao „blag“, jer mi je dodijelio samo mjesec dana zatvorske kazne, što nisam „izvršio prijavu promjene adrese stanovanja“.

Nakon „pravedne“ presude vraćaju me u sobu gdje je, između ostalih, bio odvjetnik Ivan Gabelica. Toga trenutka prošlo mi je kroz glavu: hvala Bogu da su me našli kod punca i punice, jer nitko ne bi znao gdje sam! Tek sam tada počeo razmišljati da me u Vinkovcima čeka supruga **Vesna** i djeca pokojnog brata. Naime, ja sam na Staru 1975. godinu trebao doći u Vinkovce i s njima čekati Novu 1976. godinu. Bio sam osigurao i kartu za vlak, ali oni koji su o svemu brinuli, preduhitrili su me. U to vrijeme nije svatko imao telefon, tako da moja supruga nije bila obaviještena što se sa mnom događa, pa je stalno djeci „odgađala“ moj dolazak. Tek kad je stigla Nova godina, preko neke veze saznala je da ne mogu doći jer sam „zauzet“ važnim poslom. U međuvremenu primio sam pismenu presudu i povjerio je odvjetniku Gabelici, a on je, vjerujući u svoje poznavanje prava, napisao žalbu. Međutim, žalba je odbijena kao neosnovana. Presuda je glasila: kažnjava se Šimun Križanac, jer se nije uredno odjavio i prijavio.

U sobu su dovodili brojne „sretnike“, a nakon kratkog vremena odvodili su ih u druge zatvore. Pričalo se da je bilo pritvorenog desetak tisuća ljudi, pa su otpremani u razne zatvore izvan Zagreba. U sobi se sastav ljudstva mijenjao te su na koncu ostali samo oni koji su završili neki fakultet, tako da sam Novu godinu dočekao u krugu nekoliko intelektualaca. Prije Nove godine pobrinuli su se da što ljepše izgledamo, pa su nas ošišali, ali samo one koji su završili fakultet, tako da je to bilo svojevrsno priznanje ljudima sa završenim fakultetom. Prije podne na Novu godinu moji su „sustanari“ otpušteni, a ja sam premješten u jednu veliku ćeliju s mnogo pritvorenika. Novogodišnji ručak bio je

SOCIJALISTIČKA REPUBLIKA HRVATSKA
SUDAC ZA PREKRŠAJE
GRADSKIE ZAJEDNICE OPĆINA
Zagreb, Djordjićeva br.4
Broj: II/11-5710/1975.
Zagreb, dne 29.12.1975.

Sudac za prekršaje grada Zagreba, nadležan u smislu čl. 57. Zakona o prekršajima, rješavajući u prekršajnom postupku protiv okrivljenog KRIŽANAC ŠIMUNA, zbog prekršaja iz čl. 4. Zakona o prijavljivanju prebivališta i boravišta gradjana, pa se na osnovu čl. 114. Zakona o prekršajima, donosi ovo

RJEŠENJE

Okrivljeni KRIŽANAC ŠIMUN, sin Šimuna, liječnik, zaposlen Medicinski centar Vinkovci, rođ. 8. lipnja 1945. godine u Vedašić, Dvovo, sa stanom Zagreb, Platana 8, oženjen, Hrvat, drž. SFRJ, pismen, sudski kažnjavan,

krije je

što se adrese Platana 8, Zagreb, u zakonskom roku od 8 dana nije izvršio prijavu promjene adrese stanovanja za mjesto Ivankovo, gdje stanuje od 21.I.1975. godine do sada, a niti je tamo prijavio za boravak.

Okrivljeni je time počinio djelo prekršaja iz čl. 4. Zakona o prijavljivanju prebivališta i boravišta gradjana, pa se na osnovu čl. 19. st. 1. tač. 1. citiranog Zakona, uz primjenu čl. 30. ZOP-a,

kažnjava

kažnom zatvora od 30/trideset/ dana.

Temeljem čl. 144. st. 1. ZOP-a ovo rješenje je odmah izvršno, temelj okrivljenom teđe od 29.12.1975. godine do 28.1.1976.

Način izvršenja na konkretnu posadu pod vlastitom pod svojim brojem 867/75. stavlja je načinje na prekršajno grijehu okrivljenog, zbog prekršaja opisanog u dispositivu ovog rješenja.

Na osnova navoda a prijavi, priznanja okrivljenog na saslušanju, stvara se pružajući način dolaskom djela okrivljenog, malazeti u djelu okrivljenog obilježja prekršaja opisanog u dispositivu ovog rješenja, pa ga radi toga proglašio krimin i kaznio kaznom kao gore, koja se okazuje primjerom s obzirom na težinu djela prekršaja, njegova društvenu opasnost, te ličnost okrivljenog, kao i sve ostale okolnosti odlučujuće na odmjeravanje kazne, da kazna буде veća ili manja/čl. 28. i 29. ZOP-a/.

Pri odmjeravanju kazne sudac za prekršaje uzmaje u obzir težinu djela prekršaja, pa je umjesto novčane kazne imrekao okrivljenom kaznu zatvora, kada toču vrstu kazne, primjenom čl. 30. ZOP-a, smatrajući da takova kazna odgovara težini učinjenog prekršaja.

Temeljem čl. 144. st. 3. ZOP-a ovo rješenje je odmah izvršno, budući da okrivljeni ne pruža garantiju da ne bi nastavio sa činjenjem ovakovih prekršaja, sa kojima se dovodi u pitanje izvršenje kazne.

Protiv ovog rješenja okrivljeni i podnosioc zahtjeva imadu pravo žalbe u roku od 8 dana po primjeku ovog rješenja, na Republiko vijeće za prekršaje SRH Zagreb, potom ovog suca, u 2 istovjetna primjerkra. Žalba se ne bilježuje.

SUDAC ZA PREKRŠAJE
Ivan Barberić-Mika

ipak bolji nego što je uobičajeno u takvoj instituciji.

Mijatović je posjetio roditelje moje žene, obavijestio ih o mojoj kažnjavanju i nužnosti da mi pošalju kapu. No, kapa mi nije stizala, a nije mi više ni trebala jer sam uznaredovao u zatvoreničkoj hijerarhiji, pa sam zauzeo mjesto uza zid kroz koji je prolazio dimnjak. Kako sam uznaredovao u hijerarhiji? Pa, vrlo jednostavno. Naime, u sobi je bio jedan student teologije Tomislav Šestak, koji je kratko vrijeme na najbolji mogući način, šetajući, koliko je bilo moguće, po sobi i moleći. Zbog toga ga je zadirkivala jedna vuci-batina, a možda je bio i Udbin provokator. Njegovi su me postupci uznemiravali, pa sam ga napokon propustio kroz šake i stekao „ugled“ u društvu te mi je pripalo najbolje mjesto uz dimnjak. Poslije Nove

godine mijenja se jelovnik, a što smo jeli, bolje da vam ne pričam jer takav kulinarски izum može smisliti samo sotona. Ali ipak ću spomenuti da smo, osim ostalog, dobivali slabo pečen crni kruh pa možete misliti kakvi su se zvuci čuli i mirisi širili nakon što bi se ugasilo svjetlo.

Nekoliko dana po Novoj godini, uvečer doveden je Mijatović u ćeliju u kojoj sam se nalazio s mnogima. Koliko sam se ja tomu poveselio, on se je toliko zabrinuo. Istu večer protiv njega je pokrenuta istraga i on je sutradan premješten u istražni zatvor. Kroz ćeliju su svakodnevno prolazili, dovođeni i odvođeni, mnogi meni nepoznati ljudi najrazličitijih profesija, od kojih su neki bili profesionalni kradljivci, kriminalci svake vrste, propalice, ali bilo je i posrnulih komunista. Iskreno rečeno, meni su lopovi bili vrlo zanimljivi jer su

nam pričama o svojim podvizima kratili vrijeme. U ovom zatvoru informacije su se uglavnom dobivale od novoprdošlih. Bilo je svakakvih slučajeva. Jedan je gospodin pri uhićenju otezao s oblačenjem, pa su ga dovukli u samim gaćicama. Mene su htjeli posjetiti punac i punica i donijeti mi nužne stvari, ali im je rečeno: „On to ne želi, i on bi vam mogao pisati da hoće!“ U sobi je bila jedna slavina s vodom gdje smo se „umivali“ i „prali“ zdjelu i žlicu. Kupanje nisam imao trideset dana, to su mi dopustili tek kad su me otpustali.

Nakon Mijatovićeva premještaja mene su pretukli. Zašto? To bi oni mogli odgovoriti, ja uistinu ne znam. Možda se dogodilo po Svetome pismu: Tko mačem siječe, od mača i gine! Moguće je da su saznali da sam nekog pretukao, možda je taj bio njihov čovjek, a možda da se straža malo razonodi, a ujedno im je to bio i posao. Pozvali su me u hodnik gdje ih je bilo nekoliko i odmah su uslijedili udarci nogama, šakama i pendrecima. U to vrijeme narod je pendrek nazivao skraćenicom VUM (= vulkanizirani učitelj marksizma). Nakon batinanja su me kao vreću ubacili u sobu. Počeo sam povraćati, na što su drugi zatvorenici tražili da me se pošalje liječniku. To se čak i dogodilo. Odveli su me u Traumatološku bolnicu u Draškovićevu. Tamo me je pregledao doktor čijeg se imena ne mogu sjetiti, ali sam zapamtio da je iz Sinja. Pregled je sličio ispitivanju udbaša s podrugljivim primjedbama: kakav je to doktor koji se tuče s narodnom milicijom. Odatle sam izišao bolesniji nego što sam došao, jer nisam mogao vjerovati da postoje doktori tako zaljubljeni u režim i zločinca.

Napokon je došao dan izlaska iz Petrinjske. Prvo sam otišao u Namu na Kvaternikovu trgu, kupiti kapu. Dolazim u stan ženinih roditelja, a oni konstatiraju da i nisam previše smršavio. Sutradan odlazim u Zavod za patologiju, ošišan (tada nije postojala takva moda šišanja kao danas); svi u meni prepoznaju državnog neprijatelja i bježe od mene kao da sam šugav. Pristupa mi kolega dr. Nikola Jovanović (sada psihijatar u Njemačkoj), nudi me cigaretom i pita: „Što se dogodilo, jesli li se potukao?“ Ja mu kažem tko je dolazio u Zagreb i da je mnoštvo svijeta završilo po zatvorima, a on se čudi da se tako nešto događa.

U novinama koje su vrlo slične današnjima, nema ni slova o lovu i progonu „narodnih neprijatelja“. U vinkovačku je bolnicu odasrlana depeša da je nestao njihov specijalizant. Na Zavodu za patologiju svi se suzdržavaju da ne bi kon-

taktirali sa mnom, jer bi se time doveli u nezgodan položaj i možda postali gori „neprijatelji“ od neprijatelja. Kad idem s posla, svi smisljavaju razlog da ne idu sa mnom – ili su nešto zaboravili ili moraju u drugom smjeru. Pomirio sam se s time. Nakon nekog vremena na specijalizaciju dolazi **dr. Jadranka Ilić**, rođena u Donjem Lapcu i čudi se da sam ošišan usred zime. Nakon što sam saznao da je ona sestra **Milana Ilića**, s kojim sam u studentskom domu u Tvrtkovoj 5 bio „cimer“, kazao sam joj što je bilo. Njezin pokojni otac Ivan uživao je isti status kao i ja, iako je bio u partizanima ili kako to sada vole reći – bio je antifašist. Od tada smo postali veliki prijatelji, a ona jedina nije se ustručavala družiti sa mnom. Zbog njezine tamne puti, prezimena i mjesta rođenja od jedne je nesretnice prepoznata kao Srpskinja. Ta gospođa je stalno isticala njezinu stručnost, sve dok nije saznao da je, iako tamnoputa i rođena u Donjem Lapcu, Hrvatica. Od tada moja plemenita kolegica u očima te nesretnice postaje najnestručnija.

U međuvremenu otišao sam odvjetniku **Vladimiru Mariću** kojega sam otprije poznavao i ispričao mu što se dogodilo. On je bio odlučan da podnese kaznenu prijavu protiv nepoznatih zatvorskih stražara. Otišao sam u Traumatološku bolnicu zatražiti liječničku svjedodžbu. Tamo su mi rekli da pričekam doktora, koji me je prvi put pregledao. Napokon se pojavljuje gospodin doktor, rođeni Sinjanin, i vrlo otresito odgovara mi: „Zar vama nije dosta, pa još tražite nevolje?“ Na moje izistarjanje, ipak mi izdaje liječničku svjedodžbu. Vladimir Marić podnosi prijavu, ali je uskoro odbijena, jer se ne zna tko me je pretukao. Vladimir je izistarao na žalbi, međutim, ja sam shvatio da je u ovom kao i u mnogim drugim slučajevima „vuk izjeo magare“.

Stigma ošišanog specijalizanta pratila me je kroz cijeli moj radni vijek. Tako bi godinama 9. travnja dolazio „drug“ iz Udbe da podsjeti osoblje na patologiji tko se kod njih „skriva“. Došao bi u civilu i na porti bi se legitimirao: „Ja sam iz SUP-a, tražim Šimuna Križanca.“ Portir bi mu rekao u kojoj se sobi nalazim. Udbaš bi obišao sve sobe, predstavljujući se tko je i koga traži, ali ne bi ulazio u moju sobu. Na kraju bi kod tajnice zavoda ostavio poziv da se javim u Stanicu milicije u Dubravi. Razgovor bi tekao „prijateljski“: „Ja vama želim dobro, pa vas samo želim upozoriti. Ja sam također Hrvat, moja je žena Hrvatska. Nemojte se družiti s tim i tim. Zašto baš morate ići u Petrovu crkvu?“

Najdraži sin predaje predsjedniku gradske skupštine Ivi Vrhovcu Orden narodnoga heroja kojim je odlikovao grad Zagreb (1975.)

Nakon položenog specijalističkog ispita vraćam se u Vinkovce. Šef patologije u Vinkovcima, iako član tadašnjeg Saveza komunista, nije nikada dao na znanje da sam nešto napravio, međutim, prije mog povratka on je otišao u Zagreb. U vinkovačkoj bolnici znali su tko se vratio, pa nisu mogli prijeći preko mojih „zlodjela“. Tako je nakon moga povratka sa specijalizacije jedan doktor pozvao moga prijatelja **dr. Juru Kolaka** da ga upozori kako se sa mnom ne bi družio, pitajući ga: „Znaš li ti tko je on?“ Na to je Jure odgovorio: „Kako ne bih znao, bili smo skupa u zatvoru“, na što je dotični gospodin zašutio. Iako nismo zajedno bili u zatvoru, to mi je bilo drago čuti.

U međuvremenu sam magistrirao i bio jedini patolog u bolnici, ali nisu raspisali natječaj za šefa odjela nego su me imenovali vršiteljem dužnosti šefa odjela. Neki dvoje komunista nisu se mogli čak ni sjetiti kako se ja zovem, nego su me zvali „onaj s patologije“. (Bog je velik i dao mi je zadovoljštinu). **Prof. dr. fra Ivan Dušandžić** u vrijeme rata upoznao je jednu gospodu iz Njemačke koja se bavila humanitarnim radom. Ivan me je pitao kamo da pošalje jedan teglač pomoći, a ja sam predložio Vinkovce. Došavši u ruševine vinkovačke bolnice, našao sam svoje komunističke „prijatelje“ kako dežuraju. Oni su se jako „obradovali“ kad su vidjeli tko je došao.

Napokon sam postao i šefom Odjela patologije i prijavio sam doktorat. Primjetio sam kako se ljudima jako žuri kad bi mene srelj. Bilo mi je čudno, jer su Vinkovci pravo šokačko mjesto – mirno i široko. Jednog dana dođe mi jedan doktor i kaže: „Znaš što mi je rekao taj i taj doktor, pazi se ti njega, tko zna s kim on ima vezu“, da bi mi istog dana to ponovio i drugi doktor, njegov prijatelj. Do tada sam ih smatrao svojim prijateljima. Sad mi je postalo ja-

sno zašto se svima žuri. Još mi je jasnije postalo kad su mi neki rekli: „Pazi, prati te Udbe!“ Šef Udbe bio je rođenjem Hrvat, koji je po dolasku hrvatske države postao član HDZ-a, dobro kotirao u stranci i dobio posao u Zagrebu.

Nakon ovih saznanja odlučio sam otići u Zagreb i dogodilo se to da su me pozvali iz Instituta za tumore. Bio sam počašćen i jedva sam dočekao da izide natječaj. Međutim, iako sam se jedini javio, nisam primljen. Obrazloženje: ima previše zaposlenih. Od 14 članova stručnog kolegija, 12 je bilo za, a dvoje Srba protiv. Prije nekoliko godina saznao sam pravi razlog. Tadašnji ravatelj i predsjednik radničkog savjeta bijahu pozvani u komitet gdje im je naloženo da mene ne smiju primiti. Štoviše, mogu biti sretan – jer je takvo pismo s mojim karakteristikama došlo iz Vinkovaca – da sam dobro prošao. Pismo je pisao liječnik Srbin, poginuo u ovome ratu. Ipak sam došao u Zagreb 1984. godine na Sveti Duh (bolnica se tada zvala drugačije). Na Sv. Duhu jednoga dana došao mi je direktor bolnice, radiolog, i rekao: „Ti ne možeš biti šef, jer si nacionalist, a **Duro (dr. Tomašić)** ne može, jer je klerikalac.“ Na moje pitanje: „A tko će doći?“ odgovor je glasio: „Nitko, ja ću biti šef.“ „A kako ćeš biti šef kad nisi patolog?“ „Radit će se kako se radi, ja ću biti šef!“ Odlučio sam otići dalje. Godine 1987. tražili su patologa na Rebru; ja sam se javio, ali je došla zapovijed iz Udbe: „Njega ne smijete primiti!“ Na to im je sekretar SK **prof. dr. S. Jukić** rekao: „Pa, ako može raditi na Sv. Duhu, kako ne bi mogao na Rebru?“ Tada su „dobrostivo“ popustili „pa sam počeо raditi na Rebru.“

Eto, to je bio komunistički socijalizam s ljudskim likom. Sve do dolaska hrvatske države uskratili su mi sve što su mogli, a obrazloženje je glasilo: „Teška narav.“ Narav nisam promijenio, ali ni oni više nisu vidjeli da sam takve naravi.

Iako nema izravne veze s ovim, našao sam izvještaj: „Bezbjednosna situacija u opštini Duvno“, a potpisao ga je **Rafael Pivić**. U tom izvještaju navode se imena duvanjskih nacionalista i s kim se oni druže. Naravno, tu je i moje ime, a gospodin Pivić premješten je na više radno mjesto iz Tomislavgrada u Livno. Ne zamjeram gospodinu Piviću što me svrstao među nacionaliste, ali mu zamjeram neprofesionalan rad. Naime, on se nije potrudio prikupiti istinite podatke tko se s kime sastaje i druži, pa me tako povezao s **Vladom Gotovcem**, a ja se s tim čovjekom nikad nisam susreo, a kamoli nešto surađivao.♦

UZ 70. OBLJETNICU UBOJSTVA KULJIĆA DICE

Poznato je da je na koncu Drugoga svjetskog rata i u poraću stradao veliki broj Hrvata, a to masovno stradanje nazivamo zajedničkim imenom Bleiburg i Križni put. Jugoslavenski su partizani najveći broj zarobljenih vojnika Nezavisne Države Hrvatske (domobrana i ustaša) te članova njihovih obitelji poubijali pri zarobljavanju ili predaji. Malobrojni, koji su slučajno preživjeli sve te strahote, su stavno su progonjeni i likvidirani pod različitim optužbama. Oni koji se nisu htjeli predati novoj vlasti, a nekako su uspjeli preživjeti Bleiburg i Križni put te su nastavili opirati se iz šume, zvali su se križarima. U Hercegovini su zvani škripalima, jer su se skrivali u brdima u kamenom škripu - ljuti, a Bosni šumnjacima, jer im je šuma bila sklonište. Koliko dugo su se skrivali, toliko su i živjeli.

Ne samo da su križari okrutno ubijani i izlagani na raznim mjestima (zidovi grolbalja, mostovi, seoski trgov...) kao primjer što će se dogoditi onima koji surađuju s „ustaškim odmetnicima“, nego u poratne žrtve ubrajamo i članove njihovih obitelji, sumještane i prijatelje koji su mučeni i ubijani ako je samo postojala sumnja da se s njima viđaju. Jedan takav stravičan zločin dogodio se 23. svibnja 1946. u selu Mokrom, u zaseoku Kuljića Brig, gdje je Udba na kućnome pragu, pred očima njihovih roditelja, okrutno ubila petero Kuljića dice,¹ optužujući ih za suradnju s križarima. Taj zločin bez presedana dogodio se iza rata, skoro godinu i pol dana nakon što je Široki Brijeg pao u ruke jugoslavenskim partizanima (7. veljače 1945.).

Ubijeni su: **Ivan (17), Mila (19) i Ana (20)** djeca Marije i Marka, te **Zora (17), kći Slavke i Nikole i Iva (20), kći Anice i Ferde.**

Jure Zovko u knjizi *Križni put i dvadeset godina robije* o ovim ubojstvima napisao je sljedeće: Dana 23. svibnja 1946. godine ubijeni su pred svojim kućama na Trnu, na očigled roditelja, djeca trojice braće Slišković: Marka, Ferde i Nikole. Glavni akter u tome zločinu bio je **Ante Primorac** iz Bijače,² Oznin službenik.

Slavko Grubišić u svojoj knjizi *Nad ponorom pakla - Svjedočanstvo o komunističkim zločinima*,³ u članku pod nazivom

Piše:

Prof. dr. sc. Mile LASIĆ

Zločin nad Sliškovića djecom – Kuljićima (Široki Brijeg) piše o ovome strašnom zločinu donoseći fotografije ubijenih, izjave i fotografije svjedoka.⁴ Nema potresnijeg svjedočenja od svjedočenja onog tko je i sam svjedok - žrtva tog stradanja. U tekstu koji slijedi donosimo svjedočenja Mare Lasić i Ruže Slišković.

Mara Lasić rod. Slišković (sestra ubijene Zore, kći Slavke i Nikole) u doba

da mu otključa kuću kako bi uzeo nešto odjeće. Ključ od njegove kuće bio je u našoj kući, jer su njegovu obitelj preselili u Nevesinje da mu ne može pomagati, a u njihovu kuću doselili su Srbe iz Nevesinja, koji su imali četnike u šumi.

Svake večeri bila je patrola u obilasku Kuljića kuća u potjeri za škripalima. Kada je Ruža pošla otključati Stankovu kuću, kod Boškove čatrne našla se između dvije vatre, popucali se škripalci i Udba (partizani). Tom prigodom dvojica partizana su ranjena, od kojih jedan teže. Ranjenik je govorio: ‘Branko, ponesi me...

Spomen-ploča na mjestu ubojstva

ubojstva Kuljića dice imala je 14,5 godina. Za vrijeme potresnog svjedočenja (8. listopada 2015.) niz lice joj teku suze, što kazuje koliko joj se ovaj strašni događaj urezao u pamćenje.⁵ O tom danu kazuje sljedeće:

„Rodak i susjed Stanko Slišković - Paškić (r. 1925.) iza rata otišao je u škripare. Te noći (22. / 23. 5. 1946.) došao je svoj još nekoliko škripalci. Ušao je u kuću susjeda i rođaka Marka i Marije Slišković i zatražio od njihove kćeri Ruže

Branko, ponesi me...“ Odnijeli su ga i sve je utihnulo. Ruža se spasila bježanjem u šumu. Nakon pola sata začulo se lupanje na vrata i vika: ‘Otvaraj... otvaraj...’ Ušli su (partizani) u prostoriju gdje su bila dječa i izveli ih u dvorište kod štale. Tu su ih tukli i ispitivali, i odmah pobili četiri cure Milu, Anu, Ivu i Zoru. Najmlađega Ivana, kojega su poslali po lučardu (lampu) u našu kuću, zadnjega su ubili. Zapomagao je mami da ga spasi, počeo je bježati, ali su ga strijeljali na prizidi. Strinu Mariju

Mara Lasić rod. Slišković

dica su držala za kotulu u kući, nisu joj dali izići, da i nju ne ubiju.

Zatim su moju mamu Slavku izveli i ispitivali, htjeli su i nju ubiti. Prije nego su je pustili, ja sam nagovarala nas sedmero dice da plaćemo, da se partizani smiluju i mamu nam ne ubiju. Tada su je pustili. Uvela sam je u kuću i rekla joj, nek' si ti živa, da ne ostanu sirotna dica bez mame. Potom su na naša vrata ušla tri partizana, naoružana i u kožnim odijelima i pitali su mamu Slavku, di su Marko i Marija, roditelji troje ubijene dice (Ivana, Mile i Ane). Počeli su ih ispitivati, što su radili sa škriparima. Strina Marija je do koljena bila uprljana krvlju svoje dice, čija su tijela beživotno ležala ispred kućnog praga.

Moja sestra Zora se oblačila, mislila je ići će s njima u Lišticu. Poveli su je, a mama ih je upitala: 'Di čete s njom?'. Partizan odgovori: „Roga ti tvoga, sad ćeš vedit di će.“ Zoru vode, ispituju, udaraju kundacima, prebili joj noge i ustrijeliše je s ostalima. Zatim su došli po mene i rekose: 'Ustaj, ti si šesta.' Mama tada zavika: 'Šta će vam ona, vidite da je dite' i onda su mene pustili. Dok su partizani ubijali dicu, vojska nije dala nikome izlaziti iz kuća. Tako su roditelji ubijene Ive, Ferdo i Anica, s dicom ostali zatvoreni u svojoj kući. Za vreme ubojstva Kuljića dice moj tata Nikola bio je u mlinici u Borku. Mama je spremila brata Duju da mu javi i odmah su obojica došla kući.

Ujutro došli i traže Ružu (kći Marije i Marka, sestra troje ubijenih) i kažu: 'Još

toliko ćemo vas pobit ako je ne pridate.⁵ Partizani su mislili da je Ruža otišla sa škriparima. Tog dana našli su Ružu, dovele je i moj tata Nikola je odveo u Lišticu da se prida i da vide da nije otišla sa škriparima, te da nas sve ne pobiju kako su rekli. Ubijene nisu dali pokopati u groblje, nego tu isprid kućnog praga di su ubijeni. Nisu ih dali unit u kuće. Pokrili su ih čaršafima, koje su donijeli iz dućana. Onda su naši išli moliti vlasti da ih pokopaju u groblje, nisu dali. Dozvolili su da se pokopaju desetak metara u susjedni vrt, bez unošenja u kuće i bez fratra. Iskopali su i rupe u vrtu. Ali tata Nikola i stric Marko opet su išli moliti vlast i onda su to dozvolili, ali bez fratra i sprovoda. Stavili su ih na merdovine i odnijeli pokopat u groblje na Trnu.⁶

Ruža Zovko rod. Slišković (sestra ubijenih Ivana, Mile i Ane, kći Marije i Marka) toga dana 1946. spasila je život pobjegavši u šumu. O tome kako je preživjela ubojstvo Kuljića dice, kako su je ispitivali i mučili, te osudili na 9 godina zatvora, govori sljedeće:⁶

„To je bilo kasnije (iza rata) kad su partizani došli našim kućama i našli one škripare kad su se vratili (iz šume). Škripari su došli kod nas u Kuljića, ustaše, njih 5-6, rođaci su mi bili... Partizani su dolazili da čuvaju kuću našeg rođaka Stanka, isto Slišković – Paškić... on je pobigao je kući kao civil, a otišao je prija ustašama, š njima se pridružio škriparima...⁷ Onda su njegove sve otrali u Nevesinje, a iz Nevesinja dotrali ljudi koji imaju one četnike u šumi, u njiovu kuću... i onda su dolazili (partizani) da čuvaju Stankovu kuću, oče li on doći... eto... toju noć došli i popucali se... i njiova su dva partizanska oficira ranjena...“

U kući su bili škripari u jednoj prostoriji, a mi smo sestre (Ruža, Ana i Mila) bile vamo u drugoj same te noći. Partizani su pokucali na vrata i uletili u kuću... mislim oko 11 sati navečer. Onda zapucaše... jedni odonud... drugi odonud... i onda su škripari ranili jednoga ili dvojicu njiova, neke oficire ...⁸ E, onda su partizani uletili, pobit nas sviju... ja sam pobigla odma, pučali su za mnom. Pobigla sam ispod kuće, pa kroz šumu 'Prigrada' i otišla, kako bi vam kazala... jedno 500 metara daleko, i tu u šumi zv. Garišta noćila... I ujutru ja čujem kako ovi pucaju (partizani) i da ih sve pobiše. Misnila sam da niko nije poživio. Pobigla sam tamo u Privalj u Lovrića, tamo imam familiju, kod njih sam bila.

Kući na Brig vratila sam se odma, isti dan. Po mene u Privalj su došli susjeda Ica Barać i tetka Luca Slišković. Krvnici partizani su rekli da će sve pobit ako ja ne dođem... da moraju naći i mene, di sam... Mislili su da sam otišla š njima, sa škrparima. I eto... onda sam došla kući... nji mrtvi tamo leže na ledini, tili ih kopat tu di su ubijeni, nisu dali da se nose u groblje... Onda su dozvolili da se pokopaju u susjednom vrtu, 10-tak metara dalje. E, onda je opet pokojni did Dujo iša i molio da im dozvole da se kopaju u groblje. Tako je i bilo.

Ja sam se spremila i s amidžom (stricem) Nikolom otišla do na Lišticu. Kad sam došla dole na ispit kod **Praljka**, on me zatvorio u samnicu. Bila do ujutru. Ujutru opet iz samnice na ispit, svaku noć i dan na ispit. E, onda jednu noć mi nije da da spavam, već da sa stražarom sidim na vani, da stražar sidi... eto... i onda tako do ujutru. Onda opet na ispit i onda me Praljak svezo. I danas mi se zna ovdje da imam ožiljak na desnoj ruci, vako mi ruku zavratio, pa me stego mokrim štrikom... šta ču ja kazat? Ništa š njima nisam imala, džaba. E, unda on popustio, odrišio. Ja se bila onesvistila... puca koža..."

Ruža dalje priča kako je bila u Širokome još tri dana u zatvoru, s **Ivicom Penavić** (sestra **Benke Penavića**), zatim u Mostaru u OZN-i i drugim zatvorima. U Sjevernom logoru bila je zatvorena sedam i pol mjeseci prije osude, zatim šest mjeseci u Čelovini nakon osude, potom u Zenici.

A evo što kaže partizanska strana o ovom događaju: Ružu (Marku) Slišković osudio je Divizijski vojni sud Mostar, svojom presudom Sud. 855/46 od 4. 9. 1946. (prvostupanjski sud), na kaznu lišenja slobode s prinudnim radom u trajanju od 9 (devet) godina i gubitak političkih i pojedinih građanskih prava, osim roditeljskih, u trajanju od 5 (pet) godina. Na tu presudu Ruža se je žalila, a Armijski vojni sud Sarajevu II. Sud br. 818/46 od 19. 11. 1946. žalbu je odbio i prvostupanjsku presudu u cijelosti potvrđio. U prvostupanjskoj Presudi Ruži su potpuno izmislili razloge za osudu po već poznatoj i uvriježenoj partizanskoj inkriminaciji: „Što je neutvrđenog dana mjeseca aprila 1946. g. noću primila u svoju kuću naoružane odmetnike...“ i drugostupanjskom presudom to je potvrđeno...⁹

Mara pokazuje mjesto ubojstva

Tri godine kasnije, Vojni sud u Mostaru, po zamolbi Ružina oca Marka, svojim Rješenjem br. 454/48 od 21. 10. 1948., Ružu je pustio na slobodu, temeljem Ukaza o pomilovanju lica od 9. V. 1948., s potpuno suprotnim obrazloženjem: „...da je ona 1944. pomagala NOB, da je prikupljala podatke o neprijatelju, pomagala vojsci nositi municiju, da je kurira IX divizije Šimeka Božu sakrila od ustaša i Nijemaca i pod seljačkom kabanicom ga izvela i uputila za brigadu...“¹⁰

Ni na jednome mjestu u presudama i rješenjima nema ni riječi o ubojstvu Kuljića dice, zato što je sve zataškano, a ubojice premještene. Obrazloženja iz presuda i rješenja o pomilovanju su potpuno suprotna, iako su oba izmišljena. Čitajući obrazloženje rješenja o pomilovanju stječe se dojam da bi Ruža trebala biti „narodni heroj“, a ne neprijatelj koji je osuđen na 9 godina strogoga zatvora s gubitkom političkih i građanskih prava.

Ni do danas, 70 godina iza ubojstva Kuljića dice, za taj zločin nitko nije odgovarao iako se znaju njegovi nalogodavci i počinitelji. Zločin se dogodio iza masovnih stradanja na Bleiburgu i Križnom putu, radi odmazde nad nedužnim civilima i krajem koji je uvek bio za Hrvatsku. Roditelji, braća i sestre podigli su im 1972. nadgrobni spomenik. Možemo samo zamisliti kako su se oni osjećali u bivšoj državi, kad se na obljetnicu ubojstva trčala štafeta i slavio Dan mladosti

i Titov rođendan. Spomen ploča za 50. obljetnicu podignuta je na mjestu ubojstva tek 1996. U povodu 70. obljetnice, ubijenoj Kuljića dici treba dati naziv trga ili ulice u gradu Širokome Brijegu (npr. preimenovati Trnsku cestu) ili naziv škole ili neke druge javne ustanove. Tako će ovaj nemio događaj dobiti trajni spomen u hrvatskome narodu te biti i opomena i pouka naraštajima koji dolaze, da se ovo ne zaboravi i nikada više ne ponovi.

Bilješke:

¹ U ovom radu koristimo naziv *Kuljića dica* jer je tako ostalo u narodu i zapisano je na spomen ploči postavljenoj na mjestu ubojstva prigodom pedesete obljetnice stradanja. Još se koriste nazivi Sliškovića djeca – Kuljići, Kuljića djevojke, Kuljuše i dr.

² Da bi se taj zločin zataškao, Ante Primorac je premješten u Udbu u Zagreb, sa zadacom da prati sve one koji su se odselili u Zagreb s područja Širokoga Brijega. To je pred očima javnosti bila tobožne kazna, a zapravo je bila nagrada, jer živjeti u Zagrebu, raditi na Zrinjevcu i stanovati u Bauerovoj ulici, u usporedbi sa Širokim Brijegom stvarno je nagrada.

³ Slavko Grubišić, *Nad ponorom pakla - Svjedočanstvo o komunističkim zločinima*, Zagreb, 2000., str. 80.-84.

⁴ Svjedoci u razgovoru sa Slavkom Grubišićem: Pava i pok. Slavka sestre ubijenih Ivana, Ane i Mile; njihov rodak pok. Bože brat ubijene Ive; Ivan Iko i pok. prof. Duje braća ubijene Zore, te svjedoci Dra-

Ruža Zovko rođ. Slišković

optužena stalno i u više navrata poma-gala naoružane ustaško-odmetničke ban-de i održavala s njima vezu, da je njena kuća bila stjecište odmetnika kojima je optužena, kao i svi njeni ukućani, dava-la podršku iz neprnjateljstva prema postojje-ćem državnom uredenju, kao i to da su iz njenih radnji proizašle teške posljedice jer su dva borca J.A. ranjena, od kojih jedan teško. Kao olakšavajuće sud joj je uzeo u obzir, da je kao neuka seljanka bila pod utjecajem neprijateljske propagande i pro-tunarodnog svećenstva čiji utjecaj je baš u ovom kraju bio naročito jak...“ Iz zadnje rečenice se vidi kakav su odnos jugosla-venski partizani komunisti i nova vlast imali spram pobijenih i spaljenih frata-ra na Širokome Brijegu i šire.

- ¹⁰ U navedenom rješenju dalje stoji: „... Svjedok Petrina Jure, koji se sa još ne-kim terencima od septembra do decembra

1944. nalazio na terenu zapadne Hercegovine, navodi da je više puta dolazio kući osuđene Ruže, pošto je njena kuća tada bila nekad na oslobođenoj a nekad na neoslobodenoj teritoriji. Postavio joj je zadatak da prikuplja sanitetski materijal koji nam je bio potreban, pa je ona to izvršavala i prikupljeni materijal ostavl-jala na određenim mjestima, odakle su ga oni, terenci, uzimali. Osim toga ih je ponekad prevodila iz jednog mesta u dru-ga, te pokazivala gdje se nalaze neprija-telske snage. Sa izloženoga sud nalazi da je osudj. Slišković Ruža prije 1. I. 1945 god. ilegalno radila za NOB, dobrovoljno, organizirano, izvršavajući zadatke koje su joj postavljali rukovodioци i pripadnici NOV-e.“•

⁵ Mara Lasić (ud. Hrvoje r. Slišković, rođena 29. 12. 1931. u Mokrome, Široki Brijeg) o ubojstvu Kuljića dice svjedočila je 8. listopada 2015. u svojoj rodnoj kući na Kuljića brigu, na mjestu ubojstva Kuljića dice.

⁶ Ruža Zovko r. Slišković, rođena 21. ve-ljače 1922. godine na Širokome Brijegu, zaselak Kuljići, u Mokrome, od oca Mar-ka i majke Marije rođ. Prskalo, udovica. Sklopila brak 26. 12. 1950. s Gojkom Zovkom, s kojim se 1951. preselila u Staru Bilu, selo Divljak. Živi u Novoj Biloj sa sinom Mišom i nevjestom Snježanom i njihova dva sina. Svjedočenje je dala u zimu 2014. u obiteljskoj kući u Novoj Bi-loj.

⁷ U knjizi *Imenik boli i ponosa – žrtve Dru-gog svjetskog rata ţupe Široki Brijeg i Domovinskog rata općine Široki Brijeg*, na str. 46., odmah iza petoro ubijene Ku-ljića dice, nalazi se Stanko Slišković, rod. Ilija i Kata r. Hrkać, mladić, rođen 15. 1. 1925., na Čvrsnici ubijen od partizana kao križar 1946.

⁸ U prvostupanjskoj presudi Divizijskog vojnog suda u Mostaru navode se imena: Vojislav Stević i Ljubo Radovanović.

⁹ U obrazloženju prvostupanjske Presude stoji: „Pri odmjeravanju kazne sud je kao otežavajuće okolnosti uzeo u obzir, da je

Mara ispod spomen-ploče na mjestu ubojstva

I NEBO JE PROPLAKALO

Zlo, kad smo u njemu, ne osjećamo kao zlo, nego kao nužnost, ili čak kao dužnost.

Simone Weil

Ne mogu moliti, ne mogu se usredotočiti, ne mogu pronaći riječ Tebi, Stvoritelju, upućenu. Preplavljuju me vode tuge, prodiru u moje dubine, nose i potapaju sve moje misli i čuvstva, samo težina, samo bol, kaos oko mene, kaos u meni, *kaos* u svijetu osmišljen! Za što se uhvatiti, kad ne bih imala Tebe, Stvoritelju, koji upravljaš našim životima i brojiš naše dane.

O, Ti, Bože Veliki! Moja tjeskoba preraste u strah, strah prerasta u nesigurnost, nesigurnost u neizvjesnost bivanja. Sve je nepoznanica, sve je velom neznanja prekriveno, a ja tražim izvor, kap čiste bistre vode, kap istine! Da skinem „mrenu“ s očnjeg vida, da gledam i progledam, zlo prepoznam, udaljim se od ljudi koji zlo šire, koji zloga prizivaju, koji mu se u duhu i djelima klanjaju i dive. Htjela bih sagledati stvarnost, po obrisima prepoznati značenja – zbivanja, što stoji iza riječi tako olako izrečenih, riječi koje danomice

Piše:

Tereza SALAJPAL

gube vrijednost. Riječ više nije utjelovljenje istine i svjetla, drugo je njeno značenje. Samo vični čitanju između redaka prepoznaju poruku u novogоворu, kao i lažno, a duhovno opustošeno priopćavanje povijesnih istina. Naš narod ne poznaje svoje povijesne „Jobovske istine“, samo uvjeravanja o krivnji.

Danas nebo plače, plače nebo danima pred i na obljetnicu Bleiburške tragedije i Križnog puta – kolona smrti. Usta su puna gorčine, srce je ispunjeno tugom, pogled klizi po licima: posložene vlade u redu, vijencima i nerazumljivim riječima koje odaju strahove. Strahovi lebde i ispunjavaju prostranstvo nad kostima i prolivenom krvlju – na bleiburškoj poljani, slovenskim šumama i jamama, Teznomu, Hudoj

jami i Barbarinu rovu – pune naša srca, uvlače se u našu opstojnost. Jedva čujni vapaj iz zemlje mrmori: „Niste sahranili naše kosti... niste odali dužno poštovanje nama, svojim predcima... ne prepoznajete znakove vremena, oglušujete se o savjest. Nijećete istinu!“

Strahovi što lebde u kaosu naših dana, u našim srcima, nadovezuju se na strahove kaosa onih dana, davnog proljeća 1945. *Baštine ih djeca i unuci pobijedjenih i pobjednika!* U srcu čujem šapat, samo molitva je smislena, utješna – oslobođajaca i iskrena, riječ lica posvećena. Samo svjetlo istine rastjeruje slobodno lebdeće strahove pojedinca i puka. Dušom mojom lebdi strah davnih dana, srce je ispunjeno tugom, a kosti starački krhke. Na što se osloniti, pitam – dok je um ispunjen mislima koje se nepozvane nižu i vraćaju u vrijeme ono! Moja tjeskoba prerasta u strah, koji zajedno s tugom zastire viđe-

Kristijan Kreković: Hrvatska smrt

nje stvarnosti kakva ona uistinu jest. Bile su to misli i čuvstva koja su me preplavljivala ovih svibanjskih dana.

Kiša rominja. Dijem telefonsku slušalicu i poslovno, po dogovoru, nazivam mladu susjedu. Javlja se njena majka. Pred mojim duhovnim očima izranja njen lik, kakvom sam je upamtila iz slučajnih susreta pred Domovinski rat. Sitna nježna žena, vrlo tiha i nevidljiva u okružju stubišta naše zgrade. Pognuta tijela, uvijek tužna i zabrinuta izraza lica na kojem vrlo rijetko zatitra sмиješak, na toj skromnoj i radišnoj ženi, brižnoj majci. O njoj, iako sam desetljećima živjela u njenoj neposrednoj blizini, ništa nisam znala – poznavala sam njenu dobro odgojenu i visoko naobraženu djecu. Ni ime te nježne, skromne, radišne i brižne žene i majke nisam znala. Živjeli smo jedni pored drugih – odvojeni zidom lebdećeg nepovjerenja i šutnje.

Na moje iznenadenje, na moj poziv, javila se Ona – starica mojih godina – tiha i plačna glasa, puna tuge koja se prelijeva preko telefonskih žica, kilometrima daleko, do moga srca. Govori mi, ovaj čas je doputovala i čeka kćer da je odveze na sahranu najmlađeg brata, hrvatskog branitelja, ranjenog u obrani Vukovara. Umro je iznenada u 71. godini života, znakovito, a sahranjuju ga na 71. obljetnicu Bleiburške tragedije. Njena neizmjerna tuga prelijeva se, nezatomljena odzvanja u riječima i glasu, riječi teku iz otvorene rane srca, kaplju poput kapi krvi i svojom težinom ispunjavaju moj duhovni prostor.

Ona tuguje kao majka nad mrtvim tijelom sina – svoga najmlađeg brata, tuguje i nanovo proživljava svoj hod s tim bratom u koloni smrti od Bleiburga do rodnoga grada. Ona, tri brata i majka. Majka u naručju s ranjenim bratom, dečkićem nešto mlađim od nje, i Ona, desetogodišnja djevojčica s najmladim bratom – četveromjesečnim dojenčetom u naručju. Izmjenjuju se Ona i najstariji, 12-godišnji brat, noseći brata

– dojenče od Bleiburga do vlastita doma u nekadašnjoj Turskoj Hrvatskoj, a majka doji nejače i nosi ranjena sina...

Sa smrću toga najmlađeg brata, duhovnog sina kojega je nosila u koloni smrti u dječjem naručju, vratila su se sva bolna sjećanja koja su nezaustavljivo navirala iz srca te vječno tužne i nježne žene. Sve skrivano strahom, duboko potisnuto i potiskivano, nemilosrdno ušutkivan, da ne ugleda svjetlo dana, po vladajućima zabranjeno i u primisli zabranjivano – najednom je izbilo iz zadane i razdrte rane nevine djevojčice, rane koja je neprimjetno cijeli život kvarila, a kapljice krvi su nečujno kapale na dane koji su se nizali.

Slušam taj tihi bolni glas, koji dopire do moga srca u predvečerje Bleiburške komemoracije, osluškujem kapljice krvi u riječima koje cure, jer bolno iskustvo više ne može držati pod kontrolom. Smrt brata ga je pokrenula.

Majka s njih četvero djece vratila se na svoje ognjište koje je našla spaljeno, samo zgarište – bez ijedne stvari. A onda su je odveli u zatvor, moćnici koji se i danas osjećaju moćima, majku četvero djece, optuženu da skriva muža – narodnog neprijatelja, koji je ostao (svima je to bilo znano) na jednom od slovenskih stratišta. Ona, moja susjeda, nosila je četveromjesečnog brata svaki dan u zatvor da ga majka podoji. Majka im je bila tri godine malo na slobodi – potom u zatvoru, kako se silniku svidjelo. Silniku koji ju je tjerao da kopa vlastitu grobnu jamu nad kojom joj je prijetio smrću. Čovjek se igrao – igra tuđim životom i dostojanstvom ga je zabavljala!

Duboko me potresla ta iznenadna i neočekivana isповijed moje susjede, koja joj je uz sav oprez i strahove pobegla, a njen je doživljavanje zrcalilo moj unutarnji svijet. Njene riječi i čuvstva su mi govorili:

Krajnje su muke nijeme,
Počivaju na jastuku teške šutnje,
Prekrivene zlokobnom tišinom.

MAJKA

Za duge, teške, neprospavane noći
Kroz gusti mrak se pruža k meni jedna ruka.
A duga je i bijela, patnički je suha,
Ko svetački je obzor prozirna i blaga.

Nad mojom glavom straži bez šuma i glasa,
Da niko ne zna. Sva je skvašena u suzi
I nabori se rana na prstima vide,
Baršunastim po dlanovima trag je krvav.

Iza te ruke drage obraz se svijetle,
Kroz tamu oči sjaju – ko dragulji skupi –
Iz srebrena okvira sijede sjajne kose,
A na oči su sjele dvije suze krupne.

Ja vidim: Mater Dolorosa došla k meni!
Ko pobjednica muka, jača od Sotone,
U kraljevskom ornatu veličajne boli
Nad moj je ležaj došla Mater Dolorosa.

I klečim da se molim, da mi suze teku
Pod one noge drage, što ih mal cjeливah:
Da ljubim tamu, kud je prošla Majka Boli
Od sviju draža, veća, svetija i bolja.

Ah, ja te poznam, mila ruko materina,
Ja poznam crte meke mučeničkog lica!
Za dugih, teških, umornih i strašnih noći
U gustom mraku nada mnom je ruka sveta.

Mile BUDAK (1923.)

MIT O DJECI POBIJENOJ U JASENOVCU

(Tomislav Vuković, *Kako je nastao mit (o 20.101 ubijenom djetetu u jasenovačkome logoru)*, Glas Koncila, Zagreb, 2015., 160 str., ilustr.)

Neriješeno i najkontroverzni pitanje ljudskih gubitaka Jugoslavije, i Hrvatske, u Drugom svjetskom ratu broj je žrtava logora Jasenovac. Poimenični popisi ljudskih gubitaka Jugoslavije, i Hrvatske, u Drugom svjetskom ratu te procjene povjesničara i izračuni demografa često su znatno različiti. Naime, navodi procjena, izračuna i(li) popisa žrtava logora Jasenovac u preširokom su rasponu od megalomanskih navoda do potpunog minimaliziranja te znatno različiti od autora do autora i podosta uvjetovani (dnevno) političkim ozračjem.

Nezavisna Država Hrvatska je rasnim zakonodavstvom odredila odnos prema Židovima i Romima, dok su i Srbi bili izloženi različitim oblicima diskriminacije, progona i nasilja. Na udaru progona i represivnih mjera bili su i oni Hrvati i ostali koji su proglašeni neprijateljima "novog poretku" i koji bi se ogriješili o interesu *hrvatske države*. Represija prema svim neprijateljima i protivnicima NDH i Njemačkog Reicha rezultirali su, prema različitim i mnogobrojnim pokazateljima, velikim gubicima stanovništva, mnogobrojnim pojedinačnim, a i masovnim ubojstvima, napose na prisilnom radu i u logorima.

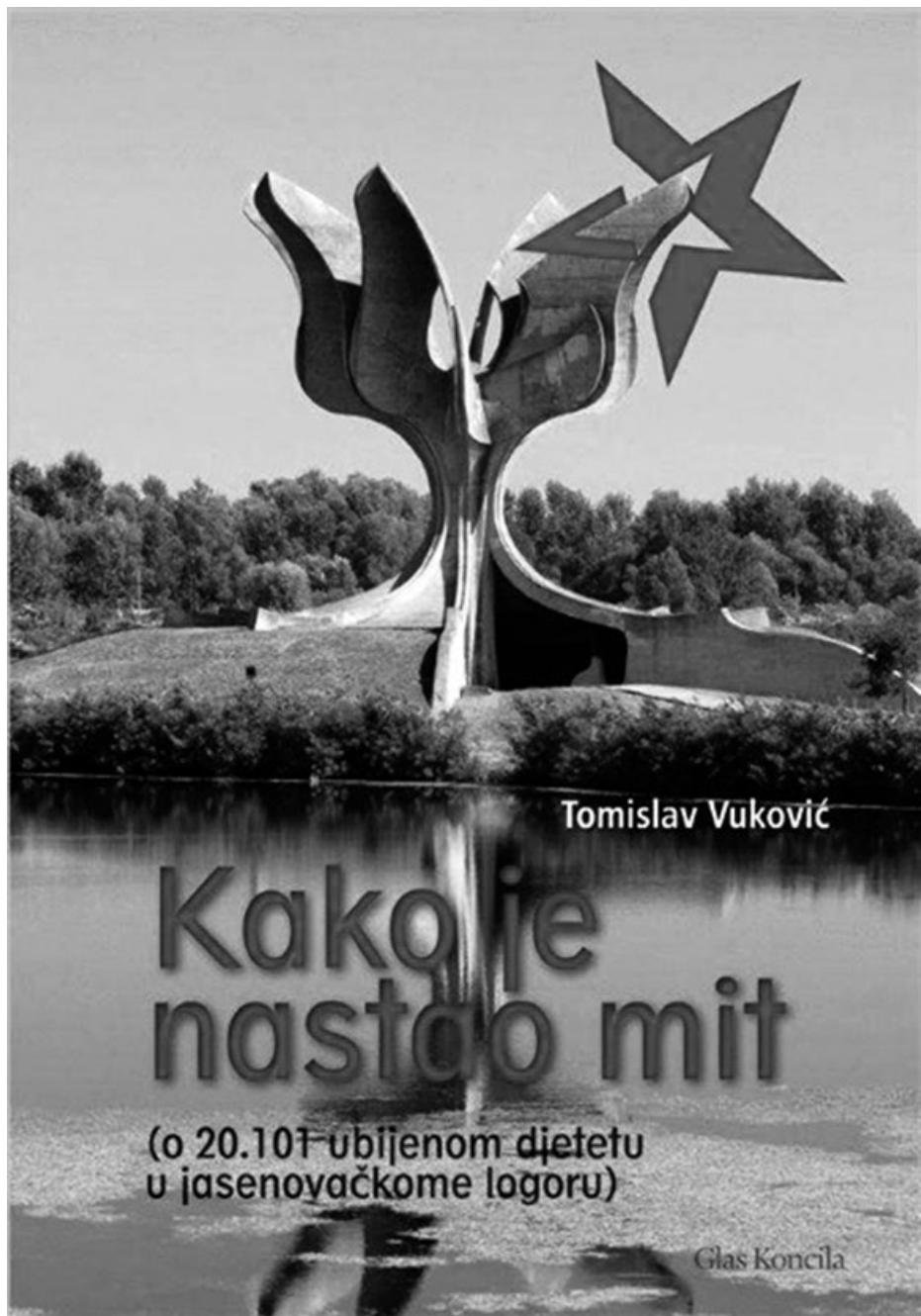
U Jugoslaviji je poslije Drugoga svjetskog rata namjerno preuveličavan broj i prešućivano i zamagljivano podrijetlo i struktura žrtava i stradalih, što je olakšavalo manipulaciju ljudskim gubitcima. Posljedica je bila ekstremno umnožavanje ljudskih gubitaka Jugoslavije, i Hrvatske, u Drugom svjetskom ratu, posebice srpskih žrtava u NDH i žrtava logora Jasenovac. Unatoč evidentnim pokazateljima svih popisa ljudskih gubitaka Jugoslavije u Drugome svjetskom ratu, dugotrajnom i upornom kampanjom dokazivanja o stotinama tisuća ubijenih u logorima NDH, u kojoj su određeni znanstveni, ponajprije povjesničarski krugovi poslužili kao *tran-*

Piše:

Dr. sc. Vladimir GEIGER,
Hrvatski institut za povijest

smisija, brojka žrtava logora Jasenovac postupno je eskalirala i nakon Memoranduma Srpske akademije nauka i umetnosti 1986. dosegnula više od milijun ubijenih Srba samo u Jasenovcu.

Zagovornici teze o genocidnosti Hrvata rado zanemaruju činjenicu da je tijekom Drugoga svjetskog rata na području NDH izrazito velik broj Srba poginuo kao priпадnici partizanskog i četničkog pokreta, a i da su za smrt velikog broja Srba odgovorne njemačke i talijanske okupacijske snage, kao i da je znatan broj Srba život izgubio kao kolateralne žrtve, u epidemijama zaraznih bolesti, ponajprije tifusa

pjegavca te proizlazi da su Srbi samo ili uglavnom žrtve ustaša, s posebnim naglaškom na logor Jasenovac.

Mit o stotinama tisuća, pa i više od milijun žrtava logora Jasenovac, uglavnom Srba, urušio se 1998., kada je Bošnjački institut objavio poimenični popis *Jasenovac*. *Žrtve rata prema podacima Statističkog zavoda Jugoslavije*, naime strogo čuvane podatke Komisije za popis žrtava rata Saveznog izvršnog vijeća SFR Jugoslavije iz 1964. Uza sva nagađanja kako je do popisa pod embargom došao Bošnjački institut, a i proturječnih reakcija nakon objavljivanja popisa *Jasenovac*. *Žrtve rata prema podacima Statističkog zavoda Jugoslavije*, mnogo toga postalo je očito i jasno.

Posebno je tijekom Drugoga svjetskog rata bila tragična sudbina srpske, romske i židovske djece u progonima stanovništva i u logorima NDH. No izvorno arhivsko gradivo za utvrđivanje i broja i etničke/nacionalne pripadnosti i vjerske i zavičajne i rodne strukture logorskih žrtava djece u NDH nedostatno je, a poslijeratni jugoslavenski *izvori*, i hrvatska i srpska i historiografija i publicistika sklone su subjektivnom pristupu i različitim i oprečnim tumačenjima, pa i brojkama dječjih žrtava u logorima NDH, a i njihovoj sudbini u prihvatištima odnosno domovima tijekom rata.

Knjiga novinara Glasa Koncila **Tomislava Vukovića** *Kako je nastao mit (o 20.101 ubijenom djetetu u jasenovačkome logoru)* nevelika opsegom, ali nabijena podatcima, pitanjima i protupitanjima, bavi se analizom najznačajnijih žrtvoslova (popisa žrtava) i historiografske, publicističke i memoarske literature o logoru Jasenovac odnosno radova koji se bave pitanjima stradanja i žrtava djece u jasenovačkom logoru.

U historiografiji i publicistici postoje različiti, stari, novi i staro-novi, objavljeni radovi o stradanju i žrtvama djece u logoru Jasenovac u vrijeme Drugoga svjetskog rata. Prema poimeničnim pokazateljima, koji uvijek nisu utemeljeni na imenima nego na brojkama *NN*, među žrtvama logora Jasenovac bilo je primjerice prema

Dragoju Lukiću i poimeničnom popisu Javne ustanove Spomen područja Jasenovac više od 19.000 odnosno više od 20.000 djece do 14 godina, a prema **Antunu Miletiću** više od 19.000 odnosno 29.000 djece do 15 godina.

Srpski nacionalisti enormno povećavaju broj žrtava logora Jasenovac, a hrvatski nacionalisti broj jasenovačkih žrtava potpuno minimaliziraju. No jednak su neprijatna i srpska nacionalistička pretjerivanja o broju stradalih i žrtava Srba u NDH posebno žrtava u Jasenovcu i hrvatska nacionalistička minimaliziranja tih brojeva.

Knjiga *Kako je nastao mit (o 20.101 ubijenom djetetu u jasenovačkome logoru)* propituje utemeljenost, posebno u srpskoj historiografiji i publicistici učestalih navoda i tvrdnji o broju srpske djece koja su u logoru Jasenovac tijekom Drugog svjetskog rata izgubila život. Tomislav Vuković u dvadeset poglavlja knjige: 1. "Statistike u sjeni reparacijskih zahtjeva", 2. "'Magnum crimen' protiv povijesnih činjenica", 3. "Svaka četvrta žrtva - dijete!?", 4. "Predviđenu cifru nikako ne možemo ostvariti!", 5. "Nečasna, neznanstvena i protuhrvatska uloga SUBNOR-a", 6. "Čime se broj žrtava značajno umnožava?", 7. "Bez ikakvih uvida u povijesna vrela za 11.291 žrtvu", 8. "Odrednica za sva kasnija preuveličavanja", 9. "U poimeničnom popisu oko 14 tisuća 'kloniranih' žrtava", 10. "Sramotna metodologija 'napuhivanja' broja žrtava", 11. "Četnici i 'domaća popularna kultura'", 12. "Što s 'narodnim neprijateljima' pogubljenima u logoru?", 13. "Izvješće prepuno protuslovlja i apsurga", 14. "Svi putovi vode prema komisijama za istraživanje zločina", 15. "Jasenovački logoraš kao voditelj 'press centra?'", 16. "Izmisljeno ubijanje djece u plinskim komorama", 17. "Očekivala se lagana zadača otkrivanja masovnih grobnica", 18. "Koliko je pronađeno dječjih žrtava u poslijeratnim iskapanjima?", 19. "Imaju li sva pogubljena djeca pravo na pijetet?" i 20. "Velikosrpsko-četnička mržnja kao povijesno vrelo?!" potudio se pregledno i jasno donijeti sve najvažnije obavijesti i

objašnjenja nezaobilazna u razumijevanju nakana popisivača i poimeničnih popisa, a i načina manipuliranja popisima jasenovačkih žrtava. Dodatak su na kraju knjige tri članka – Dr. Stjepan Razum: "Velika prijevara u Jasenovcu", Zdenko Čorić: "Baza podataka sadrži iste žrtve kao i prije 1. lipnja [2015.]" i Dr. Stjepan Razum: "Tvrta Utilis pokušava smicalicama prekriti jasenovačku prijevaru".

Tomislav Vuković možda nema znanstvenih nagnuća, no jasno prikazuje nove spoznaje o neutemeljenosti navoda, tvrdnji i broja dječjih žrtvama logora Jasenovac. Nedvojbeno, knjiga *Kako je nastao mit (o 20.101 ubijenom djetetu u jasenovačkome logoru)* i središnjim Vukovićevim tekstom i prilozima popunjava važne nepoznanice u razumijevanju nezaobilaznih pitanja suvremene povijesti, naime broja jasenovačkih žrtava, pitanja zanimljivih i istraživačima i široj zajednici.

Knjiga *Kako je nastao mit (o 20.101 ubijenom djetetu u jasenovačkome logoru)* znatna je dopuna poznavanju broja žrtava logora Jasenovac u vrijeme Drugog svjetskog rata, posebno pitanja dječjih stradanja i žrtava u jasenovačkom logoru. Tomislav Vuković rješava i pojašnjava mnogobrojna pitanja broja jasenovačkih žrtava, ali i otvara neke nepoznanice koje još treba propitati i istražiti. Vukovićeva je nakana razotkriti manipulacije brojem žrtava, ali ne i zanemariti ni umanjiti ljudska stradanja i žrtve, a niti stradanja i žrtve djece u NDH i jasenovačkom logoru.

Ukratko i zaključno, knjiga Tomislava Vukovića *Kako je nastao mit (o 20.101 ubijenom djetetu u jasenovačkome logoru)* važan je doprinos cijelovitijem i boljem poznavanju i razumijevanju ljudskih gubitaka u Drugom svjetskom ratu i posebno pitanja broja jasenovačkih žrtava. •

SJEĆANJA NA KAJU PEREKOVIĆ – ŠEST GODINA POSLIJE

Poštena, domoljubna, hrabra, topla i energična, i ne zam koliko bih još superlativa mogla nabrojiti za ovu veliku, dragu ženu – **Katicu Pereković**, koju su manje više svi naši članovi zvali **Kaja** – kao svoju majku.

Neki dan, spremajući dokumente, pronašla sam njezine posljednje cedula upućene mi par dana prije nego što je umrla. Trebala sam je doći posjetiti u bolnicu i saslušati njezine posljednje naputke. Nažalost, zbog obiteljskih razloga (15. travnja 2010. umro mi je suprug), to nisam mogla učiniti, a ona je preminula 24. travnja iste godine.

Trebalо je vremena i sada sam tek imala hrabrosti pročitati te njezine poruke. Evo nekih, ispisanih rukom: „Anica Dujmović, članica Zagrebačke podružnice izbjegla je iz Srijema, u logoru je bila preko 3 godine, ishodili smo joj neku minimalnu mirovinu i sada je u Socijalnom domu u Maloj Gorici, trebalo bi je ići posjetiti...“ I dalje: „Maca Kovačević vrlo teško živi. Na brizi ima bolesnog sina koji je bio u domovinskom ratu, treba joj pomoći.“

Tako je ona neprestano skrbila o svojim supatnicama koje je nazivala „moje žene“, a naravno i o svima ostalima. Često nas je pozivala u svoju kućicu u Dubravi, gdje nas je častila onim što je sama pripremila, uvijek raspravljavajući o potrebama i planovima djelovanja. Osjećala je bezgraničnu ljubav za svoju obitelj i sve nas, brinući o svima, svagdje prisutna.

U organizaciji Kaje Pereković 12. listopada 1996. u prostoru Kazneno popravnog doma Požega otkriven je spomenik – bista akademskog slikara Željka Karaule, posvećena svim hrvatskim robijašicama, na kojem su ispisani neponovljivi stihovi njezine supatnice **Višnje Sever**:

„Suze i krv prolivene
iza ovih zidina
neka natope
najljepši nam cvijet
našu Hrvatsku – da vječno cvjeta.“

Piše:

mr. sc. Zorka ZANE

U ime predsjednika Tuđmana skupu se je tada obratila podpredsjednica vlade dr. **Ljerka Mintas Hodak**, pa vlč. **Josip Devčić**, župan **Ante Bagarić**, gradonačelnik **Dragutin Štirmer** i drugi. Vlč. Dev-

predsjednikom te najbrojnije podružnice u Hrvatskoj (imala je 1500 članova!). Bio je organizator svih sabora HDPZ-a i ostalih skupova Društva, njegovim se djelom može smatrati isplata naknada za dane provedene u zatvorima, jer je on začetnik ideje, donošenja Zakona o pravima bivših političkih zatvorenika, a njegovo je djelo i priprema te obrada isplate, čak i dogovor

s bankom da se bankarske usluge za to ne naplaćuju. U tome je razvio izvrsnu suradnju s Kajom Pereković. Provedena je i uređena evidencija članova i snimljeno svekoliko stanje članstva, dok su prijedlog novog Zakona i sva potrebna obrazloženja izradiли pravnici također naši članovi (sjetimo se u tom kontekstu i **Ive Brizića**).

U zemljama istočne i srednje Europe koje su proživjele komunistički režim, pokrenut je projekt „Mjesta sjećanja na komunističke diktature u 20. st.“, kojim se želi registrirati i obilježiti sva mjesta sjećanja na različite oblike političke represije, progona i žrtve. Nositelj projekta jest Zaklada za svladavanje posljedica komunističke diktature iz Berlina, a partneri su nacionalne udruge bivših političkih osuđenika. Kao suradnik Zaklade u Berlinu, Jure Knezović je nastojao da taj projekt bude prihvaćen i

u Hrvatskoj. Dvije godine smo se trudili projekt uvrstiti u program državne potpore, ali su prednost uvijek imale udruge neobičnog, pa i devijantnog ponašanja, slijedom čega Hrvatska s razmjerno većim brojem žrtava komunizma od bilo koje europske zemlje, nema primjerenog obilježja, jer za komunističke zločince i njihove potomke koji još i danas vladaju Hrvatskom, komunističkih zločina nije ni bilo. (A. Obranić, Politički zatvorenika, br. 262, str. 8.-9.)

Kajina je velika angažiranost bila usmjerena i našem izdavaštvu, te publi-

Zorka Sever: Kaja Pereković u KPĐ Požega

čić je u svojem prelijepom i dirljivom govoru spomenuo kako su u Požegi robijale mnoge značajne žene iz narodnog života i kulture, primjerice **Vlasta Arnold**, **Nada Miškulin**, **Jelka Benešić**, **Mara Čović**, **Višnja** i **Zorka Sever**, **Marica Stanković** i mnoge druge. Gradsko vijeće grada Požege proglašilo je Kaju Pereković „počasnom građankom grada Požege za veličinu i plemenitost svoga rada i svoje domovinske žrtve“.

Godine 1995. **Jure Knezović** je inicirao i održao osnivačku skupštinu zagrebačke podružnice HDPZ te je izabran prvim

Kaja Pereković i Alfred Obranić

ciranju, prikazivanju radova. Poticala je na pisanje sjećanja, opis sudbina, proživljenih događaja, i osobno je redovito u svakom broju našeg časopisa objavljivala svoje priloge. Čula je da sam se bavila bibliografijom (u svom radnom vijeku objavila sam 18 knjiga bibliografije), pa me je nagovorila da izradim bibliografiju tekstova objavljenih u dotad izišlim brojevima *Političkog zatvorenika* (81 broj u razdoblju 1990.-1998.). Bibliografija kao stručno-znanstvena djelatnost sadržinski analizira i opisuje tekstove pa te opise klasificira i publicira s namjerom da pruži informacije, konkretno u našem slučaju o radovima političkih zatvorenika. I na stranicama našeg časopisa počela se pisati povijest kroz opise stradanja političkih uznika. Tu su zabilježene sudbine opisom Bleiburga, križnih putova, jama, gubilišta, logora, zatvora. Te sudbine doimlju se danas gotovo fantastično, jedva da bi mogle biti stvarne. Često su prikazivane prostodušno, ali i vrlo stručno. Podastrijeti su i vjerodostojni dokumenti, dragocjeni popisi stradalih žrtava, te svjedočanstva o događajima i ljudima. Tijekom izlaženja od 1990. do 1998.g. nagomilalo se oko 4000 stranica raznovrsnih priloga koji ne smiju utonuti u zaborav. Zato sam kao bivša politička zatvorenica i profesionalni bibliograf osjećala svojim dugom i moralnom obvezom izraditi ovu bibliografiju, a uz poticaj naše predsjednice Kaje Pereković,

predsjednika Zagrebačke podružnice Jure Knezovića i glavnog urednika *Političkog zatvorenika* Tomislava Jonjića.

Uvid u ovu bibliografiju morao bi biti poticaj za daljnje ozbiljnije stručne i znanstvene radove, za još vrsnije i obrađenije članke. Zato su naša vrijedna uprava i uredništvo časopisa nastojali poticati na vjerodostojne prikaze, na što više iznošenja dokumenata i dokumentiranih svjedočanstava, a to je nešto i rezultiralo npr. prikazom nekih revolucionarnih i ilegalnih grupa, njihovim programima i suđenjima. Međutim, osobno smatram kako su stradanje političkih zatvorenika, njihova suđenja, progoni, posebno progonitelji i teror, još uvjek daleko pre malo i gotovo neznatno predočeni javnosti. Dokaz su i brojčani podaci iz analize ove bibliografije. Npr. u predmetnim odrednicama koje su kreirane prema odgovarajućoj problematici pod odrednicom *Dokumenti* imamo 111 članaka, o *Logorima i kaznionicama* 42 prikaza itd.

Kaja Pereković imala je u ovom razdoblju preko 100 priloga, Tomislav Jonjić preko 90, Jure Knezović preko 50. Cjelokupna bibliografija, sadrži 3685 bibliografskih jedinica. Promocija bibliografije je održana u Gradskoj vijećnici, a predstavljači su bili: Kaja Pereković, Tomislav Jonjić, Aleksandar Stipčević i Zorka Zane. Nakon ove tiskane bibliografije

prešli smo na digitalnu obradu, na CD-e, prema određenim razdobljima.

Hrvatsko je društvo političkih zatvorenika je do 2000. godine, tj. do **Račanove** vlade primalo stanovitu finansijsku pomoć, koja se je putem Upravnog odbora, nakon očevida dodjeljivala najpotrebnijima. Od te godine se situacija mijenja i novčana se sredstva dodjeljuju isključivo putem natječaja u kojima HDPZ ostaje kratkih rukava.

Osobno sam predložila, izradila i pripremila za natječaje nekoliko projekata. Primjerice *Leksikon hrvatskih političkih zatvorenika*. Prema definiciji, leksikon ili enciklopedijski rječnik informativan je priručnik koji abecednim slijedom i sažetim definicijama predočava pregled značaja struke ili osoba (primjerice *Medicinski leksikon*, *Muzički leksikon*, *Pomorski leksikon*, *Leksikon znamenitih i zasluznih Hrvata* i mnogobrojni drugi). Upravo je poanta i zadaća leksikona da na jednom mjestu obradi jednu struku ili određenu definiranu skupinu.

Smatram da je neophodno izraditi leksikon hrvatskih političkih zatvorenika s novim biografskim podatcima, visinom i opisima izdržanih kazni te eventualno kasnijim stanjem i položajem u društvu. Ovaj zadatak je obveza Društva u skladu sa zadatcima i ciljevima zacrtanim u Statutu HDPZ članak 8. stavak 7. Svaki član HDPZ-a, kao i svaki postojeći član mora biti evidentiran i predstavljen u bibliografsku jedinicu, stručno obrađenu. Ovakav biografski leksikon bit će nužan dokument za izučavanje hrvatske povijesti i, kao što svaki leksikon ostvaruje svoju stručnu, znanstvenu i kulturnu ulogu u društvu, i ovaj leksikon ispuniti će važan nedostatak informacija u povijesti. Rad je preuzeo Jure Knezović, koji je prvo obradio podatke o ženam, njih 3016, koje je **Kaja Pereković** potom objavila u svojoj knjizi, a pokušao je obraditi i oko 39.000 osuđenih osobam ali rad nažalost zbog prerane smrti nije uspio završiti.

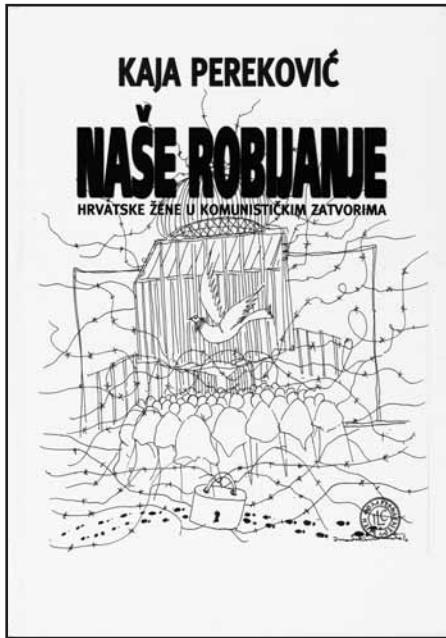
Zatim je predložen projekt *Otkrivanje i obilježavanje masovnih zapuštenih grobišta*. Svako civilizirano društvo dužno je i mora poštivati žrtve ratnih stradanja bez obzira na to, jesu li one civilni, vojnici i bez obzira na to kojih su strani padali. Posmrtnе ostatke i grobove treba dostoj-

no obilježiti, posebice masovna grobišta. Naše Društvo je po podružnicama sustavno radilo na istraživanju i obilježavanju masovnih grobišta, uz moguću pomoć još uvijek živućih sudionika i svjedoka, dakle na utvrđivanju povijesne istine; izučavanju povijesnih procesa, zbivanja tijekom Drugoga svjetskog rata i nakon njega, uključujući stradanja stanovništva, s posebnim naglaskom na žrtve političkih obračuna i ratnih zločina.

Najuspješniji je projekt bio *Briga i nje-
ga starih, bolesnih i nemoćnih političkih
zatvorenika – gerontološka skrb*, za koji smo jedino dobili jednokratnu finacijsku pomoć. Gerijatrija predstavlja značajan društveni faktor te se danomice realiziraju istraživački projekti koji se bave poboljšanjem kvalitete života starijih osoba te se u službi socijalne politike treba primjeniti načelo supsidijarnosti. Po metodologiji rada prema klasifikaciji Svjetske zdravstvene organizacije, projekt bi u prvoj fazi obuhvatio osobe starije od 75 godina kojima je potrebna posebna pomoć i skrb. Uz ovu dobnu skupinu potrebno je nglasiti da su mnogi članovi HDPZ osobe koje su bile izložene posebnim psihološko-traumatskim stresovima, o čemu se do sada u zdravstvenoj problematiki nikada nije posvećivalo ni najmanje pozornosti. Uz Kajinu pomoć prikupili smo popise naših članova po domovima, obradili smo njihove zahtjeve i potrebe, a kako su sredstva dodijeljena strogo namjenski, nabavili smo lijekove konzultirajući gerontološku literaturu i naš stručni tim te smo uz tehničku pomoć **Franje Ivića** posjećivali najpotrebnije i donosili im lijekove i druga pomagala.

Kajina je angažiranost najstvaralačkije realizirana objavljinjem njezine knjige, kapitalnog djela *Naše robjanje: hrvatske žene u komunističkim zatvorima*. U ovoj je knjizi donijela svoje svjedočanstvo (na 170 stranica) kao i svjedočanstva 44 žene (sama ih je skupljala i pomagala pri obradi, a cijela knjiga ima 520 stranica).

Svoj opis ona započinje lirskim opisom grada Požege, citirajući **Matku Peića**, pa poviještu toga grada i poviještu kazneno-popravnog doma, u koji su 6. ožujka 1946. odlukom Ministarstva unutrašnjih poslova prebačene 372 osuđenice iz Stare Gradiške i kad započinje „era KPD

Požega“. Potom Kaja opisuje svoje povlačenje na zapad 1945. godine. Bila je u zapovjedništvu Ženske ustaške mladeži. Nedjelja je, 6. svibnja, kad su se užurbano spremali za povlačenje, mnogi za vječni odlazak. Kroz Zagreb teče rijeka izbjeglica prema zapadu, bježeći ispred jugoslavenskih partizana koji se priblažavaju, dok hrvatske vojne jedinice neprestano vode borbu kao odstupnica s jednim zadatkom da što duže zadrže Jugoslavensku armiju, kako bi pokrenuto ljudstvo što daje odmaklo prema zapadu gdje očekuje zaštitu Engleza od osvetnika komunista. Nekim vlakom stigli su do Celja, dalje se kroči pješice, svi putevi su zakrčeni civilima, ženom, djecom. Provlače se između vojnika, zaprežnih kola, kamiona i raznih drugih vozila. Gužva je neopisiva: obitelji, mala djeca, jedna se žena uz put porađa...

Ovo je tako faktografski sjajno prikazano da s Kajom kročimo prema bleiburškoj dolini u suton, kroz planinu.

Opisuje: „...pojavljuje se engleska patrola zaprepaštena tolikom količinom civila i vojnika, ali krećemo, vode nas do jednog mjesta za odlaganje oružja tj razoružavanja naše vojske. Sam čin razoružavanja bio je očajno bolan. Vojnici plaču, ljube oružje dok ga predaju, ali i škrguću Zubima; ali ubrzo su nas poveli dalje, do sabirnog logora. Mučimo se u očajnoj neizvjesnosti, spavamo na zemlji, čekamo.

20. 5. 1945. na Duhove, nakon održane sv. mise svećenik obznanjuje da se svi pripreme i da sutra počinje odlazak u Italiju.

21. ujutro ušli smo u kamione, prevezli su nas na željezničku stanicu, mislim da je to bio Rosenbach, ali dalje na otvorenoj pruzi ušli smo u marvinske vagone, koje su zatvorili zasunom što nije bio dobar znak. A zle slutnje su pojačane kad je netko kroz prozorčić video partizana vlakovodvu. Ljudi su počeli lupati i tražiti da nas puste, jer mi ne želimo natrag partizana. Čuli smo smijeh engleskih vojnika jer im je ovaj trik uspio.

Sad je uslijedio koban, tragičan, krvav povratak. Prolazili smo kroz Sloveniju istjerivani i utjerivani u vagone gore nego životinje. To je bio put užasa, prolazili smo kroz Kranj, gurani u logore prepune raznih odora, civila..., kamioni su neprestano razvozili i stalno se čulo štektanje strojnice, strojnice nisu prestajale... Stigli smo i do Zagreba, a moj hod optužnice i teških pritisaka pod istragom započeo je od Savske ceste.“

Drugi ili treći dan nakon što je iz Savske ceste stigla u Petrinjsku, 25. lipnja 1945. izrečena je – njoj i još 12 žena – presuda Vojnog suda komande grada Zagreba: osuđene su na kaznu smrti strijeljanjem, trajan gubitak građanskih prava i konfiskaciju imovine. Kaja je, prema optužnicama, izrijekom i odlučno rekla: bila sam pripadnica vjerske, križarske organizacije, dužnosnica sam Ustaške mladeži i protivnica komunizma. Rješenjem Vrhovnog suda od 12. rujna presuda je preinačena na 20 godina strogog zatvora. Odrobijala je šest godina...

Jednom smo je zapitale: Kajo, kako si reagirala na smrtnu presudu? Odgovorila je: „Započela sam u sav glas pjevati domoljubne pjesme!“ Tako je i robijala, hrabro, neustrašivo podignute glave, prošla je vodene podumske samice, čuvenu „Rebeku“, najgore zamislive poslove što pokvareni ljudski um može izmislići za poniženje i mučenje. Prošla je kroz Lepoglavu, Staru Gradišku i završila u „svojoj“ Požegi. Svaki njen opis i prikaz trebalo bi ponovno i ponovno čitati. U knjizi je još 44 svjedočanstava njenih supatnica, ali Kaja je neponovljiva.

Evo ocjene iz pogovora akademika **Dubravka Jelčića**: „Pred nama je knjiga,

kakva u sretnijih naroda ne bi mogla biti napisana. Ne bi mogla biti napisana nigdje drugdje nego u Hrvatskoj, jer osim hrvatskoga ne postoji narod koji je u svojoj vlastitoj domovini klevetan, proganjan, zlostavljan i masakriran, pa i proglašavan zločinačkim, samo zato jer je, svjestan svoje povijesti i tradicije, svoje kulture i svoga nacionalnog bića, želio vlastitu državu na svome nacionalnom tlu. Ne postoji narod, osim hrvatskoga, kojemu je to pravo osporavao njemu susjedni narod, uz obilnu pomoć svoje manjine na tlu toga naroda i ne postoji narod u kojemu je i skupina njegovih sunarodnjaka usta-la protiv vlastitog naroda i sudjelovala u

Hrvatske, kada su mnogi bivši politički uznici bili egzistencijalno ugroženi, organizirala je socijalnu pomoć mnogima kako u Hrvatskoj tako, i našim ljudima u Bosni i Hercegovini. Nažalost zbog toga je doživjela maltretiranje na sudskom procesu u kojem je optužena zbog nenamjenskog trošenja sredstava udruge, dakako ne zato što bi novac stavila u svoj džep, nego zato što je pomagala našima u BiH. Taj je postupak trajao čitavo desetljeće, a okončan je njezinom smrti. On je rezultat manjka nacionalne svijesti i solidarnosti odnosno pakosti kukolja – otpadnika iz naše udruge, ali vjerujem da je Kaja prije smrti i njima oprostila, kao što je oprostila

Kaja Pereković na grobu č. s. Žarka Ivasić 2005. godine

progonu i zločinu protiv njega. A sve se to događalo hrvatskom narodu, u Hrvatskoj tijekom XX. stoljeća...

Vrijednost je ove knjige i u tome, što o zločinima jugokomunizma ne govori općenito i apstraktno, nego svaki zločin u njoj ima svoga izvršitelja, a on svoje ime i prezime. Knjiga koja je pred nama nije dakle knjiga inspirirana ‘govorom mržnje’, nego vjerodostojni dokument svjedoka. Zato je valja pročitati – i upamtiti. I zato je s radošću pozdravljamo, iako nas ispunjava tužnim uspomenama i dubokim bolom.“

A neophodno je napomenuti i ono što je predsjednik HDPZ-a **Alfred Obranić** u svome oproštajnom govoru iznio o **Kaji Pereković**: „U prvim godinama neovisne

la i onima zbog kojih je provela 6 godina u kaznionici Požega (A. Obranić, PZ, br. 262).

Na njezinu je ispraćaju govorio i njezin štovani i dragi prijatelj biskup **dr. Mile Bogović**, kojega je iznimno cijenila. Evo nekoliko prelijepih rečenica upućenih joj: „Umrla je Kaja Pereković, koja nikada u smrt nije gledala kao u neku osobnu tragediju, Smatrala je to redovnim događajem na putu prema vječnosti. No nije život smatrala tek nekim čekanjem dok se ne dogodi prijelaz u vječnost. Ona ga je ispunila idealima nadahnutim kršćanskim i domoljubnim osjećajima. Bili su to ideali koji su joj davali snagu da prevlada svako poniranje i svaku patnju. Takvi ideali su je ponijeli u mladosti i ostala im je vjerna do kraja...“•

IVAN DUJMOVIĆ: PJESME

MOJA ZEMLJA

Moja je zemlja
natopljena krvlju i suzama,
muškom krvlju i ženskim suzama
i da nije kiše,
bila bi sva krvava i suzna.

U svakom ovom čovjeku
vrije krv kao u kotlu
i sva je sreća
što je žilama ograničena
i ne može se širiti.

Kao ugarak što tinja
u lugu poslije kiše,
čeka lagani vjetar
da se rasplamsa, da gori
još jače, još više.

Svaka ova majka plače
nad sinom čim se rodi;
u suzama, u plaču,
uče ga himne o slobodi.

TKO ZNA

Tko zna, tko se borio za me?
Mnogih već davno nema,
a mnogi su mislili na me.

Negdje je busen natopljen otrovom
i raste korov pod kojim ljubica vene,
a možda je i rijekom netko plutao
zbog mene.

Kad proljetne vode nadodu,
čini mi se da vidim njihove sjene.
I kad idem nepoznatim putem,
pomislim:
možda je netko išao prije mene,
zbog mene.

Tko zna, tko se borio za me?
Mnogih već davno nema,
a mnogi su mislili na me.

U SPOMEN VIŠNJI SEVER (1923. – 2016.)

„Iskustvo ljubavi i smrti krajnja su ljudska iskustva. Čovjek koji ih doživi, čuo je kako život izriče svoju završnu riječ. Njegovo je duhovno postojanje zatvorilo krug i put spoznaje, doveo ga je krajnju točku. Ostaje štutnja i nijem pogled u golu istinu.

Život Višnje Sever ovim je iskustvom započeo.

Spoznaja kojom život završava svoju knjigu njenu je osobnu knjigu života otvorila. Sjetna sjena smrti zasjenila je sivilom sve stranice koje još i nisu bile ispisane. Bilo je to kao kad slikar, prije no što i počne slikati, podloži boju kojom će svemu što slijedi odrediti prigušeni, potajni, no sudbinski ton. Onaj koji se zna prije no što je išta drugo postalo vidljivim i znanim. Ovom smo pored bom ponudili samo djelomice slikovitu prispodobu. Dijelom smo, međutim, dotakli jednu bitnu značajku njena doživljavanja svijeta – svijeta koji se sveo na sliku, kao i bitnu značajku njene životne sudbine – sudbine koja je životu koji još nije niti počeo teći odredila osnovnu boju. Sve boje koje kasnije naneće upijat će u sebe taj ton.

Govorimo, dakle, o posebnoj prirodi njene osjetljivosti, njena senzibiliteta, i o onom skrivenom amalgamu vanjskih iskustava i unutarnjih nagnuća iz kojih će poteći rukopis njenih riječi i, istovremeno, slikopis njenih krajolika i priroda zaustavljenih u slici.

Jer - Višnja Sever postala je i samotni pjesnik i samotni slikar.

Ova se dva svijeta, ma koliko bila zasebna kao dva medija, i ma koliko bila suprotna kao medij vida i medij privida, uzajamno prožimaju. Jedan, dubinski, govori o drugom, drugi o prvom ... Izviru iz istoga vrela.

Poezija sudbine

Sudbina je pomalo mitska riječ. Pretpostavlja postojanje skrivenih i nedokučivih odrednica usuda kojima upravljaju nadljudske, kozmičke sile – tek prepostavljenje kao božanske ili astralne, zodijske ili magijske...

No u hrvatskoj geopolitičkoj stvarnosti sudbina je određena vrlo konkretnim i vrlo ljudskim (što ne znači i čovječnim) odrednicama. Već rođenjem čovjek je u rukama povijesti o kojoj ne odlučuje - no ona odlučuje o njemu.

Višnja Sever to je iskusila grubo u samom sazrijevanju.

Priredio:

Alfred OBRANIĆ

I ne samo Višnja Sever. Od 1945. godine (a vjerojatno i u drugim vremenima – samo na drugi način i s različitim intenzitetom i oblikom) hrvatska je književnost tekla dvama uporednim smjerovima. Jedan je bio vidljiv, sankcioniran – a drugi

izgnani sustavnim uskraćivanjem mogućnosti da se izraze javnom riječju.

Višnja Sever njima pripada. Dapače – njen je životni put (a mogli bismo reći i ‘slučaj’, i ‘usud’) karakterističan i po ustrajnosti i po obilježjima koja ga obilježavaju. I (konačno) – po pobjedi.

Neposredno po završetku II. svjetskog rata bila je (danas zvuči paradoksalno) zbog ljubavi prema mladiću koji se našao

nevidljiv i proskribiran. Bila je to književnost – pa i šire: sama riječ, samo postojanje – izgnanih, kažnenih, obespravljениh (pri čemu mislimo na sasvim konkretan oblik obespravljenosti: na oduzimanje ‘građanskih prava’)...

Bili su to hrvatski apatridi. Emigranti – i oni koji su ostali u svojoj zemlji, ali su bili

u nepoželjnoj vojsci) osuđena na smrt.

Ponovit ćemo: bila je osuđena na smrt – zbog ljubavi.

Bila je suđena i osuđena cijela njena porodica. Zbog istog krimena. Kriminalizacija ljubavi koju je doživjela – i živjela cijeli svoj život, nakon što joj je smrtna kazna zamijenjena višegodišnjom

robijom – odredila je i njenu životnu i njenu duhovnu sudbinu.

Tako je, nakon prvih ranih i intimnih pjesničkih početaka, postala *pjesnikinjom hrvatske kriptopoetije*.

U toj je, naime, književnosti, poezija prevladavala. Razumljivo. Osobna se tragedija najizravnije iskazuje stihom. Osobnost – također. Pa i osamljenost. Jer priпадnici te hrvatske kriptoknjижevnosti bili su odsjećeni, ako ne od svoje zemlje (poput emigranata), neumitno su bili odsjećeni od života svoje generacije, od tekuće književnosti – što, konkretno, znači i od smjene stilova kroz koje je prolazila aktivna, u časopisima i redovnim izdanjima i vidljiva i čujna hrvatska poezija i proza...

Bili su izvan postojanja.

Izvan prostora – našli su se pomalo, svojom riječju, i izvan vremena.

Njihova poezija postala je poezijom njihove sudbine.

Ovo je nužno naglasiti kako bismo u samom pristupu bili svjesni svih aspekata razumijevanja na kakvo nas upućuje ovaj fenomen. Samo u koordinatama njihove sudbine možemo razumjeti i motivske, i poetološke osobitosti njihove poezije, pa i osobitosti njihova pojavljivanja na svjetlu – jer im je i samo svjetlo bilo, posredno, uskraćeno.

Bili su, prešutno, osuđeni na nevidljivost.

Stoga ih i danas možemo vidjeti jedino iz tog – poetološki nevidljivog – ugla.

Knjiga Višnjine poezije sažimlje u sebi sedamdeset i tri godine žive pjesničke riječi: od 1943. godine do danas.

Ona je knjiga života.

Već sama poetska kronologija Višnje Sever upozorava nas na prvi fenomen koji ovu poeziju radikalno – čak egzistencijalno – odvaja od živuće lirike. Njena prva knjiga izlazi iz tiska četrdesetak godina nakon prve datirane pjesme. Njeno je vrijeme – vrijeme vraćanja. Tijek mu je povučen i teče samome sebi nasuprot.

A Višnjina je pjesma uvijek bila mali doživljaj koji doteče veliku istinu.

Danas sa zajedničkim traumatološkim iskustvom izbjeglištva iz 1991. godine, ovaj usud možemo razumjeti dublje no u prethodnim desetljećima – i možemo ga razumjeti svi, a ne samo neki. Na jedan pročišćeniji, dublji i egzistencijalniji način Višnja je svojom poetskom sudbinom anticipirala sada već mitsku sliku prognika s najlonskom vrećicom u ruci u kojoj je ponio sav svoj preostali imetak i sav svoj preostali život.

Malu vrećicu poezije Višnja nije mogla ponijeti ni u ruci. U svijesti bili su pohranjeni stihovi, slike i riječi koje je mogla u memoriji ponijeti. I to je bilo sve. Sav preostali duhovni imetak.

Od njih će živjeti. Najprije prvih pet godina – a zatim slijedećih pedeset.

Vrijeme jednom prelomljeno prelomilo se zauvijek. Višnja će ostati osamljenik na malom otoku svojih riječi izgubljenih u nepreglednom oceanu života – slijepog za samotne, gluhog za tihe, beskrajno udaljenog za zaboravljenе.

Ako to ne osjetimo – nikada nećemo dočekiti skriveni kod njene poetike. Niti čuti šapat dalekog vjetra raspršenog u njenim riječima i u izražajnoj sudbini tih riječi.

Toga ‘diskursa’ – reklo bi se anestezirajućom terminologijom suvremene poetike. A terminologija je uvijek i tehnologija. Ona može razotkriti – ali može i pokriti skrivene dubinske pokretače duha.

Sluti li Višnja što je čeka?

Naravno – ne. No pjesma nam otkriva da je svojim duhovnim ustrojstvom bila pripremljena na strahovite moralne napore otpora zлу, kojemu će se naći u procjeni što je drobio i mnoge fizički neusporedivo otpornije.

Život je bio u jednom trenutku sveden na trenutak pogubljenja koje predstoji. Zatim je protegnut na trinaest godina dosuđene robije. Najzad se robija svela na pet.

Svejedno. I tih pet godina – ili bilo koliko – bile su samo oblik postupnog pogubljenja, koje tek mijenja vremenski rok kroz koji je protegnuto. Krvnik je igrač – vrijeme smrti njegova je igra.

Njegovo je vrijeme uvijek otvoreno i vrata smrti jedini su nagovješteni izlaz.

Ne igramo se metaforama kada ovo govorimo. Bivao joj je ponuđen bijeg iz samice. Zamku straže prozrela je i ostala u svom predsoblju smrti. Njena supatnica koja je povjerovala straži ubijena je pri bijegu.

Rad kojemu je bila podvrgnuta bio je, također, usmjerjen ka pogubljenju. Napori daleko iznad fizičkih mogućnosti djevojke od četrdeset i nešto kilograma bili su samo u rad (najčešće besmislen) prerušeni oblici tih egzekucije.

Od osamdeset osuđenica u štali ‘Rebeke’ preživjelo je do danas, za koje se zna, preko tridesetak žena i djevojaka.

Bez izlaza, u zidovima živa zazidana, bez dodira s čovjekom, bez dodira s knjigom, sa samom mogućnošću povjeravanja papiru – pa makar i ne bi bio nikome

drugom upućen, te bi i dalje tamnovaо zajedno s njom. Višnja Sever (koja je već doznala da je ubijen i jedini mladić kojemu je upućivala pjesme), imala je pred sobom jedini izlaz u svjetlo koji je, nevidljiv i skriven, nosila u sebi: svjetlo riječi. I žižak duha.

To svjetlo svijetli nam kroz ZID /pjesme nastale 1946.-1951. U kaznionici/. I to je središnje zrcalo njena života.

Kako ga sačuvati? Što učiniti da se ne rasprši kao što se svjetlost rasprši i ostavlja samo nejasno prisjećanje?

Pisala je komadom ‘tintane olovke’ na krpicama svile.

Na marami. U jednom trenutku, kada su zatvorenice izveli na obalu rijeke, pisala je stihove vrbovom šibom po pijesku Orljave.

Stenografski zapisi života iz duhovne, a ne samo fizičke samice.

Ovi potresni i jedinstveni dokumenti sačuvani su zahvaljujući suočjećanju i razumijevanju jedne stražarice. Čovjeka se i u paklu može naći. Nada nađe ruku – ruka nađe nadu. I vrijeme je premošćeno.

Stvaralački je, nesumnjivo, bila plodnosna sama duhovna konstitucija Višnje Sever, jezgrovitno izražena još ‘Glogom’/pjesme nastale 1943.-1946./. U devetom krugu pakla, u koji je sunovraćena drakonskom kaznom za zabranjenu ljubav, njena lapidarnost dobiva paradoksalnom podudarnošću restriktivnih okolnosti i osobne sklonosti ka jezgrovitosti slike i slutnje, moralnu mogućnost i moć kakvu su samo najrjeđi među smrtnicima iskusili. To je ona sudbinska moć kakva od proletarijstva ili patnike, ili posvećene, ili pak postojane u pouzdanju.

Veličina je Višnje Sever i u tome što u tim okolnostima nije postala ni moralist, ni pjesnik deklarativnog protesta. Ostala je lirik. Intiman, diskretan i produhovljen. I nerazoren u sebi. A to je, vjerojatno, bilo najteže postići. Jer – da bi sačuvala sebe – morala je sačuvati i taj svijet osuđen zajedno s njom na gašenje njenom smrću.

Cvrkut ptica zamro je u mraku
Smrt lebdi u zgusnutom zraku.

(Suđenje: 1946.)

Za prijelaz osobnog etičkog iskustva u opću i transformaciju intimne pjesme u pragmatizam postoje svi preduvjeti. Pa ipak – to se ne događa. Višnja ostaje lirik, a ne postaje pragmatik.

U čemu je tajna ovog spasonosnog rješenja?

Ona, svakako, o njemu nije mogla misliti. Ono se zbilo jednim unutarnjim kauzalitetom koji je počivao u njenoj osobnosti i koji je nadjačao ne samo užasavajuću izvjesnost smrti, nego i primamljivu mogućnost deklarativne i relaksirajuće poetske identifikacije s borbenim otporom represiji. Da je podlegla afektu revolta, postala bi manifestnim pjesnikom. Povijest takvih poetskih sudsudina poznavaju svi povjesničari revolucionarne poezije. Ni jedno takvo ime ne živi duže od revolucije u kojoj je izgubio svoju osobnost.

Sama svakodnevna kalvarija političke robijašice, u čijoj se sudsudini nalazi upravo

mitska jezgra jedne ljubavi koju je totalitarizam promovirao u politički delikt, nudila je potpuno stvarni i vrlo dramatični sadržaj mitskoga naboja. Ništa nije trebalo izmaštati, ništa dodavati, ništa mijenjati. I osoba svedena na broj, povrgnuta apsolutnom brisanju identiteta ('I danas dok broj sam samo' - pjesma "Majci za imendant 1948.") i povorka žena u besmislenom mehaničkom kruženju krugom kaznionice, pretvaranih u automate u nevoljnem pokretu ("Gomila žena u krugu hoda" - pjesma "Mrtva šetnja"), i pripadnost hrvatskoj naciji kao smrtni krimen ("Gomila patnje hrvatskih žena" – ista pjesma, te "... vrijeme krvlju piše/sve više i više imena / Hrvata" – pjesma "Na Dušni dan 1947."), i auditivni i vizualni znakovni tamnovanja kao što su zvuk stražarskih koraka, zvezket pijuka, plavetnilo neba viđenog kroz rešetke, kao i niz drugih detalja, vezanih u sustav upravo klasične slike tamnovanja – sve su to mitemi surovo doživljeni i grubom patnjom i izravno ponuđeni poeziji. Mit robijaške patnje nije mit. Stvaran je. Pa ipak, Višnja Sever ne stvara mitsku poeziju. Stvara intimnu ispojed. A način na koji ju je stvorila čini ne pojedine pjesme, nego cjelinu ove poezije, doslovno, antologijom.

Dodajmo tome: sve do sada bila je to previđena antologija.

U čemu je tajna?

S poezijom Višnje Sever zabilježeno je posve nepoznato, pa i nezamislivo – čak i neostvarivo – izvan ovakvih životnih okolnosti, unutar kojih je život reduciran do gotovo potpunog poništenja: *njen poezija postaje zamjenskom prirodom*, a zatim i *zamjenskim životom*. Ona u duhovnom svijetu Višnje Sever preuzima funkciju života, potiskujući robiju u privid. Samo tako bilo je moguće preživjeti.

Stih postaje slika, nadomještajući sliku koja i fizički više ne postoji u njenom vidokrugu. A kako je moraliti mišljena i pamćena – a ne pisana, moralita se sažeti u pjesnički dijamant. Uz to, ona postaje glazbom u svijetu u kojem nema glazbe – ako 'glazbom' ne smatramo stražareve korake i zapovijedi, zvezket alata i škripa. Jedino time možemo objasniti opojni razvitak eufonije njenih pjesama, koja se razvija *samoniklo*, fizički lišena mogućnosti uzora.

Praskozorje

Rastvaranje tamničkih zidova i izlazak 'na čist zrak' izazvalo je – naoko paradoksalno – izvjesnu krizu u pjevanju Višnje

Sever. Ako je to, uopće, bila kriza? Kao sa zadrškom, njeni se poeziji u sebi, s vremenom, mijenja, razdvaja, posustaje – da bi zatim ponovo brzinula obnovljenom snagom...

Pjesme su, spontano, pisale treći čin jedne životne drame. A posebno je značenje te drame i u tome što ona nije bila samo njena.

Sam izričaj jednog pokoljenja pisao je svoju šutnjom skrivenu sudsudinu stihovima Višnje Sever, kao svojevrsnim stihografiom.

Otpor patnji porobljenja bio je ona koheziona snaga koja je bila iskovala njen metaforičko-aforistički poetski diskurs. Stihovi su joj bili poput poetske gravure urezane u željeznom zidu kazamata. Drugo lice slobode bila je unutarnja drama koju proživiljava njen pjesnički izraz.

Presudni je pokretač te drame bila radikalna izmjena uloge koju u njenom životu ima pjesma.

Ona više ne mora supstituirati život. Ne mora ga sama stvarati – ni iz čega. Sada je život tu – oko nje. Možda nije onakav za kakvim je žudjela, ali je stvaran i teče. Bruji. Glasa se. Ima svoja lica, susrete, rastanke... Smrti. No ni one više nisu nasilne. A pjesnikinja ne piše ilegalnu poeziju i ne mora biti introvertna... Dinamična osoba, kakva jest Višnja Sever – žedna spoznaje, izučavanja, vična sportu, itd., itd., – želi se baciti u tu maticu.

Međutim, sloboda joj je tek polovično dana. Ona se ne može zaposliti poput drugih. Ne može tiskati poput drugih. A uz to – hrvatske književne generacije ('kru-govaša', 'razlogovaca', itd.) oputovale su vlakovima svojih izraza koji ne samo da nisu njeni, nego nisu ni moguće *osmisljene* njenog dramatičnog i vrlo stvarnog prediskustva.

Ostala je na peronu svoje poezije kojim ne prolaze više nikakvi vlakovi. Hoće li joj reći da piše 'konzervativno'?! Njoj – kojoj je sudsudina dodijelila jedan od najavangardnijih života u poemu ljudskog otpora nečovještvu, pa i otpora ljepote zlu.

A ipak – njeni je pjesmi u ovako izmijenjenoj situaciji oslobođena svoje profetske dužnosti. Oslobođena je svog moralnog i psihološkog oslonca. Jer – i pjesma je, zajedno s njom, napustila robiju.

Tako se našla u svojevrsnom vakuumu. Pjesma ne samo da nije više jedino što odražava život – ona više ne mora *stvarati* život.

Ona život sada prati.

I ta je potreba – potreba: pratiti život pjesmom – duboko srasla s Višnjom Sever. Gotovo svaka njena pjesma ima svoj nadnevak, svoje kronološko sidrište, svoju povijesnu adresu. Najčešće i ljudsku.

Pjesma ostaje mjerjenje vremena – ali više nije i stvaranje vlastitoga vremena u bezvremenskom tamnovanju, kad su same pjesme oblikovale kalendar patnje i prkosa, postojanosti i pouzdanja, u svijetu izvan svih kalendara.

Jedino u paklu ne postoji vrijeme.

Ubačena u realno vrijeme, Višnjina je pjesma bila primorana potražiti prije ne postojeće otvorene ulaska u život što teče. Ne samo nove motive i povode, nego i nov izlaz čak i novo mjerjenje kalendara koji spaja stih sa životom. A njen vlastiti život (ne zaboravimo!) iščašen je. Ona je doslovno, isklopljena iz svake druge generacije osim one s kojom je robovala.

A to i nije generacija – nego enklava. Uznička izolirana i neshvaćena. Mali otok žena doživotno okovanih njihovim robijaškim iskustvom, koji plovi u matici zajedničkog života – ali kao otok. U prostoru – no izvan prostora. U vremenu – ali i izvan vremena.

To je ona drama koja je, ispod svih mogućih i uobičajenih poetoloških zapažanja upisana kao izražajni usud stihopisom Višnjinih stihova nastajalih od 1951. godine, od izlaska iz KPD Požega, do danas.

Intima, zavičaj, domovina

Polarizacija njenog pjesničkog diskursa, najavljeni pojmom osobnih posvetnih pjesama, ponekad s prizvukom komemorativne počasti, u osamdesetim i devadesetim zbiva se u dva daleko bogatija i kompleksnija vala.

Prvi je val dijalektalna polarizacija. Uz štokavsku javlja se i kajkavska lirika Višnje Sever (zbirka *Stiha zahaja sunce v Popovače* iz 1984. godine). Druga je polarizacija problemska: uz osobnu liriku slikovito izbjiga njena rodoljubna lirika, potaknuta Domovinskim ratom.

Iako bi se reklo da je riječ o dva posevne različita grananja njene poezije (jer je prvo zasnovano na jezičnoj razdiobi, a drugo na izvanjezičnoj, odnosno motivskoj), obje se polarizacije zbivaju u istom opusu i prožimaju se uzajamno. No još je – vjerojatno – presudnije što sva tri kruga (osobni, kajkavsko-zavičajni i domoljubni) čine jedan sustav gradacije njene egzistencijalne vezanosti za najviše vrijednosti i oslonce smisla koji njen stvaralaštvo pokreću.

*Život i starost nije strahota
dok se daje i prima dobrota.*

(Ljubav)

Međutim druga – i bitna – polarizacija njena izraza zbiva se početkom devedesetih godina. Ta je polarizacija problemska i izravno je izazvana, sudsivskom igrom, jednim stvarnim iskustvenim kontrastom: dramatičnim srazom sreće (osamostaljenjem Hrvatske) i nesreće: ratnom patnjom njene zemlje i njena naroda.

Kao pjesnikinja ta je zbivanja doživjela kao najsnazniji poziv upućen njenom savjeti i njenom stihu koji je ikada doživjela. A uz to: sada je (konačno!) moglo otvoreno progovoriti njen rodoljublje.

No koliko je njena osobna pjesnička stilematika (sklona intimnoj minijaturi i strukturiranju simboličkih vrlo minucijskih slika) bila pripremljena za ovakav govor? Za stvaran govor o stvarnom zlu (koje je nepretočivo u diskretnost metafora), i uz to o zlu strahovitih dimenzija?

Domoljubna lirika i inače je jedna od najopasnijih zamki koje mogu vrebati pjesnika. Za pjesnike intimne poezije ta je opasnost višestruka. Intimni pjesnički diskurs izložen je pritisku i jezičnoj pragmatici ne samo javnog, no i izravnog angažmana, koji lako može intimnu liriku voditi ka iskliznuću u pravcu deklarativenog izraza i ka sintagmatischim kolokvijalnim stereotipima.

Višnja Sever je u tim godinama upravo to: pjesnik svoje Zemlje. Snažni, gotovo manifestni govor njenih stihova u tim dramatičnim godinama rata nećemo razumjeti ako ga promatramo iz aspekta poetološke analize koja ne bi imala u vidu

i psihološki kontekst i imperativ povijesnog trenutka.

Njena introvertirana lirika, koja je tražala desetljećima nakon izlaska iz kaznione, nije bila samo njen oblik pjesme, nego jedno egzistencijalno stanje. Robijašica – Višnja Sever ostala je utamničena u sebi samou životnim okolnostima koje su, i bez zidova, držale pjesnikinju zazidanu uskraćivanjem prirodnih mogućnosti, danih, inače, slobodnom građaninu.

Konačno oslobođena osamostaljenjem Domovine kojoj je žrtvovala svoju (relativnu) slobodu – bila je, zajedno s Domovinom, sručena u pakao Rata. Žuđeno je svjetlo zasjalo kao svjetlo smrti.

Domovinski rat je, iznutra, mobilizirao njeno nadahnucće, njene misli i njenu pjesmu.

S pretpoviješću kakvu je proživjela, ona je mogla – i morala – biti jedino takvom.

Poetološka struktura njenih pjesama iz vremena Domovinskog rata (koji i dalje traje – samo u drugim oblicima, jer nesreće nisu minule niti su boli zaljećene) govori nam o povijesnoj drami. A ta je drama imala svoj prirođeni, neizbjegljiv, strukturovani oblik i kod, svoju riječ i svoj put.

Bio je to put suočavanja, vjere, svjedočenja, apela i zemlji i ljudima, i Bogu i patnicima, put neposrednog odziva na svaku dramu koja lomi njenu zemlju, snažna potreba da iskaže, jasno i glasno, riječ ohrabrenja, nade, pouzdanja, da u zlu progovori ljepotom...

I da svjedoči.

Znamo da autor, nesvesno, virtualnog čitatelja ugrađuje u samu knjigu. U strukturi Višnjine domoljubne lirike, u tom

govoru, mi čitamo i to: kome govori tim stihom. Mi čujemo kako govori svim ljudima svoje zemlje, približavajući im stih njihovim riječima, i kako govori svim vremenima – sve do djece budućih naraštaja, koja će sutra čitati o jednom velikom vremenu patnje i ponosa.

Pjesma „Mi“ zaokružuje i osmišjava svojom dramatičnom i zanosnom spoznajom identiteta nacije – i njenog osobnog identiteta – cijeli jedan dugi put iz tmine ka svjetlu.

*Mi narod jesmo
Glupog sentimenta.
Junaštva, poštenja
I stare kulture.
Rubini krvi
Buntovne sred bure,
Luđaci, slijepci,
Sakati i nijemi.
Plamen sveti
Što put neba stremi*

Kada Višnju Sever osluškujemo – osluškujemo i svoje vlastite ponore, kojih nismo u potpunosti svjesni.

U tome je njena neotkrivena – a neprolazna veličina.“ (**Dr. Bogdan Mesinger**)

*

Bila je to riječ književnika o pjesniku, likovnog kritičara o slikarici, umjetnika o umjetnicima. Nakon što ste pročitali tekst dr. Bogdana Mesingera, gotovo da je suvišno još bilo što reći o Višnji Sever. No, činim to u ime Hrvatskoga društva političkih zatvorenika, udruge kojoj je pripadala od osnutka do svoje smrti. Dužnost mi je progovoriti u ime Uredničkog odbora, napose glavnog urednika, koji su kroz četvrst stoljeća bili svjedoci i prvi čitatelji njenih pjesama koje smo u gotovo svakom broju uvrštavali u naš list. Od mnogih znalaca čuli smo pohvale za vrijedne tekstove i svjedočanstva objavljene u svim brojevima našega časopisa.

Sad je prilika da se progovori o brojnim pjesmama u svih 266 dosad objavljenih brojeva *Političkog zatvorenika*. Naime, kako je u svakom broju u prosjeku objavljeno pet pjesama, ispada da smo tijekom izlaženja u PZ-u objavili 1330 pjesama – čitava antologija – makar mislim da su rijetke antologije pjesništva s tolikim gradivom. U umjetničkom kutku našega lista vodeće mjesto po broju objavljenih pjesama, a po mojoj skromnoj ocjeni i po umjetničkoj vrijednosti, pripada našoj Višnji Sever. Listajući stranice *Političkog zatvorenika* možete uživati u njenom pje-

sništvu, a da smo bili dovoljno bogati, pa izdavali list u boji, sigurno bi i neka od njenih slika krasila naslovnicu lista.

Spominjem ovom prilikom mjesto gdje su stihovi Višnje Sever uklesani u kamen za sva vremena. Putnik koji navrati u Požegu može tamo pročitati stihove Višnje Sever na spomeniku hrvatskim ženama, djevojkama i majkama s kojima je proživljavala patnje u kaznionici Požega:

*Suze i krv prolivene
iza ovih zidina
neka natope
najljepši nam cvijet
našu Hrvatsku – da vječno cvjeta.*

Mi bivši politički uznici surađivali smo s Višnjom Sever preko dvadeset godina u stvaranju našega časopisa, gdje je svojom poezijom listu dala “umjetnički štih”, a čitateljima poruku da PZ objavljuje umjetnički vrijedno pjesništvo za razliku od prigodnih pjesmuljaka. Tijekom tog razdoblja nitko drugi osim glavnog urednika Tomislava Jonjića nije u naš list tako upočatljivo ugradio svoju osobnost kao Višnja Sever. Ništa čudno – bila je umjetnik i bivši osuđenik.

Još za života o Višnji Sever i njenom bogatom umjetničkom stvaralaštvu ispisana su čitava štiva. Od svega izrečenog mene se najviše dojmio osvrt književnika dr. Bogdana Mesingera, povodom izlaska njezine pjesničke zbirke *Tri zrcala* 2000. godine, pa sam zamolio autora da možemo dio njegova teksta objaviti u našem listu povodom smrti naše Višnje Sever. Naime, o Višnji Sever trebao je prozboriti netko iz njezina svijeta, umjetnik kao što je bila i ONA od svoje mladosti do posljednjih svjesnih dana.

Posjetivši je u bolnici Novi Marof nekoliko dana prije konačnog rastanka, pokušao sam joj prenijeti poruku da jest naša kao što je bila naša posljednjih 25 godina.

Nažalost, nisam dobio potvrdu ni pogledom niti stiskom ruke. Došao sam prekasno! Zbogom, draga Višnja, svojim životom zasluzila si spokoj u Raju nebeskom.

P. s. Oproštaj od Višnje Sever bio je 7. travnja na Krematoriju zagrebačkoga groblja Mirogoj. U ime Matice hrvatske, Muzeja Moslavine i grada Popovače tople riječi oproštaja i zahvalnosti slikarici, pjesniku i vjernom privrženiku moslavačkog zavičaja, izrekao je publicist, istraživač moslavačke prošlosti **Dragutin Pasarić**, predsjednik Matice hrvatske, Ogranak Kutina.

U SPOMEN NA PROF. DR. SC. ANTU SEKULIĆA (1920.-2016.)

(Oproštajni govor dr. sc. Anđelka Mijatovića, Mirogoj, 22. ožujka 2016.)

Dragi Antiću, ožalošćena rodbino, tužni zbori!

U trenutku, kad na ovozemni počinak pratimo posmrtnе ostatke svima nam dragoga prof. dr. Ante Sekulića, književnika i poznatoga povijesnog istraživača, i kad govorimo o njemu, njegovu životnom dje-

Dr. Ante Sekulić (1920.-2016.)

lovanju i o njegovu vrlo plodnu književno-povijesnom istraživačkom radu, moja je uloga – družili smo se i prijateljevali punih četrdeset godina – u ovome žalobnom programu podsjetiti na opće prilike u kojima je stasao i djelovao, na udbaške progone, osude na zatvorske kazne i njegovo stradanje u ideološki totalitarnome komunističkom jugoslavenskom sustavu.

Već od njegova rođenja 1920., u selu Kapunji kraj Tavankuta i Subotice u Bačkoj, i od smrti njegove majke Julke, umrle nešto prije nego je navršio dvije i pol godine života, a i otac pošao svojim putem, prate ga svakovrsne životne nedaće. Iako je rastao u velikoj djedovoj, ujakovoj i triju tetaka skrbi i ljubavi, ipak se je osjećao „siročetom“, kako je negdje zapisao, i gubitak je majke nosio u sjećanju cijeli život. U tom ozračju siročeta, iz kojega u odraslijim godinama nije stajala nikakva

skupina ni udruga ili neka državna i nacionalna institucija, odvijao se je ukupni Sekulićev životni put.

Pučko školovanje pohađao je u Subotici, a gimnazisko u Somboru (1930.-1936.) i Subotici (1936.-1940.). Uz djeda Antuna i u karmeličanskome somborskog ozračju u kojem je pohađao gimnaziju i kroz kasniji razvoj stekao je sve zasade na kojima je izgradio svoja životna načela: „Ora et labora!“ i „Frangar non flectar!“, hodajući kroz život uspravno, kao Hrvat i katolik, često u vrlo teškim političkim prilikama.

Naš je Ante vrlo rano spoznao svu vrlo složenu hrvatsku nacionalnu problematiku i čitavim svojim bićem postavljao se prema njoj vrlo odgovorno kao čovjek, znanstveni radnik, domoljub i u svakom drugom pogledu. Već kao mladić-gimnazijalac 1938.-1940. na čelu je hrvatskih udruga koje su okupljale hrvatsku mladež u Bačkoj, obišao je sva tamošnja hrvatska sela s obje strane trijanske granice uspostavljene 1920., sudjelovao je u političkim i kulturnim zbivanjima svoga naroda, urednik je u nekim onda važnim hrvatskim glasilima, objavljuje članke i pjesničko-knjževne uratke u više glasila (*Subotičkim novinama*, *Klasju naših ravni*, *Kolu mladeži*, *Subotičkoj Danici*, *Obitelji*). Istodobno sudjelovao je u glazbenim i drugim kulturnim aktivnostima, a uključio se i u katolički križarski pokret te kao primjeran katolički mladić predvodio je „Bačko križarsko okružje“ koje je okupljalo 4500-5000 mladića i djevojaka. Sve to svjedoči o njemu kao mlađom intelektualcu, navršava tek dvadesetu godinu, odlučnom u radu za svoj narod i Crkvu.

Nakon završetka gimnazije, 1. listopada 1940. upisao je na Filozofskom fakultetu u Zagrebu kroatistiku i klasičnu filologiju, odnosno XVI. grupu predmeta: a. hrvatsku književnost i jezik, b. latinski jezik i c. hrvatsku povijest, njemački jezik i pomoćne povijesne znanosti. U Zagrebu se uključuje u život puninom snage. Znakovito je da je kao student prve godine studija, 10. svibnja 1941., u nazočnosti mnogih

ondašnjih uglednika Crkve, kulture, znanosti i općenito u hrvatskom narodu, pri proglašenju blaženim dr. Ivana Merza bio svečani govornik na njegovu grobu.

Za čitavo vrijeme Drugoga svjetskog rata, kad je ukupna Bačka bila u sastavu Mađarske, kao član udruge „Bački Hrvati“ Ante posebno djeluje u Prosvjetnoj sekciji toga društva i zajedno s drugim domoljubima skrbi i za tamošnje Hrvate, na zagrebačkom radiju (Državnoj krugovalnoj postaji) drži predavanja o hrvatskim običajim u Bačkoj i u više glasila objavljuje članke i kolumnе na istu temu. Takav njegov rodoljubni i domoljubni rad svakako je pridonio da su ga u prigodi posjeta u Subotici 1942. godine, pred tamošnjom franjevačkom crkvom sv. Mihovila, pretukli mađarski ultraši, a potom ga mađarska policija protjerala iz Bačke.

Već 1944. imao je dosta ozbiljnih zdravstvenih problema u vezi s plućnim oboljenjem, a ti problemi pratit će ga i kasnije godinama. Diplomirao je 1945. radom „O govoru bačkih Hrvata“, a iz iste problematike obranio je disertaciju u početku 1947. godine na Sveučilištu u Zagrebu. Nakon završetka studija, 1945., upućen je iz nadležnoga ministarstva za učitelju u

nižu gimnaziju u Bačkome Dobrom Polju, u kojoj predaje čitavu 1946. godinu. Od samoga početka 1947., naravno po odredbi nadležnih vlasti, predaje u Učiteljskoj školi u Somboru.

Tada je osobno doživio i prvo jako loše iskustvo u novoj komunističkoj vlasti koja je, nakon pobjedonosnog preuzimanja vlasti, progonila sve u kojima je viđela ideološku opasnost. I u Subotici je u rujnu 1947., uz mnoge slične skupine u hrvatskom narodu i drugdje, otkrivena tobože „ustaško-križarska teroristička organizacija“, njih oko 120, koje je okupljao učitelj **Alojzije Pejaković**. Skupinu su činili osobe različita uzrasta i spola, zvanja i zanimanja, u većini pripadnici hrvatske vjerske križarske organizacije. Prevladavali su svećenici i studenti, učitelji i učiteljice, a bilo je i drugih zanimanja, pa i seljaka i učenika. Njima dvadesetsedmero suđeno je, u nazočnosti nahuškane svjetine koja je izvikivala ratoborne pokliče protiv optuženih, „zbog krivičnog djela iz zakona protiv naroda i države“ u ožujku 1948. u Subotici u tri skupine. Kazne su bili drastične: od šest mjeseci do trinaest godina gubitka slobode s prinudnim radom, godinama gubitak građanskih prava, a nekima je i konfiscirana imovina.

Tada je i Ante Sekulić, kao profesor Učiteljske škole u Subotici, uhićen 5. rujna 1947. u Somboru i priveden u subotički zatvor žicom vezanih ruku. U tamošnjem Opunomoćstvu Udbe proživio je, razna maltretiranja, ponižavanja, pa i premlaćivanja. Ispitivan je u vezi sa svojim djelovanjem u vrijeme NDH i suradnje s Poljakovićem te o ilegalnom radu HSS-a. Budući da mu se u zatvoru teško pogoršalo zdravstveno stanje, zbog bolesti pluća 15. je listopada 1947. premješten u tamošnju bolnicu, gdje su ga stalno čuvala dva stražara, jedan uz krevet, a jedan pred vratima bolničke sobe. Nakon dvotjednoga boravka u bolnici, u početku studenoga 1947. ponovo je враћen u zatvor. Iz zatvora je opet otpušten 7. prosinca 1947., kada mu se ponovo pogoršalo zdravstveno stanje, s tim da se je svaki dan morao javljati nadređenim policijskim vlastima.

Dok je išao na suđenje, morao je prolaziti kroz špalir iz koga su ga nazivali „ustašom krvavih ruku“, zazivali mu smrt na vješalima i slično. Iako je tada osuđen na šest mjeseci zatvora, što najbolje svjedoči o njegovoj neznatnoj krivnji u optužbi za djelovanje „protiv naroda i dr-

kolski profesor na Pedagoškoj akademiji u Rijeci, gdje je pročelnik katedre za hrvatski jezik od 1. rujna 1969. do 30. lipnja 1972. godine.

Sekulićev je životni put bio težak, mučotran i u životu ga pratile mnoge tegobe. Godine 1966. umrla mu je supruga Ruža, a on ostao sam s malodobnim sinom Antićem, tada polaznikom gimnazije u Rijeci. Ipak se može reći da je njegov život, s onim zatvorskim iskustvom 1947./1948. godine i malim prekidima rada, tekao normalno u komunističkom društvu, pod stalnim nadzorom i negativnim ocjenama Udbe, sve do 15. siječnja 1972., kad su pripadnici Službe državne sigurnosti iz Rijeke u Delnicama pretražili njegov stan, oduzeli s priznanicom rukopise njegovih predavanja u četrdeset svezaka, zabilješke u petnaest rokovnika iz prethodnih godina, božićne čestitke, nekoliko knjiga (među kojima i Bibliju!) koje mu nikad nisu vratili. Nakon više od četiri mjeseca od toga događaja, 20. lipnja 1972. uhićen je u Delnicama i s lisicama na rukama odvezен je u Suboticu, gdje je protiv njega, prof. **Bele Gabrića** te profesora i publicista **Jurja Lončarevića**, pokrenuta istraga zbog toga što su, tobože, od druge polovine 1969. do konca 1971. godine, usmeno, pismeno, svjesno i sustavno djelovali „na izazivanju nacionalne mržnje među narodima i narodnostima AP Vojvodine“. Sva trojica su 16. studenog 1972. osuđeni na zatvorske kazne. Sekulić je osuđen na dve godine i šest mjeseci strogoga zatvora i isto toliko gubitka javnih prava. Izrečena kazna mu je i potvrđena. Kaznu je izdržao u Srijemskoj Mitrovici do konca 1974. godine.

Iako je u trenutku izlaska iz zatvora imao 54 godine i veliku reputaciju zmanstvenoga istraživača i jezikoslovca, prof. dr. Ante Sekulić u ideološki opterećenim prilikama u komunističkoj Jugoslaviji nikad više nije zasnovao radni odnos niti je redovnim radom mogao uzdržavati se i školovati sina jedinca. U takvim prilikama nije klonuo duhom, nego se je uz obiteljske obveze posebno prihvatio istraživanja raznih povijesnih, povjesno-književnih, jezikoslovnih i općenito kulturnih tema, nastupajući na mnogim znanstvenim skupovima i kongresima u Hrvatskoj, ali i izvan hrvatskih prostora, uglavnom pod nadzorom Udbe, kako se vidi iz dostupne dokumentacije.

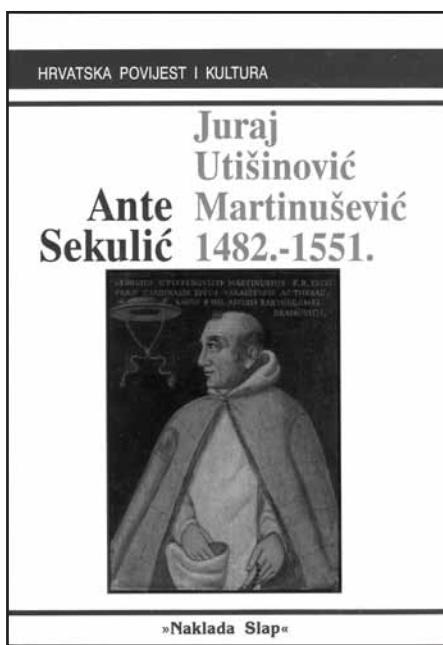
Središnji interes Sekulićevih istraživanja su zavičajne teme. Objavio je na desetke naslova o povijesti, kulturi, jeziku, govoru i drugim kulturnim značajkama Hrvata u Bačkoj, ali i više naslova iz povijesti i kulture Hrvata u Podunavlju općenito. Može se slobodno zaključiti, ni u jednom radu nije se odrekao sebe, svojih nacionalnih osjećaja i uvjerenja, ljubavi prema bližnjem, zavičaju, Bačkoj i Hrvatskoj. Uz već spomenute objavio je radove o pavlinima i karmelićanima u Hrvatskoj, više radova iz hrvatske književnosti, više monografija o raznim samostanima, mjestima i pojedincima koji su djelovali od XVI. stoljeća pa donedavno. Kao osvjeđeni katolik napisao je i nekoliko nabožnih knjiga.

Pokretao je s kolegama i uređivao glasila. Suautor je Biblije s prijevodima pet starozavjetnih knjiga. Prema jednom podatku, Sekulićeva bibliografija broji oko šezdeset knjiga samostalnih radova i zbirki pjesama te oko osam stotina znanstvenih rasprava, članaka i priloga, ocjena, prikaza, predgovora i pogovora iz raznih područja povjesno-kulturnoga djelovanja u Hrvata, objavljenih u raznim poznatim i uvaženim zbornicima, časopisima i leksikonima, neki i pod pseudonimima: Josip Šimunov, Tin Kulić i Dinko Sučić.

Sekulić je, kao čovjek velike erudicije i znanstvenoga iskustva, svjetionik one skupine naših marnih povijesnih i općenito znanstvenih istraživača koja je dobrom dijelom u Drugome svjetskom ratu i nakon njega usmrćena ili je pak u prošlim desetljećima nestala. Bio je član više uglednih

kulturnih institucija: Društva hrvatskih književnika, Matice hrvatske, Hrvatskoga P.E.N-a, Hrvatskoga filološkog društva, Hrvatskoga mariološkog instituta u Zagrebu, Instituta za kulturu, povijest i duhovnost Ivan Antunović u Subotici, redoviti član Papinske marijanske akademije u Rimu, dopisni član HAZU itd. Ovu svakako nepotpunu informaciju o prof. dr. Anti Sekuliću završit će i podatcima da je u tri mandata bio član Povjerenstva za narodne manjine Hrvatskoga državnog sabora od 1992. do 2004. Još kao mladić i gimnazijalac 1938. godine dobio je nagradu Matice subotičke za povjesna istraživanja o Hrvatima u Bačkoj. Hrvatski predsjednik dr. Franjo Tuđman Sekuliću je za prinos hrvatskoj kulturi i znanosti dodijelio odlikovanja Red Danice hrvatske s likom Marka Marulića i Red hrvatskog pletera te Red Stjepana Radića za stradalništvo u komunističkoj Jugoslaviji.

Dragi Ante, puno ćeš nedostajati meni i mojoj obitelji, ali i svim nazočnim i mnogima koji iz objektivnih razloga nisu ovdje. Nedostajat ćeš nam, sa svim onim što si bio, svjedočeći uvijek odanost obitelji, Bogu, svom narodu i Domovini. Čuvat ćemo uspomenu na Tebe, a Tebi, kad si predano završio ovozemaljski račun i predano pošao „gdje tisuć zvijezda zlaćanih se vije“, kako reče pjesnik, neka je Vječni pokoj u sjeni mirogojskih arkada, uz mnoge hrvatske domoljube i velikane kojima i sam pripadaš!•

LABIRINTI, JARUGE, VISOKI ZID I GRAD

labirinti
u glavama
u maštama
cvijeće u vazama
sunce
livade
i polja
jato ptica
zreli plodovi
dozrelo vrijeme
i dan bliješti
cvijeće na mojim prozorima
vrt natopljen vodom
sunce
voda
čovjek
ulice trgovи grad
i jutro
cvjetne jaruge
samoća tulipana
šutnja prolaznika
i studen
bol
i jad
rukavi iskidani
siromah hoda pod svojim mislima
glad
pučke kuhinje
siromaštvo
i smrad na ulicama
visoki zid
kuće pod vodom
rešetke na prozorima
zatvori
ljudi
prijestupnici
lopovi
svi iza rešetaka
sad im se sudi
to rade
ljudi
pakleni grad
buka daleka
vika i cika
mladih djevojaka
netaknute šume
jezera u glavama
ljudi slažu kamenčice
u geološke vrtove
biljke rastu uz ceste
njegovane
uza staze hlad

Bruno ZORIĆ

U SPOMEN NA DR. TOMISLAVA LUKAČEVIĆA

Dr. Tomislav Lukačević rođen je 27. veljače 1931. u Vinkovcima, umro je 10. svibnja 2016., a tri dana kasnije pokopan je na osječkome Donjogradskom groblju u nazočnosti obitelji i prijatelja.

Tomislav je već kao gimnazijalac u Vinkovcima došao u sukob s jugoslavenskim komunistima zbog svojih hrvatskih i kršćanskih stajališta i pogleda na budućnost. Taj sukob s crvenim fašistima zbio se za Uskrs 1947. godine, kad je optužen i osuđen na godinu i pol zatvora koje je izdržao u cijelosti u Glini, u tamošnjem zatvoru za mladež.

Nakon robije upisao se na Medicinski fakultet u Zagrebu te ga je i završio, pa se poslije zaposlio u KBC Osijek, gdje je radio kao specijalist urolog, postavši kasnije i primarius. Oženio se gospođicom

Dr. Tomislav Lukačević

Marijom koja im je rodila kćer Dubravku i sina Hrvoja koji je kasnije doktorirao

veterinu, ali je na žalost kao dragovoljac Domovinskog rata smrtno stradao 1995. godine. Odlikovan je spomenicom Domovinskog rata, a i majka mu Marija bila je dragovoljac te je odlikovana spomenicom.

Dr. Tomislav bio je dragovoljac u Domovinskom ratu i odlikovan je odličjem Danice hrvatske. Bio je član liječničkog zbora KBC Osijek, član braniteljskih udruga, a od samog osnutka i član HDPZ-a te je 2006.-2008. bio i predsjednik podružnice Osijek.

Tomislave, velika ti slava i hvala za sve što si dao za hrvatsku državu i slobodu hrvatskog naroda! Na nama mlađima je obveza da se i dalje borimo za istinu i pravdu.

Ivo TUBANOVIĆ

SPOMEN-DAN JAZOVKE OBILJEŽEN I U ĐAKOVU

Kao i nad grotлом Jazovke u Sošicama, i u Đakovu je 22. lipnja obilježen spomen-dan žrtava Jazovke. Kod spomenika žrtvama komunizma na Vijencu kardinala Alojzija Stepinca okupili su se predstavnici HDPZ - Ogranak Đakovo i HOZ Jazovka - krilo Đakovo, koji su polaganjem cvijeća i paljenjem svijeća odali počast poubijanim Hrvatima.

Bila je to prigoda da se prisjetimo ne samo žrtava u Jazovki, nego i svih drugih nedužnih žrtava, što uključuje i osamdesetak žrtava „đakovačke Jazovke“, kao i žrtava pobjinenih od iste ruke u studenome 1991. u Vukovaru.

Ponovno je izražena zabrinutost zbog toga što pravni i ideološki sljednici zločinaca i danas uživaju sve povlastice te svoje prednike nastoje rehabilitirati pod krinkom „antifašizma“. Uvjereni smo da će se to događati sve dok izostaje politička volja da se provede lustracija odnosno da se utvrde sve činjenice i omogući slobodna i demokratska rasprava i svim zločinima i svim zločincima.

Ivo TUBANOVIĆ

U SPOMEN

SVETOSLAV JOSIP TRIPALO

Sinj, 22. X. 1928. - Zagreb, 1. VI. 2016.

Kaznu izdržavao od 11.XI.1944. do 11.XI.1949.

Laka mu bila hrvatska zemlja!

HDPZ - Podružnica Zagreb

POMOĆ ZA POLITIČKI ZATVORENIK

Od sredine ožujka do sredine lipnja 2016., svojim su prilozima daljnje izlaženje ovog mjeseca nesebično pomogli:

Zdenko	Kruljac	Zagreb	240,00 kn
Josip	Maruševec	Varaždin	160,00 kn
Marija	Macukić	Zagreb	400,00 kn
Ivo	Tubanović	Đakovo	500,00 kn
Marija	Đurčević Biondić	Virovitica	460,00 kn
Marinko	Jelić	USA	200,00 USD
u k u p n o		200,00 USD	1.760,00 kn

Zahvaljujemo se darovateljima, te se i ubuduće preporučujemo njihovoj susretljivosti. (Ur.)

U SPOMEN

IVAN BILOŠ

1923. – 2016..

Laka mu bila hrvatska zemlja!

HDPZ – Podružnica Split

U SPOMEN

TOMISLAV JAVOR

1928. – 2016.

Laka mu bila hrvatska zemlja!

HDPZ – Podružnica Gospić

U SPOMEN

ANDRIJA TVRTKO MURSALO

1930. – 2016.

Laka mu bila hrvatska zemlja!

HDPZ – Podružnica Zagreb

U SPOMEN

ANTE SEKULIĆ

1920. – 2016.

Laka mu bila hrvatska zemlja!

HDPZ – Podružnica Zagreb

U SPOMEN

KATARINA SERTIĆ

27. svibnja 1910. – 14. ožujka 2016.

Robijala u Požegi dvije godine tri mjeseca
i dvadeset dana.

Laka joj bila hrvatska zemlja!

HDPZ – Podružnica Zagreb

U SPOMEN

VIŠNJA SEVER SIGLHUBER

1923. – 2016.

Laka joj bila hrvatska zemlja!

HDPZ – Podružnica Zagreb

U SPOMEN

JOSIP JOZO SUTON

1923. – 2016.

Laka mu bila hrvatska zemlja!

HDPZ – Podružnica Zagreb

U SPOMEN

TOMISLAV VUKASOVIĆ

1933. – 2016.

Laka mu bila hrvatska zemlja!

HDPZ – Podružnica Zagreb

IN DIESER AUSGABE

Während **Josip Ljubomir Brdar** und der Chefredakteur **Dr. Sc. Tomislav Jonjić** auf die aktuelle politische Situation in Kroatien eingehen, wird auch in dieser Ausgabe eine Reihe von Dokumenten und Erinnerung an die Leiden der Kroaten in zwei jugoslawischen Staaten veröffentlicht. Anlässlich des 70. Jahrestages des Verbrechens im westherzegowinischen Dorf Mokro schreibt **Prof. Dr. Sc. Mile Lasić** über den Mord an einem jungen Mann und vier jungen Frauen im Mai 1946. Sie wurden von dem jugoslawischen Staatssicherheitsdienst (UDB) auf der Schwelle ihres Elternhauses exekutiert, weil sich dort die sogenannten Kreuzritter versteckt haben sollen.

Nach dem Zusammenbruch des Unabhängigen Staates Kroatien und dem großen Exodus der Kroaten im Mai 1945 haben sich, nämlich, in kroatischen Gebieten auch weiterhin Einzelpersonen und Gruppen auf der Flucht vor den jugoslawischen kommunistischen Behörden in den Wäldern versteckt. Dieses Phänomen war weit verbreitet auch in den Gebieten Bosnien und Herzegowinas, die überwiegend von der kroatischen Bevölkerung bewohnt sind. Die Zusammensetzung dieser Gruppen war im politischen und ideologischen Sinne vielfältig, aber in der Regel haben die ehemaligen Mitglieder der kroatischen Streitkräfte die führende Rolle übernommen. Nicht selten haben sich die Kreuzritter zu kleineren bewaffneten Angriffen entschlossen und haben jahrelang nach dem Krieg der Wiedererrichtung Jugoslawiens und Konsolidierung der kommunistischen Tyrannie Widerstand geleistet.

Einen solchen Widerstand haben die Kreuzrichter in der Umgebung von Mokro geleistet und in einem Gefecht wurden zwei Mitglieder des jugoslawischen Staatssicherheitsdienstes verwundet. Bei der Durchführung von Repressalien gegen die lokale Bevölkerung, die ständig verdächtigt war, die Kreuzritter unterstützt zu haben, haben Mitglieder des jugoslawischen Staatssicherheitsdienstes gewaltsam das Haus der Familie Slišković gestürmt und fünf junge Menschen zwischen 17 und 20 Jahren, die mit Gefechten der Kreuzrichter nichts zu tun hatten, nach draußen gezerrt. Nachdem sie trotz Drohungen und Gewalt weder von ihnen noch ihren Familien etwas über die Kreuzritter erfahren hatten, haben die Staatssicher-

heitsdienstler diese junge Menschen vor den Augen der Eltern erschossen. Die Namen der Mörder und ihrer Auftraggeber sind vom ersten Tag an bekannt, einige haben sogar den Zusammenbruch des kommunistischen Regimes und den Zerfall Jugoslawiens erlebt, aber – niemand ist jemals vor Gericht gebracht worden...

*

In dieser Ausgabe bringen wir Ihnen einen Auszug aus dem Manuskript der Studie, die von den kroatischen Historikern **Dr. Sc. Vladimir Geiger**, **Dr. Sc. Mario Jareb** und **Dr. Sc. Davor Kovačić** geschrieben wird und die sich mit Lager Jadovno, einem der von den Behörden des Unabhängigen Staates Kroatien 1941 gegründeten Lager, befasst. In den letzten Jahren, nämlich, ist die Tendenz sichtbar, dieses Lager als Todeslager darzustellen. Die genannten Historiker zeigen in unserer Zeitschrift, wie gerade besorgniserregend die Opfer des Lagers erfunden werden und ihre Anzahl ständig steigt. Einer der Koautoren des Buches, Vladimir Geiger, veröffentlicht auch die Buchrezension des Buches „Mit o djeci pobijenoj u Jasenovcu: Kako je nastao mit o 20101 ubijenom djetetu u jasenovačkom logoru“ [Der Mythos von den in Jasenovac ermordeten Kindern: Wie der Mythos von den 20101 im Lager Jasenovac ermordeten Kindern entstanden ist] vom Journalisten und Publizisten **Tomislav Vuković**. Das Buch wurde von dem Verlagshaus *Glas Koncila*

veröffentlicht, einem der wichtigsten katholischen Verlage in Kroatien.

*

Vom System des Terrors in der Ära des kommunistischen Jugoslawien spricht sehr aufschlussreich die Beschwerde des verurteilten Geschichtsstudenten **Ivo Mašina**, die wahrscheinlich im Jahr 1960 geschrieben war. Mašina wurde im Gefängnis von Stara Gradiška im November 1961 getötet, und seine Beschwerde wurde für unsere Zeitschrift von **Dr. Sc. Andelko Mijatović** vorbereitet. Der gleiche Autor veröffentlicht den Nekrolog auf **Prof. Dr. Sc. Ante Sekulić** (1920.-2016.), den renommierten kroatischen Historiker, Schriftsteller und Ethnologen, der wegen seiner kroatischen und demokratischen politischen Überzeugungen ebenfalls in den politischen Prozessen verurteilt wurde. **Dr. Šimun Križanac** beschreibt, wie er in Zagreb zur Zeit, als der jugoslawische Diktator **Josip Broz Tito** Zagreb zu besuchen pflegte, verhaftet wurde, und **Mag. Zorka Zane** erinnert an das Leben und Leiden der ehemaligen Präsidentin der Kroatischen Gesellschaft politischer Gefangenen, **Kaja Pereković** (1922. bis 2010.). Einen ausführlichen Beitrag über das kürzlich verstorbene Mitglied der Redaktion dieser Zeitschrift, Malerin und Dichterin **Višnja Sever** hat der bis neulich amtierende Präsident der kroatischen Gesellschaft politischer Gefangenen **Alfred Obranić** vorbereitet. •

Gefängnis in Lepoglava

IN THIS ISSUE

While **Josip Ljubomir Brdar** and Editor-in-chief **Tomislav Jonjić, Ph. D.** deal with the actual political situation in Croatia, this issue also contains a large number of documents and memories about crimes suffered by Croats in two Yugoslav states. Regarding the 70th anniversary of the crime in the village of Mokro in West Herzegovina, **prof. Mile Lasić, Ph. D.** writes about a killing of one man and four girls in May 1946. The Yugoslav State Security Department (UDB) had them shot on short notice on their parents doorstep because the house was hiding the so-called crusaders.

After the break of the Independent State of Croatia and the great exodus of Croats in May 1945, many individuals remained hiding in the forests, running away from Yugoslav communist authorities. That was common in parts of Bosnia and Herzegovina which were mostly inhabited by Croats. Those groups were politically and ideologically diverse, but the leading roles were often assumed by former members of the Croatian Armed Forces (*Hrvatske oružane snage*). The crusader groups often led small armed actions and tried to resist both the rebuilding of Yugoslavia and the consolidation of the communist tyranny.

slavia and the consolidation of the communist tyranny.

Such resistance was held in the surroundings of Mokro, and during one clash two members of the Yugoslav Security Service were wounded. While conducting repression against the local inhabitants, which were already suspected of supporting the crusaders, members of the Yugoslav UDB violently entered the house of the Slišković family and pulled five young people out of it. All of them were between 17 and 20 years old and had nothing to do with crusader fights. After UDB tried to get the names of the crusaders from them and their families, they shot them in front of their parents. The names of both the murderers and those who gave the orders are known since that day, and while some have lived to see the breaking of the Communist regime and the downfall of Yugoslavia, not one of them was ever brought to trial...

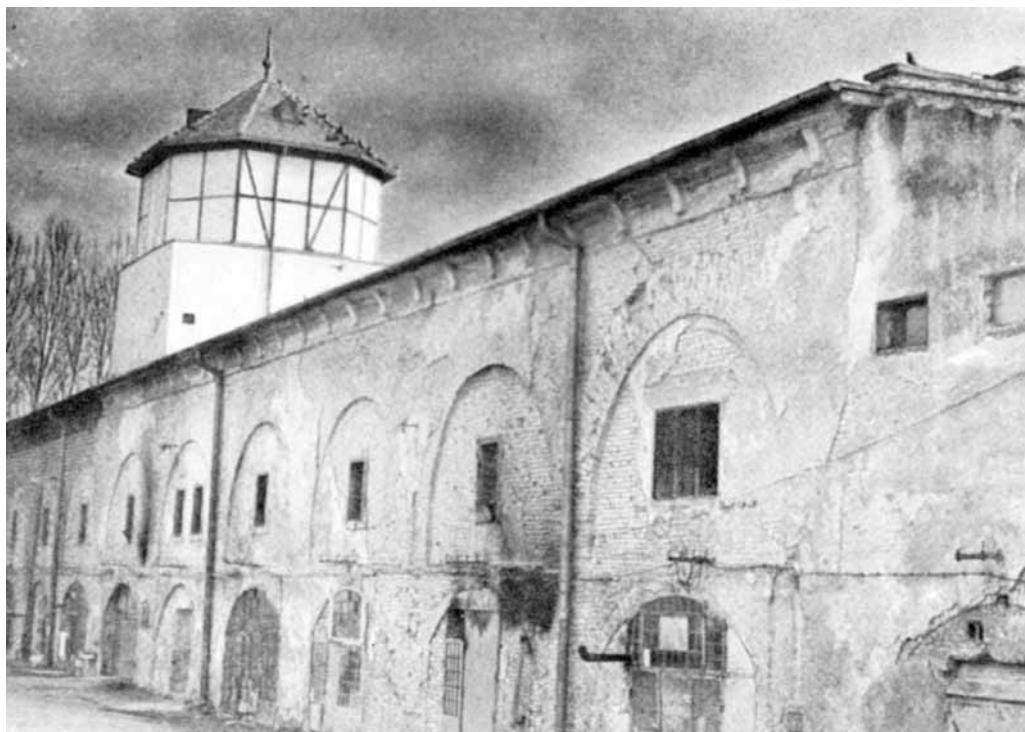
*

In this issue we bring an excerpt of a study manuscript written by Croatian historians **Vladimir Geiger, Ph. D., Mario**

Jareb, Ph. D. and Davor Kovačić, Ph. D., which deals with the Jadovno camp, one of the camps that the authorities of the Independent State of Croatia set up in 1941. In the last years there has been a tendency to create an image of Jadovno as a death camp. The aforementioned historians show that the way the victims of that camp are multiplied and fabricated is problematic. One of the authors, Vladimir Geiger, publishes a book outline of the journalist and publicist **Tomislav Vučović** entitled “The Myth of the Children Killed in Jasenovac: How the Myth of the 20101 Murdered Child in the Jasenovac Camp Has Come To Be”. The book was published by *Glas Koncila* (“The Council Voice”), one of the most important Catholic publishers in Croatia.

*

An appeal of the sentenced history graduate **Ivo Mašina**, probably written in 1960, speaks volumes about the terror in communist Yugoslavia. He was killed in November 1961 at the Stara Gradiška penitentiary. His appeal was prepared for publishing by **Andelko Mijatović, Ph. D.**, who also did the necrologue for **prof. Ante Sekulić, Ph. D.** (1920-2016). Sekulić was a renowned Croatian historian, publicist and ethnographer, and was also sentenced in a political trial because of his Croatian and democratic beliefs. **Dr. Šimun Križanac** describes his incarceration in Zagreb which would occur whenever **Josip Broz Tito**, the Yugoslavian dictator was arriving to Zagreb. **Mr. sc. Zorka Zane** reminds us of the life and troubles of **Kaja Pereković** (1922-2010), who was the former president of the Croatian Society of Political Prisoners. A big article about the recently deceased member of the editorial board of this magazine, **Višnja Sever**, has been made for publishing by the previous president of the Croatian Society of Political Prisoners, **Alfred Obranić**.

Stara Gradiška prison

R-18

SOCIJALISTIČKA REPUBLIKA HRVATSKA
OKRUŽNI ZATVOR U ZAGREBU

Broj: MZ II 3089 1975.
Zagreb, dne 28.I. 1976.

O · T P U S N I C A

Danas u 10 sati otpušten je iz zatvora
K R I Ž A N A C ŠIMUN sin - KEP Šimuna rođen
8.VI.1945. u mjestu Vedašiću općina Duvno
pošto je izdržao kaznu zatvora u trajanju od 30. dana
od 29.XII.1975. do 28.I. 1976. godine, na koju
je bio kažnjen rješenjem Suca za prekrše je Zagreb - Đordićeva 4.
broj: II/11-5710/75.
Prilikom otpuštanja iz zatvora imenovan je podmiren sa
prinadležnostima za rad.

U P R A V I T E L J : 6
Milan Vukobratović
M. Vukobratović

ODVJETNIK
VLADIMIR MARIĆ
ZAGREB, Britanski trg 12 polukat
TELEFON 441-324

Exh. 26-4-76
U.P.
1

REPUBLIČKOM SEKRETARIJATU
ZA UNUTRASNJE POSLOVE SRH
SEKRETARU ZA UNUTRASNJE POSLOVE

Z A G R E B

P R I T U Ž B A

Dr. Šimuna Križanca liječnika
iz 41040 Zagreb, Platana 8

Druže sekretare!

Prilikom izdržavanja kazne zatvora po rješenju suca za prekršaje, zbog neprijavljivanja promjene adrese boravka maltretiran sam od strane nekoliko zatvorskih stražara u Zagrebu, Petrinjska/8, meni pobliže nepoznatih, a zbog čega sam podnio prijavu Općinskom javnom tužilaštvu Zagreb zbog kriv. djela iz čl. 152 KZ-a.

Kako se radi ~~o~~ očiglednom kršenju pravila službe i u stvari povrede ugleda iste, ~~pa~~ vas molim da u granicama svoje disciplinske nadležnosti poduzmete shodno.

Umjesto opisa dogadjaja dostavljam vam kopiju krivične prijave.

Dr. Simun Križanac